

B
101

DÉRI GYULA:
ELMÚLIK
MINDEN

Levinty

D É R I G Y U L A

ELMULIK MINDEN

Csak helyben
használatra

9364

PÉCS, 1939.

Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Részvénytársaság

Halott bajtársaim emlékének ajánlom ezt a könyvet, kiket a ma újra tarajos gyűlöletfolyam sodra halálos rohamaink sírjába fektetett. Almatlan nemzedékünk elveszített ifjúságának, melyet a háború jégverése tarolt le virágzó élete fájáról.

A rájuk emlékezés szenvedésharomatában májusi csokornak hintem szét katonasírjuk rengetegére. Bocsánatváró engesztelésül, amiért síri nyugalomuk fölött ma is testvértelen tévelygésben, a gyűlölködés fölhuzott ravaszaival száguldoz az ember.

Pécs, 1939 május.

A SZERZŐ.

A MULT KERÉKNYOMÁN

(P é c s i m i n i a t ű r ö k)

VASÁRNAPI TÜKÖR

„Ha tükröt tartok e város elé, megviselt, gond-
barázdás arc mered rám csillogó lapjáról. Istenem,
csak lehetne ezt egy várossal, legszívesebben meg-
simogatnám. Puha gyolcsból borogatást is figyel-
meskednék homlokára. Csak visszatérne orcájára
rég mosolya, mely a békebeli béke óta szép las-
sacsakán a bánat zálogházába vándorolt. Most így
kell elfogadnom, ahogy a tükör mutatja. Arca sá-
padt, a mozgása halk és lélekzése nyugtalan.
Mintha évekkkel ezelőtt ő is elment volna vala-
melyik menetszázaddal s csak az imént érkezett
volna meg halálos küldetéséből.

Ilyen ez a város most a tükörben, amely
őszinte, akár a gyónó alázata.

Ezentúl minden vasárnap elébe tartom ezt a
tükröt. Hogy megkeresse, fölnagyítsa, ami jó és
szép még megmaradt benne. Hogy a tükör fénye
retusáljon rajta, ahol megkoptak színei. Tollam
kengyelfutó lesz és nyomába iramodik, hogy visz-
szahozza, ami e város boldog és békés ragyogásá-
ból az emlékek avarjába hanyatlott.

Mert ez a város számomra nem földrajzi fogalom, nem az üzött, vagy megtalált boldogulás oázisa. Ennél sokkal több: szülővárosom! Ezért simulok hozzá még szorosabban nehéz napjaiban. Hisz ez a város az én életem fővárosa. Már születésem előtt térképe vigyázta nagyapám sírját. Ha nem is erről nevezetes, ha nincs is róla emléktábla, ez a város hallotta első sírásomat és első nevetésemet. Szilárd talajt kínált járni próbálgató tipegéseim alá, majd kézenfogva, ő avatott be a tornyok, erdők, rétek szépséges csodáiba. Itt tanultam meg a Hymnust és a tízparancsolatot. Elnéző mosollyal ez a város látta első büszkeségemet, amellyel háromszínű papírzászlóval sorfalat álltam az Irgalmasok uccájában Ferenc József pécsi bevonulásához és hallott engem visszahozhatatlan szopránhangomon „éljen“-t kiáltani. És bizony nevezetes, ahogy az első szekunda rémületét megízleltem, amint hazáig menve azon csodálkoztam, hogy nem verték félre nagy bánatom fölött az összes harangokat. De itt ízleltem meg a Búzatér áldott grundján a mennyország földi léghajóját, az első futball-labdát és a pécsi ég sáтора alatt, egy királyuccai kirakatban feszengetem az érettségi tabló büszke galériájában. Innen indultam el a felvirágozott menetszázaddal, itt gyógyították meg egy véres kárpáti rohamban golyóroncsolta jobblábamat. Itt kaptam az első íróasztalt a redakcióban, a papi áldást élettársammal, itt lobogtak fel sikereim kis lángocskái és hamvadtak el csalódásaim is. Nem csoda, csak természetes, amiért derűs képe mélynyomású rajznak került az életembe.

Amióta Trianonban a magyar sorsot oly mélyre taszították a háború tarpéi sziklájáról, változtak megviseltté vonásai. Dolgos életét a bizonytalanság migrénje kínozza. Lakói életében sebeket kapott a harmónia. Az emberek köszönésében határozott bessz mutatkozik, valahányszor eltolódás történik a politikában. Emiatt lehet az

is, hogy két ember összeség, ha egy harmadik halad el mellettük az uccán. Nagy változásokon esett át, amit pontosan csak úgy mondhatnék, hogy nem olyan, mint azelőtt volt.

Bár a háborúból hazatértünk s újra falai közt élek, valósággal honvágyat érzek utána. A másik, a régi lelkülete után, amely olyan felhőtlen veleneci tükre volt ifjúságomnak. Talán ez a szép Andersen meséket zenélő tükör inspirál most arra, hogy mától kezdve minden vasárnap én is tükröt tartsak elébe. Talán sikerül a titokban kitervelt csoda. A vasárnap reggelek áhítatában talán elröstelli a kemény ráncokat, miket homlokára gyűjtött hétköznapijain és mosolyra enyhül — a régi módján. Igyekszem kitapogatni problémáinak láztábláját, a tollam árbócáról visszakémelem az emlékek fényszórójával aranynapjait.

Talán sikerül a régi színeivel annyira retusálnom, hogy egy kicsit hasonlítson ami volt: a szülővárosomra.“

*

Márciusban mult tizenhét éve, hogy leírtam a csillag fölött idézett sorokat. Különös. Mennyi minden történt azóta és mégis, ma is megírhatnám, mintha semmi sem változott volna. Pedig a történelem új fejezetei Gulliver-csizmákban lendültek át a multon. Szülővárosom is kitett magáért. Már ami a külső habitusát illeti. Épült-szépült, talán fiatalodott is, mint a hölgyek is szokták tisztesebb korokban. De rendezett uccái, új palotái és liliputi kis pázsitjainak kozmetikája mögött a lelke, a régi lelke nem talált vissza hozzá. Amelyért már tizenhét évnek előtte SOS-jeleket küldözgettem jobb, mert emberibb napjainak kriptája felé. Homlokán a barázdák csak megkeményedtek és régi derűje tizenhét esztendővel messzebb utazott az emlékek időkilométerein.

A „Vasárnapi tükör“ meg csak birkózott a homállal. A cikkek százai sorakoztak glédába.

hogy sorfalat álljanak a múlás ürébe hulló eseményeknek. A mult házát építgettem velük az emlékek tégláiból, hogy velük együtt vigyázza életünk közel két évtizedének értelmét és értelmetlenségeit. Talán nem hiába tettem. Ki ismerheti az utat, amely reánk vár még a síri állomásig? Nem tudjuk a jövőt, a holnapot is alig.

Ezért könyvem lapjain idézgetem őket. Lásunk valamit akkor is, ha a sír felé igyekvő napjaink fáradt pillanataiban néha az elfogyasztott útra is visszanézünk. Hadd betűzgezzük — korszerűen szólva — az életünkből már kipergett események születési és halálozási okmányait. Hisz itt-ott megcsillanhat a régi fény a kihült meteoron is, hogy ittmarasztaljon valamit az emlékmásodpercek villanásaiból.

Mert úgy gondolom, hogy csak azt veszítettük el, amit végleg elfelejtettünk.

SINEK KÖZÖTT

Nem is lehet megszámlálni a billentyűk végtelenjét, melyek az érzelmek zongoráján sorakoznak egymás mellé. Öröm, fájdalom, irigység, szánalom, vereség, diadal, irgalom, gyűlölet, káröröm és ki akarná valamennyit lekottázni, ahogy a sors láthatatlan ujjai nyomán előtörnek a zongorából. Csak az elsőt követhetjük nyomon, a bölcső stációjánál, az utolsó a nyitott sírnál is befejezetlen, ezért végtelen az érzések skálája. És azért is, mert mindig új és új érzés nyit az ember életére, valahányszor azt hiszi, hogy ismeri már a nagy skála valamennyi akkordját.

Mellém is most szegődött egy ilyen új érzés

a koratavaszi márciusi délelőttön. Ahogy a villamosbérlet ellenére gyalog bandukoltam a villamos-sínek között. Cipelve a nehéz terhet, az új érzést, amit „ráérek“-nek nevezhetnék. Mert én közel három évtizede, mióta kiléptem az érettségi tablóból, nem értem rá semmire. Csak a lázas, dalolva emésztő munkára. A fenséges, isteni törvény rendelkezéséből, amely az embert ilyen munkára küldi ide vendégeskedni a földi tájakra. A sors ujja most egy eddig ismeretlen érzés ízével gazdagította életem skáláját.

Csak megyek a sínek között a márciusi délelőttön és úgy érzem magam, mint „aki a sínek közé esett“. Ahogy boldog emlékü Kosztolányi Dezső írta „Egy szegény kis gyermek panaszai“-ban. Aki színes tintákkal álmodott és ezek könnyével írta le széplátásait. Könnyekkel, melyek a férfikor virágtalan partjain leoldják az emlékezés sajkáját és siklanak vele a multak medrében, emlékek sodrában a gyermekkor elveszett, boldog tartományai felé.

Sokszor úgy érzi az ember, hogy csak a költőknek van igazi valóságérzésük. Így látom most én is. „Mint aki a sínek közé esett“, úgy érzi magát a férfi, aki az elindulásakor szélesre tárt karokkal hívta ölelkezésre a pálya délibábokkal cimboráló horizontjait. És most úgy szemléli életét, mint aki daloló vonatról esett a sínek közé, amelyek között az élet színes álmotérképe ma már elfér egy árulkodó könnyecseppben, beutazható egyetlen sóhaj gondolójában.

Csak így, közöttük haladva és közlelől nézve a villamos-síneket, jut eszembe, hogy nagy elfoglaltságomban mindig csak a villamoskocsin robogtam fölöttük, de soha nem nézegettem őket. Most kipótolom az ilyen elmulasztott viziteket. Hisz ha jól meggondolom, ebben a városban egybeesett a gyermekkorunk. Ezen a jogon úgy hozzám tartoznak, mint az osztálytársaim, vagy bajtársaim. akikkel halálos hancurozáson vettem részt Wolhy-

niában. Most újra itt vagyok köztetek, villamos sínek, akik a tavaszi nap fényruhájában fogadjátok a viszontlátást. És a kisdiákot, aki staféta módjára követtem a munkát, amellyel az úttestbe ágyaztak benneteket.

Emlékeztek? A nyarak aranyban vakítottak akkor és a béke teremtő lázán kivirágzott a boldogulás. Hatvanhárom vármegye széles ernyője óvott minden vihartól. Kisebbségek diák is pontosan kiszámíthatta, hogy mikor kapja kézhez a diplomáját. A sétatéren katonazene játszott köznapokon is, a Tettyére pedig odarendelték a fiakkert, mikorra Reéh Gyuri befejezte a tűzijátékot. Az országos kiállítás álmvárosában a dús pavillonok a jólét kirakatai voltak és a nyári színpadon esténként hatszor újrátették a „Víg özvegy“ belépőjét. Augusztus végén a gépiró lányok összebújtak az irodában és napbarnítottan Abbáziáról meg Balatonlelléről kuncogtak, ahol két hétig nyaraltak 60 koronáért. A másodéves jogász keresztnevének szólította bizalmasát, a Józsi hordárt, mikor csokrot küldött a választott leányzónak. És szerenádok pianóztak májusi hajnalokon csendes pécsi uccák ablakai alatt, amelyek mögött piruló arcokkal mindig megjelent az a kislány, akiből azóta is „csak egy van a világon...”

A pécsi lapok hasábjai ezekben az években az alkotó láz nagy programjait ünnepelték. Még fölsem ocsudtak az új városháza fölött érzett büszkeségükből, mikor a csatornázás, kultúrpalota, villamosvasút, egyetem problémái lelkesítettek és Istentem, mily nagy bőség tervekben, egy nagy csatornával a Dunát is ide akarták csalogatni Mohácsról! Ezekről vitakoztak az urak minden nap, mikor a Nicknél délfelé öszecsendültek a poharak a foszlós bélű perecek meg sóskiflik fölött. Így ment ez akkor. A Misinán egyszer csak kilátótorony karcsú árbóca szökött a kék levegőtengerbe, ahonnan opálos horizontok ringatták mámorba a panorámát kémlelő tekintetet. Az öreg

Mecseket szerpentinek fehér csipkéivel díszítették és annyi volt a szív ebben a boldog városban, hogy a padok, meg a fák az erdei úton is monogrammos szívekkel voltak telefaragva.

*

És egyik napon elkezdtek lerakni a villamos sínjeit is. Emlékszem, aznap elkéstem az iskolából. Bámultam, inspiciáltam a munkásokat. Gondoltam, hamarabb elkészülnek, ha sarkukban vagyok a kíváncsisággal. Gyerekes, boldog és türelmetlen voltam. Milyen is lesz az, amikor a villamos végigcsilingel a pécsi uccákon, mint Pesten a Rákóczi úton, meg a híres Dunaparton?

Mikor az első próbajárat végiggördült a síneken, csoportba verődtek az emberek. Kíváncsi karavánok kísérték a fénylő, sárga kocsikat, mint amikor a nagy csodákat idezúdító Barnum-cirkusz vonult végig a városon. Egy heti uzsonnapénzemet és fölé ráadásul a legszebb üveggolyómat adtam volna érte, ha fölkapaszkozhatnék az egyik kocsira, amelyen csak mérnökök és hivatalos szakértőknek jutott hely akkor. Hatalmas élmény volt és büszkeségre hangoló. Mintha a Mecsek hátán is ünneplőn zöldelt volna a fák koronája és én az elszaladt kocsik mögött a síneknek köszöntem meg meleg tekintettel a szép nap élményét.

*

Most újra itt vagyok a régi sínek között, eliramodott évtizedek nehéz ballasztjával. És vonatokat látok, a fényes életvonalat, amely most itt hagyott a sínek között. Tovarobogott tiszta fülkéivel, udvarias kalauzával, pontos és csalhatatlannak hitt élet-menetrendjével.

Pedig mennyi minden lenne még! Mennyi rendeltetés, mennyi minden az ismeretlen tájakon. Mennyi tavasz és virág. Mennyi írásra váró gondolat, mennyi nemes márvány szépséges szobrokra, mennyi szín és vászon vár ihletett ecsetre.

Mennyi el nem olvasott könyv vár a kéziratokban, mennyi találmány hever az agyak parlagán. Mennyi csodaváros, tenger és havas orom, amit legalább egyszer látni kellene.

Istenem, a sínek ezt nem is tudhatják, hogy mennyi utaznivaló lenne még. Mennyi munka és terv, ahogy azt elképzeltem, mikor négy év után a véres verekedésből hazajöttem.

De most nem jön semmi, csak elmúlik minden. Elhalkul az új akkord is az érzések zongoráján. És ez így van rendjén. Feküdjön csendesen, aki a sínek közé esett.

RINGLISPIL

Odaírom a régi Pécs krematóriumának falára a régi örömök kis plebujusát, a ringlispilt is. Amely ott élt és halt meg a Balokányi ligetben. Olyan időkben, amikor még nem tankon és páncél-gépkocsin száguldoztak az emberek, hanem örökre mozdulatlanul látszó békességüket erre a hintára vitték kicsit körbensétáltatni.

Pontosan emlékszem, mert arra jártam éppen, mikor lebontották a ringlispilt, amely évtizedekig oda tartozott a Balokányi liget környezetéhez. Amelynek öreg lombjai közt madárfészket kerestünk és kis uszodájában mi voltunk a nyár örömeinek félelmetes indiánjai. Mi lehet az a titokzatos balzsam, amely ilyen frissen konzerválja a ringlispiles emlékeket, nem tudom. Lehet, hogy a világ, melyhez tartozott. Vannak ilyen nyitott kérdések, mint ahogy azért sem hívtak össze négyhatalmi értekezletet, miért van, hogy egy szál pünkösdi rózsa, vagy az akácvirág a májust jut-

tatja eszünkbe, egy szál őszirozsa meg pontosan az őszi avar illatát permetezi.

Már ott is állok a ringlispil előtt, amely hatszögletű nyitott téglaszin volt a Balokány akácai és hársfái alatt. Télen deszkafalak koporsójában pihent, de tavasszal kinyílt, megújódott és megtelt az akác meg a hársok illatszerével és szaporán kínálta a krajcáros örömök Eldorádóját. Már vonulnak is előttem a vasárnap délutánok, amilyenek nem lesznek többé! Ágaskodó emlékeikkel, amelyek között egyedül az volt nevezetes, hogy nagyon fehér volt akkor a kenyér, nyugodt az álom és imádságosan békességes az ember.

Talán emiatt láttam olyan délcegnek a ringlispil fehér meg fekete paripáit és parádésnak díszes hintóit, amelyekben körbe ispillangizott a liget népe. A kör közepén trónolt a „társulat“ primadonnája, a magányos őz, amely a fejével bólogatott, ha mozgásban volt a körhinta. Start előtt mindig nagy roham indult, hogy ki tud elsőnek a nevezetes őz hátára felkapaszkodni. A fülemben andalog a régi verkli hangja is, amely negyedszázadon át négy-öt nótával intézte a szórakozás zenei aláfestését. Itt áll előttem fakulás nélkül a verkli mestere is, amint felgyúrt ingujjban forgatta a zenélő láda fénylő rézfogantyúját. És sok merev, cifra ringlispil-ló között tisztán látom azt a szelid, türelmes lovat is, amely lent a szuterénben egy rudhoz fogva az egész üzem mozgató motorja volt és sorsában a Germinal bányalovához hasonlított.

És kint a liget fái alatt tündökölt az élet a katonák vasárnapi extraruhájának vakítóra pucvált rézgombjain. A hangok nevetős össze-visszaságát időnkint finomra hegyezte a huszársarkantyúk zenélő pengése és a bábos sátrak alatt a nagy cifra szívek mind vevőre találtak. A tavon szerelmesek olcsó gondolái osontak. Gáláns lovagok háromkrajcáros csónakkirándulásra vitték a választottat és este, mikor vonat rohant a magas

töltésen, az ég sziporkázó csillagai alatt békák messze hallatszó koncertje volt az est altató muzsikája.

Mikor a ringlispilt a városrendészet nagy kozmetikája ezelőtt vagy tizenkét éve lebontotta, a véletlen, ez a kegyes forgalmi rendőr arrafelé irányította gyanútlan járkálásomat. A koratavaszi délutánon napszamosok csákánya villant a napfényben és dolgos rohamuk alatt holtan hevert a ringlispil. Felváltva néztem őket és a kalapom peremét, amely észrevétlenül került le a fejemről, mint mikor az ember temetési menettel találkozik váratlanul. A romjai körül lábujjhegyen járkáló gondolataim egy el nem mondott gyászbeszédet formáltak. Hisz akkor az élet már a sóhajok vánkósán ájuldozta vérszegénységét. És emiatt kellett volna a jókedvnek, a derűnek az a kis oázisa, ami a ringlispil volt. Kellott volna és kellene ma is legalább egy, a régi Balokányi vasárnapi vendéglői közül. Látni lehetne, hogy a hite, élete elégedetebb volt egynek is, mint ma egy egész generációé.

De most már biztos, hogy nem látjuk soha többé a régi ligetet, amely a mi ifjúságunk ligete is volt! Vajjon hova lett a fejét mozgató őzike? Milyen rosszalón csóválná, mekkorákat bólogatna e másravált világ láttán. Eltűnt és elkopott, mint jómagunk, a háború hernyója elrágta a liget minden poézisét.

Azóta befejezték a liget rendezését. A tó betonrámából tekint ránk és megnőtt rangját tavi rózsák jelzik a gomblyukában. Kényes virágjain a kertészet magasiskolája rendez tárlatot és a virágágyak között homokszőnyeg vigyáz a kavicsos utak csinjára. Nemsokára talán lábtörlő is lesz a bejáratoknál. Mikor az átrendezett ligetet először láttam a karesú ívlámpák nappali fényében, az emlékek elfogultságától olyannak tűnt, mint gyertyafényben úszó szomorú temető halottak ünnepén az emlékek sírdombjaival.

Köztük egy külön megjelölt sírhely, ahol a régi, derűs Pécs egy darabja pihen a boldogság szimfóniáját zenélő ringlispillel.

BÚZATÉR

Amikor most ásatásokat végzek tollam kis csákányával pécsi emlékekért negyven esztendő időrétegei alatt, hálátlan lennék, ha megfelednék a Búzatérről. A tág, füves mezőről, amely most a bátor függetlenségi politikus és harcos újságíró, *Irányi Dániel* nevét viseli.

A budai városi rövidnadrágos nemzedékek e legendás grundjára emlékezve lehet leginkább lemérni a fejlődés iramát, amely itt harmincöt—negyven esztendő alatt végbement. Mert ennyit kell csak visszafelé lapozni, amikor a budai városrészen déli és keleti irányban a Búzatér a város szélét jelentette. Kelet felől már csak a temető következett, amely a holtak módján már maga is a mulásba költözött, délnek pedig csak az akkor épült bátaszéki vasút töltése választotta el a zombékos rétektől, amelyek minden tavaszon aranyrámát fontak a mocsári gólyahír sárga rengetegéből a Búzatér szegélyéhez.

Ahogy a szigeti városrész gyerekeinek a lóversenytér volt az indián tanyája, úgy a budai fertály Börharisnyái a Búzatér grundját veszélyeztették csibészes játékkedvük tomavkjaival. Már akkor életem első komoly szerencsésjének könyveltem el, hogy szüleim a Légszeszgyár uccába költöztek és lakásunk ablakai a Búzatérre néztek. Így lélekzetvételnyi közelségben éltem a Búzatér nagy játékmezejével, amelynek levegője,

rendeltetése meghatóan egytestvér volt a „Pál-uccai fiúk“ nevezetes grundjával. Csak ép a farakások hiányoztak róla. Igaz viszont, hogy a sors bőségesen kárpótolt bennünket a tűzoltó-torony-nyal.

Ez az öreg torony, amely most búzatéri emlékeim romantikus váromladékának rajzolódik elém, ott silbakolt a tér déli oldalán. A földszinti részében olyan szertárféle volt kocsiszínnel, emeletnyi magasságban farácsos kilátóerkéllyel. Az oldalán pedig keskeny csigalépcső vezetett a toronyba, ahonnan kilátás nyílt minden irányba a város panorámájára. A tűzoltó-torony már erősen megviselt, elhagyott állapotban volt az időben is. A földszinti deszkaajtón a nagy lakat rozsdahályog alatt bóbiskolt. De elhagyatottsága mellett is alig volt mozgalmasabb pontja a városnak. A budai város gyerekhadosztályai számára ez a torony volt minden játék központi erődítménye. Tégloldalába cipőorrunk számára lyukakat kalapáltunk s a deszkaajtó tartópántjaiba, széleibe kapaszkodva mászkáltunk fel a toronyba tűzoltósdit, várostromot s hasonló komoly, titkos dolgokat játszani. A lopva szívott cigaretta legjobb titoktartója is az ócska torony volt; máskor a gummipuska édes élvezetet jelentő fedezéke a Légszeszgyár-uccai házak gyanutlan ablak-áldozataira, de a toronyban fészkelő rengeteg veréb szaporodási arányszáma is mélyre zuhant látogatásaink nyomán, mert a fészekpusztítás is elég elől szerepelt szórakozásaink ranglistáján.

Tavasztól őszig a Búzatér grundja volt gyermekéveink Tündérországa. Tavaszi estéken cserebogár olimpiászt rendeztünk, ki tud többet elcsipni a temető gesztenyése felől a Légszeszgyár ucca gázlámpái felé vonuló áldozatokból. Százával, ezrével temettük őket odakészített kartondobozainkba. A tér selymes fűszőnyegén viharzottak el füleslabda csatáink és nagy futballmeccseink. A játékidőt, mint a komoly párbajok-

ban, végkimerülésig szabtuk meg. A bincke, a hosszúméta és egyéb, ma már elfelejtett játékok mellett a golyózás, meg a pénzre menő „fej, vagy írás” tarkázták e mennyországi földdarabon kifogyhatatlan örömeinket, amelynek jótékony, legfőbb ismeretlenje volt: a gond.

Az első igazi, világméretű élményünk is a Búzatéren zudult ránk. Amikor a hatalmas térség majd háromnegyed részét foglalta el a Barnum cirkusz szédület-méretű sátorvárosa. A béke évek legnagyobb cirkusza volt ez a földkerekségen és csodáiról még évekig beszéltek Pécsett. Pedig sokan nem is láthatták, mert egyetlen előadást tartott csak és ezek szorultak ki fantasztikus méretű nézőteréről. Halálát nevezetes katasztrófa okozta. Elsüllyedt az Óceánban az óriáshajó, amelyen Amerikába akarták hajózni.

Életünk rügyező éveiben itt keresztezte először napfényes gyanutlanságunkat a halál fekete mementoja is. Egy derűs, májusvégi vasárnap délelőttön. Miközben kávécincéreket hajsoltunk és gyűjtöttünk gyufaskatulyákba a tér közepe táján, irtózatos robbanás döreje rontott dobhártyánkra. A következő pillanatban egy véres kézfej zuhant mellénk fehér kesztyűben a tépett csonk először látott irtózatában. És később tudtuk meg: egy szerelmes bányász robbantotta fel magát a temető téglahídjánál vagy egy marék dinamittal. Fekete ruhában és fehér kesztyűben, ahogy a halál ünnepeyes vőlegényéhez illett.

Különös. Ha a halál egyszer belépett már az ember életébe, többé meg sem szakad végtelen vonulása. Az ismeretlen bányász után két pajtásom halálos csínytevése hagyott fekete árnyékot a gyermekévek tiszta harmatban felcsillanó emlékein. A *Risztl* gyerekek, a Béla, meg a Feri alaposan megzavarták tudatlanságukat a halál ábécéjében. Az akkor átépülő villanytelep vezetőjének voltak ők a gyerekei, szomszédaim és elválaszthatatlan játszótársaim. Engem is meghívtak az Déri Gyula: Elmulik minden

9364

2

épülő új kéménybe, hogy annak több emeletnyi magasságából körülnézzünk. De engem a szüleim kirándulásra vittek azon a vasárnap délutánon, ami a *Risztl* fiúkat nem zavarta halálos programjukban. Fölkúsztak a vashágcsón a kémény pereméig, ott egyikük leszédült a több emeletnyi magasságból és a hágcsón alatta álló öccsét is magával sodorta. Halálra zúzva ért a mélybe két szépreményű emberpalánta.

Mintha ez a régi tragédia lett volna fekete zárókerete a búzateri grund nem sokkal később megzavart harmoniájának. Déli szelvényét egész szélességben felásták az épülő dohánygyár épületsora számára. Ez a nagyszabású földindulás vitte el néma ijedtséggel gyászolt újabb kedves halottunkat, a tűzoltó-tornyot is. A Búzater „sorvadás” innen kezdve évről-évre vészesebbé vált. Északi peremét bérháztömbök, majd a hatalmas réaliskola épülete hódította el. Ami megmaradt belőle, azt a háború után a Maurinum, Stefánia, csendőrlaktanya, egyetemi bérházak vitték el, sőt a fejlődés irama visszafoglalta az élet számára a keleti oldalán álmodó temetőt is.

A temető most a paloták alatt görnyedő búzateri grundon van. Az eliramlott, ízében sem visszaérezhető gyermekségünk emlékeivel, amelyeket így exhumálok, mielőtt az enyészetben végleg elporladnának.

KÁVÉHAZI TERRASZ

Megfigyeltem, hogy apró, jelentéktelen szokások milyen kitartón kísérgetik az ember életét. Vannak, akik a kifli végét vagy a kenyér héjját nem eszik meg. Mások viszont épp a kifli kemény hegyét ropogtatják mennyei élvezettel és a kifli vagy a kenyér belét hagyják a tálcájukon. Miért? Nem tudja senki, mint ahogy nincsenek tudományos elméletek arról, hogy miért a „serclibe“ szerelmesek némely emberek, szemben azok szektájával, akik „sercli“-ellenesek. Vannak, akik köszönésül csak a jobbkezüket mutatoujját viszik kalapjuk széléhez, mintha szalutálni akarnának. (Ezt is olyan hanyagul, hogy önkéntes koromban húsz napi szobafogság járt az ilyesmiért.) Igaz, hogy a szalutálók pártja mellett vannak széles gesztussal köszönők is, mintha köszönő karjukkal zenekart vezényelnének. Megfigyeltem nőket és férfiakat, akik csak keresztbe rakott térdekkal tudnak ülni a kávéházban, mások viszont csak kinyújtott láb-szárakkal. Ezt a lábtechnikát, ha férfiak és nők egyesesen vannak a társaságban, kombinálni is szokták, de ezt csak az asztal alá kémelve lehet megfigyelni. Rengeteget sorolhatnék még fel emberek ilyen apró szokásairól, amelyeknek észrevétlen, engedelmes rabszolgái vagyunk.

*

A serclisek, a szalutálók, a térdüket keresztbe rakók forgatagában most én is leleplezem egy régi szokásomat, amely fiatal ujságíró-koromban szegődött mellém. Akkor kezdődött, hogy szerelme lettem a kávéházi terraszoknak. Mindig el-lágyított ez az üde színfolt a város szürke körengetegében. Megfogott a bársonyos muskátli, a virító árvácska, meg a színes asztalterítők vitorlája az aszfaltra imitált emelvényen, ha nem is volt

egy pompájú Szemiramisz híres függőkertjeivel. Elérzékenyített, hogy a füstös helyiségek helyett az égi nap aranyló ívlámpája alatt üldögélhettünk a kávéházban. Mindig fölvidultam, amikor kirakták a terraszra a kávéházat, hogy szellőzzön, mint a ruhák, amiket évszakok fordulásokor vesznek ki a naftalinos sifonérból.

Én a tavaszt és az őszt — milyen különös szokás — nem a naptárral jegyeztem, hanem a terrasz megjelenésével legalizáltam és hírfejet írtam róla cursív szedéssel, gyöngyvirágszagú címkompozícióval.

*

Később a fonnyadt, füstbeomló kávéház nyaralása volt a terrasz. Az asztalok márványán elömlött a napfény. A régi, kávéházfakó törzsvendég odafelejtette arcát meleg sugarainak és oldaltbillent fejével el is bóbiskolt a kényelmes nádszékben. Ilyenkor esett a ritka borraivaló — a fáradt pincérek arcán az enyhe mosoly. És uzsonnaidőn megtelt a terrasz, hullámszórt rajta az élet, mint bálteremben a colon. Az uzsonnakávén is ünnepélyesebben ült a hab és a flörtben utazgató kis katicabogarak, a női szemek is merészebben villódtak. És este, mikor csillag ékszerét rakta föl az éjszaka, a hegyek felől hűvös, fenyőillatú simogatás érkezett.

És kibékült az ember kispolgári balsorsával, amiért az évszakok küzdelmeinek porondjához láncolják. Beleegyezett, hogy a jobb napokban sem mehetett mindenki Velencébe gondoláznia, amiért nevének kezdőbetűit nem faraghatta tátrai fatörzsekbe és nem mehetett Füredre sem annak ellenére, hogy partjáról oly igézőn tükröződött a Balatonban a vele szemben álmodó tihanyi kolostor panorámája. Mondom, jobb időkben sem futotta erre mindenkinek, de kiülni a terraszra hajszás napok feledésére és megmerülni a nyári éj

enyhületében — ezt mindenki megtehetette a kávéház terraszán.

*

Lehet is, hogy a jóságnak ezek a kis misztériumai faragták a bölcsőt, amelyben a terraszhoz ragaszkodó szokásom megszületett s nem tágított mellőle, csak ősszel, mikor újra széjjelszedték. Amikor elrakják, mint a deszkakoporsót és a nyár odakerül az aszfalt kriptája alá, a kávéházi cégtábla meg fejfa lesz fölötte.

Ha már így lelepleztem ezt a terrasz-ügyemet, el kell hogy mondjam, mennyit aggódtam érte az elmúlt nyáron. Alig volt benne életkerengés, asztalait alig látogatták. Ilyen volt az élet terrasz-előtti szakában a kávéházban is, amelyet később betegsége miatt tettek ki a terraszra ligézni és napkúrázni. Gyéren látogatott asztalainál nagyobb mennyiségben főleg ujságot fogyasztottak. Sziesztáló, vagy mosolygó vendége alig akadt. Politikai viták, aggódó sóhajok fölött szomorkodtak pálmái, sőt a muskátlik pirosa is mintha kelletlenebb lett volna.

Ezért a régi nosztalgia helyett majdnem megkönnyebbülten búcsúztam tőle, mikor a munkások eltakarították. Az egyik keskeny faládákat cipelt, amelyekben muskátlik dideregtek. Virág a terrasz készülő ravatala fölé. Azóta megint ablaküveg mögött nézzük az életet, a kávéház homályos ablaka mögül.

Mint gyermekkorunkban kormozott üvegen a napfogyatkozást.

„PINCÉR-ASZTAL“

Egyik szerény, azt hiszem már nem is létező pécsi kávéházban vagy tíz év előtt megalakult a „pincérek asztaltársasága“. Akkor még nem voltunk úgy elkényeztetve történelmi eseményekkel, jutott hely az ujságban, hogy megálljunk egy pillanatra néhány meleg sossal az emborsorsok ilyen eseményeinél is. Meg is cselekedtem.

Kis köszöntő cikkel avattam fel a pincérek törzsasztalát, mely köré szabadnapjuk néhány órájára letelepednek. Olyasfélét írtam, hogy meghajolok asztaluknál és azok köszönését szolgálom fel, akiknek ők a kávéházban egy robotos élet szüntelenségében a szolgálatukra állnak. Kellemes szórakozást és enyhülést kívántam nekik a néhány felszabadult órára is, amit mint kávéházi vendégek töltenek egymás társaságában.

Megsimogattam a széket, amelyre végül ők is leülhettek, az asztalt, amely fölött kicsit elábrándozhatnak, az ujságot, amelyet ott ők is elolvashatnak. Akik eddig mindezt nem tehették, bár kávéházban töltik egész életüket. Nagyon megérdemelték ezt a kis oázist robotjuk Szaharájában. Hát nem volt szép gondolat törzsasztalt alapítani a pincéreknek is? Ahogy a katonatiszteknek, orvosoknak, mérnököknek, kereskedőnek, ujságíróknak is foglalt törzsasztaluk van a kávéházban. Ahol maguk között vannak s azzal az intim érzéssel telepedhetnek köréje, mint otthon az ebédlőasztalukhoz. Megható a gondolat is, milyen türelmes, csendes és jólnevelt vendégei lesznek a pincérasztalnak, hiszen ők tudják legjobban, milyen nehéz, sokszor türelem-bajnokságot jelentő feladat a zsémbes vendéget kiszolgálni.

Ez a pincér-törzsasztal jut mindig eszembe, ha kávéházban, vagy étteremben a sima és előzé-

keny kiszolgáló pincér a mindennel elégedetlen vendég polipkarjai között vergődik. Hangtalanul, megadással a reklamációk pergőtüzében. Mert mindenki megfigyelhetett már ilyen vendéget. Az egyik viszaküldi a kávé, mert túlsötét, a másik, mert túl világos. S amikor a pincér visszaérkezik a generáljavított kávéadaggal, tovább folynak a tárgyalások. Csak enyhült a feszültség, de meg nem oldódott, mert a teljes jóvátételért kis külön pótcsészében tejet vagy kávé kell hoznia még a pincérnek, aszerint, hogy sötét, vagy világos reklamálóval hozta össze balsorsa. S miközben örök titok marad, hogy az egész hadművelet nem-e kizárólag a nagyobb adag irányvonalán mozog. Az ilyen vendég ezek után is csak egy külön kockacukor kizsárolása után kezdi meg a visszavonulást. Ha egy pohár kávé helyett teszem egy adag hizlalt rostélyos az ütközet tárgya, hozzá sem fogok a rémregény fejezeteihez, amelyek elviharnak a pincér fölött, amíg az a menü a számoló-cédulára kerül.

Nem akarok érte sem kitüntetést, sem kormányfőtanácsosságot, de én még soha nem reklamáltam, soha sem küldtem vissza, amit a pincér az asztalomra tett. Ha nem is lennék alapjában békességes ember, vállalom, hogy azért tettem, mert vezekelni akarok a mindennel elégedetlenkedőkért. Hogy a Feri, vagy a Jani pincér egy csésze feketéből s néhány barátságos szóból álló szűkre fogott érintkezésünkből se érezhessen mást, hogy ő is csak olyan ember, mint szerény magam. Apró örömmel és nagyobb bánatokkal, háztartási meg házbérgondokkal s legfeljebb azzal a különbséggel, hogy néha leülök a kávéházban egy csésze feketéből is erőt meríteni elviselésükhöz. És ezt sikerül is velük megértetnem. Ezt onnan is gondolom, hogy barátságos mosollyal prezentálják a köszönésüket, ha belépek a kávéházba. Leteszi a feketémet és hangtalanul továbblik reggeltől hajnalig tartó utazásában az asz-

talok közt, amelynek soha nincs, legfeljebb a sírnál megérkezése.

Nem tudom megvan-e, él-e még a pincérek törzsasztala. Nem merem tőlük megkérdezni, mert félek, hogy a válasszal megint egy kedves halottat kellene meggyászolnom. Pedig sokszor gondoltam rá, hogy a pincérek csendes pihenő órái mellett ma egy hasznos gyakorlati célt is szolgálhatna. A most divatos átképző tanfolyamok módjára a mindennel elégedetlen vendéget kellene odaküldeni.

Hogy türelmet, szerénységet és főleg tapintatot tanuljanak a pincérektől.

ROYAL

Csak így röviden „Royal“-nak szólítottuk. Ahogy az ember többi pajtásait is Ferinek, vagy Bandinak szólongatja. Így is tudta mindenki, hogy meghitt kávéházunkról van szó, amely a város szívében — és a mi szívünkben is sokáig volt otthonos. Mert kellett mindig egy jó kávéház, ha már jó ruhára és jó sorsra nem mindig futotta az embernek. A Royal pedig ilyen volt. Jó és kedves kávéház, mindig meleg és jól világított fedezék az élet szüntelen ütközeteiben. Amíg egyszer nagy bánatunkra el nem vitte egy járványos betegség, amelyre a kávéházak is inklinálnak. Latin nevét nem hallottam, de magyarul „gazdasági krízis“-nek emlegették. Augusztus végén volt, a naptár éppen szeptemberre lapozott, amikor beszállt az elmúlás eléje siető őszi batárjába. A képe azért ittmaradt az emlékezésem érzékeny Kodakján. Idepréselem, hogy az idő, ez a nagy tékozló ne váltsa a Royalt is a feledés aprópénzére.

Kedves volt a sorstól, amiért a magányhoz ugyancsak nem szokott kávéházat nem engedte el társtalanul. Együtt tűnt el a tőle pár lépésre silbakoló öreg lépcsőházzal, melyet az építészek operáltak le az új köntösbe szépülő ciszterci gimnáziumról. Lehet talán azért, mert a kávéháznak nem volt többé szüksége a vendégekre, akiket érettségi után, a későbbi orvosokat, bírákat, tanárokat, tisztviselőket ezek a lépcsők szállítottak. Volt stílus a végtisztességében, ahogy az életében. Szébb temetést a „Kegyelet“ vagy az „Órangyal“ sem rendezhetett volna neki: még most is hallom a dobpergést, amit a lépcsőket bontó csákányok szolgáltattak.

Ha arra járok, most évek után is keresgélnek a szemeim. Körülnézek a helyszínen, mint aki valami régi, megszokott holmiját ott veszítette el. A tekintetem ott kószál az egykori márványasztalok közt, amelyek elmúlásba hullott emlékek sírkövei. Mert kinek nincs emléke ebben a városban erről a kávéházzal?

Évtizedek zajló eseményeiben itt szűrtük meg fáradságunkat, ahol ujságba, cigarettafüstbe, bárati diskurálásba feledkezve sziesztáltunk. Kellemes órákat töltöttünk asztalainál, sőt nem egyszer bort is karcsú butéliából. Banka Pista, Korody Gyula, Horváth Kálmán hegedűjében minden létező nóta benne volt, amit néha jókedvünk gábjirje csak felfokozott a lelkünk mélyéből. Billiárd, kártya, dominó, talán egy kis flört is akadt tükrökbe öltöztetett falai között. És akadtak vidám farsangi éjszakák is, amelyek fináléját a bableves gőze fölött mindig itt szenderegtek.

Naponta többször is változott arculata. Ebéd után a sziesztás csend hattyúja úszkált a pohár fekete, vagy pikkolo kapuciner nyugodt felszínén. Belvárosi kereskedők, orvosok meg ügyvédek a délutáni munka előtt lapozgatták ilyenkor szaporán a lapokat, hogy később helyet adjanak az uzsonnázó korosztálynak. Ilyenkor már a hölgyek

is szép számban voltak képviselve. Finom kávé-illat parfömjé szállt a levegőben, a tejszínhab bárányfelhőinek fehér pasztellje tűnt fel az asztalokon s olyan családias, békességes volt minden, mint valami születésnap i uzsonna akármelyik meghitt Mária-uccai lakásban. Este azután megint más vendégek kerültek az asztalokhoz. Csendes álmodozók, borba, cigányba feledkezők, a kártya gyógyíthatatlan fölesküdtöttei, de valamennyien a kávéház szerelmesei.

A többi már tudjuk. Banküzlet költözött a kávéház helyére. A kártyás kisemberek helyett azóta a Pécsi Takarékpénztár adja a bankot átalakított helyiségeiben. Pénzt szolgálnak ki a pultoknál és a pénztárfülkéknél. Ha a Royal is ezt cselekszi, ma is élne, éjjel-nappal zsúfoltak lennének helyiségei.

Milyen kár, hogy legalább otffelejtett emlékeink nem kamatoznak. Olyan megszámlálhatatlan sok maradt belőlük, hogy kamataikból holtunk napjáig gond nélkül emlékezhetnénk.

MECSEKI ANZIKSZ

Mert igaz, hát meg is írhatom, hogy az új mecseki Üdülöszálló alaposan megmozgatta bennünk a lokálpatriotizmust. Jó ez az érzés és szép is, akár az üdülöszálló, amely fehér falaival a napsütésben barátságosan int felénk a város bármely pontjáról, éjszaka pedig kivilágított ablakaival fennen hirdeti, hogy az élet, a kultura egyre csak teljeszkedik. Lám, már impériuma alá vonta a Mecsek szikláit és erdőségeit is.

Pécsiek, akik a férfikor évtizedeivel vállukon

próbálják leltározni mecseki emlékeiket, tudják csak lemérni a fejlődés e bátor szárnyalását. Akik emlékszünk még az időkre, mikor a Mecsek rangja nem érte el azt a sarzsit sem, mellyel a város szerényebb nevezetességei közé számították. Olyan pécsi pedig mutatóban sem akadt, akinek valaha is eszébe jutott volna a Mecsekkel büszkélkedni. Az egy más, különös világ volt. Az emberek akkor egyedül csak a jó lelkiismeretükre voltak büszkék. Amire úgy tettek szert, hogy örültek más örömének is, mint ahogy megkönnyezték azt a bánatot is, amely másokat ért. Szerettek, születtek, dolgoztak ezek a régi pécsiek. Gyűlölség nélkül éltek, békességben haltak meg. Sokan patriárka-korban anélkül, hogy egyszer is látták volna közletről a Mecseket.

Nekünk, a kilencvennégyes generációnak is lombok alá rejtett messzi misztikumnak maradt volna meg, ha a Hunyadi-uccai főreal tanodában jósorsunk össze nem hoz Róna tanár úrral. Ő volt a szeretetreméltó varázsló nemzedékek számára, ki a természetrajz tudományának lépvesszején fölcsalogatott bennünket a Mecsek sűrű erdeibe. Fáradságos, sok cipő meg harisnya hősi halálával járó sziklamászás volt ez még akkor. Mert az ő kedvéért róttuk lepkehálóval és növényásóval a csendes erdőket. Hogy a Mecsek flórájának gyönyörű gazdagságát préseljük növénygyűjtőnkbe és az éjjeli pávaszem, a hőscincér, szarvasbogár remek példányait ejtsük zsákmányul rovargyűjtőnk számára.

Szépséges, szent vadonnak ismertük még akkor a mecseki erdőséget, amely a Tettyénél kezdődött és — végződött is legtöbbeknek. A Tettye regényes, gyönyörű platója volt azokban az időkben a híres népünnepélyek és majálisok boldogszigete. Milyen jól esik emlékezni is ezekre a nyári délutánokra, mikor a tűzoltózenekar zengte a slágert, amely szerint a trombitás oly szép ember, hogy csudás. Az eliramodott szerpentin és

konfetti viharra, este meg a csillaghullató tűzijátékra és a görögtűzre a kőbánya fölött. Csak a Tettyéről beszéltek akkor a pécsiek és a bátrabbak, a vállalkozók legfeljebb a Kardoss útról. Komoly kirándulást jelentő nagy nekikészülődéssel is csak a Kardoss-úti menedékházig merészkedtek, ahol ünnepi délutánokon a nagy hegymászás jutalmául hideg sör, vajaskenyér és harmonikaszó mellett lehetett andalogni alkonyatig. Inkább csak szenvedélyes, bátor turisták, sokan nem is pécsiek járták néha keresztül-kasul a Mecseket, de a jó pécsiek egész generációi kerültek a város déli szegélyének temetőibe anélkül, hogy a Kardoss útnál tovább kíváncsiskodott volna Mecsekismeretük.

Hosszú esztendők kígyóztak el az idő sínjein, amíg a Mecsek-kultuszt zászlajára írt Mecsek Egyesület a Gyuri út és Irma út szerpentinjeinek megépítésével beljebb csalogatta a város erdeibe a pécsieket. A virágzó egyesület az utak számozása és jelzése után a Misinán épített Kiss József kilátóval már megdobogtatta a büszkeséget is a pécsi keblekben. Kidugta fejét, mint valami vidám, hívogató vadvirág a Kakuk csárda, ahonnan pécsi bennszülöttek is ámulva fedezték fel a bányatelepek csodás panorámáját, amilyent szépségben svájci tájak is csak jókedvükben kínálnak. A többi már magától jött. A háború után a pompás műút, mely tálcán hozta a város közelségébe az egész Mecseket a fáradt öregek, meg lusták számára is autók kényelmes ölében. Ilyen frontáttörés után nem várathatott soká a Nendtvich Andor Menedékház sem vadászstílusú berendezésével, lenge terraszával s ha miniatűr méretekben, de mégis szálloda jellegével.

Igy rajzolja az emlékek vékony pókhálónaljai a Mecsek-kultusz fejlődésének térképét, így jött le lassan öt évtized alatt a Mecsek a pécsiekért, akik most már sűrű-szívesen viszonozzák a látogatást. A további állomásra, az Üdülőszálló-

hoz már express-vonaton érkezett a Mecsek-kultúra.

A Tettye öreg vendéglőjét és a Kardoss-úti menedékház kis filagóriáját az elfelejtett Hamupipőke sorsára juttatta az a pillanat, amelyben megtáruultak az Üdülők szálló mesepalotájának kapui. A márványos hall, az üvegfalak, a gummipadlós étterem a frakkos pincérekkel, a kényelmes szobák hideg és meleg vízzel, gőzfűtéssel és elragadó panorámával korunk nyelvén szólva már székszepilt adtak a Mecseknek. A jazz, a falvilágítás és a kávéval kombinált autóbusz nem is talált egyhangú lelkesedésre minden pécsi polgárnál. Voltak a lassúbb tempó szerelmesei között, akik sokallták a fejlődés e kétszáz éves tempóját, akik fájlalták a merész, mondén vonást az öreg Mecsek évszázadok tükrében is hamvasnak maradt orcáján. A fejlődés jussa az, hogy beépítheti az emlékek parcelláit. Hisz az én kis mecseki térképem is, amit most rajzolok, arról árulkodik, hogy a természet szeretete nem tudta egymagában a Mecsek szépségeit fölfedezni. Mert ahhoz, hogy megszeressék, meg kellett, hogy ismerjék is. Ezt a munkát pedig a mi régi lepkehálónkkal és növényásónkkal nem lehetett elvégezni. Egy kicsit csodálkozva, egy kicsit értetlenül, de megszokják majd ezt a benzinszagú új világot az éjjeli pávaszemek, meg a hőscincérek is.

Törődjenek hát bele azok is, akik komfortosra változott erdeiben a Mecsek születési bájait féltik. Ahogy én is belenyugszom, hogy természetes szépségei mindig győzelmes versenyre kelnek a technika emberformálta csillogásával!

FÜNFKIRCHENTŐL—PÉCSIG

LENKEI LAJOS EMLÉKEZETE

Napjaink problémáinak fájdalmas viharzásában, valahányszor asszimilációról és disszimilációról hallok, vagy olvasok, elém magasodik az enyészet karjaiban szunnyadó alakja. *Lenkei* Lajos, a vidéki ujságíró és a magyar európééré, aki a magyarrá tevés évtizedeket előre látó apostola volt e városnak. Így látta őt már életében ez a város s így látom még inkább, mikor most emlékét idézem. Mert ahogyan igaz, hogy a szobrásznak és festőnek távlatra van szüksége a realiztikus ábrázoláshoz, úgy igaz az is, hogy a korszakok és események is csak az idő bizonyos távlatából lesznek tárgyilagosan megítélhetők. Az ő kora — s ezért ő sem lehetett más — a liberalizmus kora volt. Ha élne, ma is vállalná a két polust, amelyek között életének iránytűje lengését végezte. A politikában *Tisza* István, az ujságírásban *Rákosi* Jenő, a magyar élet e két hatalmas szálfája volt az ideálja. És ebben a mozgástérben szitotta fel egy nemes értelmű, jelentőségében csak ma lemérhető nacionalizmus lángjait, amelyek útjelzői voltak egész életének és hírlapírói munkásságának.

Ötvenöt esztendővel ezelőtt, amikor 19 éves volt *Lenkei Lajos*, mint új Botond jelent meg a németszavú Fünfkirchen török emlékektől ódon kapuja előtt. Magyar érzésekben feszülő tettereje nem tudta kötni édesapja örökségéhez, a „Fünfkirchner Zeitung“-hoz. A nemes hagyományokat őrző pécsi gimnázium fölguyjtotta benne a magyar szó klasszikus szépségeit. Megszüntette németnyelvű lapját és negyvennyolc évvel ezelőtt útjára indította a „Pécsi Napló“-t, amelyet a németül beszélő Fünfkirchen Péccsé magyarosításának szolgálatába állított.

A nyomtatott magyar betű szuggesztív hatalmával tette magyarrá az ősök utódait. Ápolva, átmentve azok polgári erényeit, alkotásvágát és tehetségét, de érzéseik természetes kifejezőjévé a magyar nyelvet tette. Fölsimerte és idehozta a kiegyezés utáni hatalmas országépítés és gazdagodás iramát. Megmozdította és új ütemű virágzás felé lendítette a mozdulatlanságot, amely a Mecsek lombkoszorús erdeinek tövében e városon hosszú emberöltőkön keresztül elterült. Pécs egyetlen magyarnyelvű orgánumának pajzsára emelte az erjedő épülés friss illatát árasztó nyugati szellőket és ezen a pajzson vitte minden túlzást, vagy szédületet kerülve az egészséges fejlődés irányai felé. Példátlan és megható lokálpatriotizmusa odazsufolta Pécs előbbrejutásának minden álmát szerkesztőségi íróasztalára. Fél százados ujságírói működése nyomán épült át a régi Pécs, amelynek minden kövében, uccájában, minden szép alkotásában ott volt a vizionális tervezők első sorában. Ott volt Pécs aranykorának monumentális tárlatán, az országos kiállítás életrehívásán is. Ő volt a vezérkari főnök a zseniális kiállítási elnök, *Zsolnay Miklós* oldalán.

*

Az *Aidinger Jánosok*, *Majorossy Imrék*, majd *Nendtvich Andor* polgármestersége alatt volt év-

tizedeken át a törvényhatóságban és közvélemény formálásában egyik legfőbb támasza a város-építő vezetésnek, amelynek pompás íveit a háború szelte ketté.. De ujságírói hivatását a véres földindulás is nemes tartalommal tudta telíteni. Pécs markáns egyéniségű szerelmesének, inámi *Bolgár Tivadarnak* kezdeményezésére odakínálta a vidék legnagyobb lapjává fejlődött „Pécsi Napló“-t a hadiözvegyek és árvák istápolására, vagyont jelentő alapot gyűjtve sorsuk megtámasztásához.

A felhő, amely Nagymagyarország egére macacsodott, megülte *Lenkei Lajos* homlokát is. Ezt akkor láttam, mikor sebesülten hazatérve, hosszú idő után meglátogattam íróasztalánál. Most is megveregette, megsímogatta arcomat, csak cigarettával kínált és nem selyemcukorral, mint pár évvel azelőtt, ami diákkoromban megjelent első cikkem fejedelmi honoráriumra volt. Szava halkabb lett, a nézése nyugtalan. Mintha megérezte volna Magyarország történelmi katasztrófáját. Az összeomlás pedig testét-lelkét roppantotta össze. De így is talpra ugrott és a megszállás rabság éveiben is magyar lapot szerkesztett, amiről a cenzura sok fehér foltja volt a bizonyítvány. A felszabadulás után a politika kiszámíthatatlan hullámai rövid időre elsodorták íróasztalától. De mialatt rehabilitálták, is emelt fővel, a jó emberek tiszta lelkiismeretével járkált városában. Akinek lelkében oly eleven erővel lángolt élete minden rezdülésének tiszta magyarsága, ezzel a pajzzsal sebezhetetlen volt. Nem csoda, ha a viharba sodródott alkonyi évek ennyi megpróbáltatása után már elfáradva, de Nagymagyarország álmának szüntelen virrasztásával dolgozott az íróasztalánál, amely a magyarrá és újjászületett Pécs milleneumi emlékévé patinásodott.

*

A teste már kiöregedett mellőle, de a csendes, másfelé készülődő *Lenkei Lajost* hét évtized sú-

lyával a vállán sem lehetett pihenőre fogni. Nem kellett neki az orvostól figyelmeskedett orvosság sem, számára csak a toll sercegése maradt az egyetlen életelixir. Amíg egy fagyos, decembervégi reggelen a szerkesztőségi műhely felé tartva, megbotlott és elcsúszott a havas járdatesten. És ez az első, egyetlen botlása az életébe került. A klinikai fehér ágyból halottas ágya lett.

Az ujságíró rendnél alig létezik lovagibb rend. Koporsóját a gyászfátyollal átszőtt, nemzetiszínű Jókai-lepellel borították, amivel csak a magyar gondolat és magyar toll országos híriú bajnokait tisztelik meg. De tudta ez a lovagias rend, hogy *Lenkei* Lajos elszálló lelkén egyedül méltó, fejedelmi köntös az a trikolor lehet csak, amelynek három színébe szerelmes lelke erre a talizmánra tette föl egész életét. Egy egész város megrendülése állt sorfalat a ravatalnál, ahova *Lenkei* Lajos a fehér ujságmezőkön tett félszázados bolyongásából megtért.

A költő szerint nem hal meg az, aki dús élte kincsét milliókra költötte. Csak lerázza, ami benne földi, de a lelke éltető eszmévé finomul. Így él a *Lenkei* Lajos tízezreket magyarosító lelke a Fünf-kirchenből magyarrá vált Pécs sziklafalai alatt, amelynek bástyáiról új, de mindig csak magyar évszázadok jövetelét vigyázza.

KIS PASZTELL — A NAGY ALKOTÓRÓL

Mert most már nem kell hozzá polgármesteri engedély, amit szerénysége miatt még nem is oly rég nem adott volna meg, készíték róla úgy „lesből“ fotografiát. *Nendtvich* Andor doktorról, aki harminc évig volt e város polgármestere. Aki háján egy alkotásokban gazdag élet dús ezüstjével sétál most két év óta a nyugalom ligetében s mi alatt idáig eljutott, a város fiából a város atyja lett.

Bevallom: nem emléket figyelmeskedek számára az írásnak ezzel a kis pasztelljével. Hisz e város minden kövében, uccájában, nagy alkotásaiban az ő emléke él! Inkább azt a ritka harmoniát próbálom megállapítani és ittmarasztalni, amely az ő életének mindig friss, kristály tiszta hegyipatakja volt. Azt a harmoniát, amely ma korunk legüldözöttebb mostohája, amely nélkül az árva világ a sötét indulatok Mefistójának karján oson új tragédiák örvénye felé.

Ezek a sötét színek nem az ő színei, de ezeket vetíti rembrandti élességgel az ő élete és nagy ívekbe szárnyalt munkájának harmóniája napjaink tanácstalanná vált nemzedéke elé. Aki negyvenöt esztendő olyan füst és korom nélküli lánggal tudott égni a köz oltárán — és ebből harminc évet a polgármesteri székből — annak élete azt tanítja, hogy a harmonia csak ritkán később „keletkező“ valami, hanem inkább születik, együtt korokkal és emberekkel.

Úgy kezdődhetett, hogy *Nendtvich* Andor ebben a városban s ezért ennek a városnak született. A Mecsek erdeiben hallott először rigófütytyöt, látott először színes vadvirágot. És látta meg a völgyet az álmok lassú, régi városával. Már születése eljegyzés volt és egész ifjúsága vőlegényi

készülődés. A középiskola, majd a jogakadémia padjaiban. És fölesküvése is a város szolgálatára. Minden hitét, tehetségét, alkotó lázát szülővárosa lábaihoz rakta. Ez a harmonikus egybeforrtság okozta, hogy szülővárosával együtt emelkedett. A kilencszázas években már a polgármesteri székbe. Ahol díszére vált ennek a városnak. Áhítatos puritánsága, befelé élő szerénysége, minden hangos effektus kerülése csak hallatlan munkabírázásban mutatott dinamizmust. Egyéniségének ez a belső harmoniája termékenyítőn ömlött szét az egész városon. Nemcsak a fejlődés palotákba sorakozó nagyszerű iramán, hanem a város lakóinak lelkületében is. Nemcsak első polgára volt a városnak, hanem lelkületének szelid papja is. Áldás és békesség, amiknek bölcsője közös, töltötték meg napsugaras évtizedeket. Mindenki becsülte, istápolta, szerette polgártársát. Valami csodálatosan szép és nagy szolidaritás egysége táplálta a társadalmi, felekezeti, a felhőtlen polgári békeséget. A dolgos, a gyarapodó józanság éveit, az erények korszakát ajándékozta ő ennek a városnak, azt, ami lényege volt.

Negyvenöt esztendő álomköveit építette bele szülővárosába. Történelmi viharok osztják ezt a munkát három korszakra. A legendásan szép béke, a fájdalmas világháború és a háború utáni rengések forradalomban, megszállásban és fölszabadulásban elviharzott korszakaira. Ami őket összeilleszti: az a látkép, amelyet a mai Pécs a negyven év előttihez hasonlítva mutat. A megszőpült nagyváros, amely a modern fejlődés, a kultúra áldásainak ideültetése mögött háttérnek megtartotta történelmi patináját. Villamos, közművek, csatornázás, egyetem, impozáns középületek gazdag sokasága, strandfürdő, Mecsek kultusz, új városrészek, szociális tettek, az ipar, kereskedelem és szellemiség föllendülése jelzik duzzadt teremtmő erejét, amelytől nemcsak a város jelentősége, de lakossága is majdnem megkétszereződött.

És mindezt úgy vitte véghez, hogy a háború, a forradalom, a megszállás, majd a trianoni szégyenség zátonyai közt a realitások útjáról egy lépéssel is elhajlott volna. Sértetlenül vezette éles szirtek között is a város hajóját. A változó idők, a politikai forgószelek, csábos konjunkturák csapdait fölényesen tudta elkerülni. Csodálatos valószínűséggel tudott alkotni a legnehezebb időkben is. Mikor más városok földvagyonuk tízezreivel hátuk mögött eladósodtak, mások megint a gazdálkodás kínos kisiklásaival foglalkoztatták az országos közvéleményt, a javakban szegény Pécs alkotásokban és pénzügyi vonalvezetésben az ország vidéki mintavárosa lett.

Ez volt az út, amelyen a város fiából a város atyjává nőtt. Kormányzásának utolsó éveiben is kiegyensúlyozott, derűs bölcs, minden muló évhez nagy és maradandó alkotást illesztve határkönek. A száguldó világ új ütemében már az európeerek magaslatán állt, de világszemléletében és stílusában megőrizte a hagyományokhoz hű, nemes konzervatizmusát. A harmonia, amely nyugodt időkben a békés szabadságot sugározta ki, lett most a fék a kormányrudon, ezzel tette a város szellemét a béke és munka minden szélsőségnek, politikai salto mortalénak hátat fordító józan szigetévé.

Harmadik éve él nyugalomban e szép mecsek-alji városban, amelyet ő tett a szó teljes értelmét betöltő módon várossá. Gyakran látom most is elmerült sétáin. Tiszta homlokán tűnődést érzek, a súlyosodó világhelyzet felhőinek árnyékát, amely felhőkben semmi sincsen a harmoniák harmatából. Bizonyos: most sem magáért, hanem másokért, mindenkiért aggódik. Pedig ha valaki, úgy *Nendtvich* Andor élhetne fejedelem módján e dús negyvenöt esztendő emlékeinek világában, csak vegye igénybe a bölcs keleti költő, *Rabindranath Tagore* kalauzolását, aki megmondja valahol:

„Ez az élet átkelés a tengeren, hol mindnyájan egy szűk hajón találkozunk. A nyugalomban pe-

dig elérjük a partot és ki-ki megy a maga külön világába.“

Már pedig szebb világot ideleenn nálánál kevesen alkottak.

BOROSTYÁN EGY SIREMLÉKRE

Csendben, alig láthatóan működik itt Pécsett egy rokonszenves alakulat, a Reáliskolai Diákszövetség. Sem politikával, sem világokat feszítő társadalmi problémákkal nem foglalkozik. Tagjait a multnak az a közössége tartja össze, hogy valaha más-más években, sőt évtizedekben nyolc esztendőn át a nagymultú pécsi állami főreáliskolának voltak a növendékei. Így éri azután a Diákszövetséget az a megnyugtató megtisztelés, hogy élő tagjai közé sorolhatja a patriarcha korú Kiss József igazgató urat is, aki az intézet alapításakor lett annak növendéke, majd évtizedeken át tanárunk — a Diákszövetségben diáktársunk. Az alakulat célja a mindenkori növendékeknek nyújtott segélyeken és jutalmakon túl az intézeti hagyományok és baráti szellem ápolása.

E baráti szellem érzékeny szeizmográfja lépett működésbe, mikor a budai városrész régi temetőjét s benne a holtak néma parlamentjét feloszlatták. A diáktársak rögtön összehajoltak és ezzel el is határoztuk, hogy a már évtizedek óta ott porladó tanáraink porhüvelyét átmentjük a központi temetőbe, ahol azóta az elhatározás nyomán, Péter János, Szemák Antal, Hagmann Lipót, Trampich Károly, dr. Földváry Ákos, és Maksay Zsigmond tanár urak közös sírban folytatják pi-

henőjüket. Síremlék is került földi maradványaik fölé, amely így beszél róluk:

E NÉMA KŐ AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁGHOZ SZÓL,
HIRDETVE A PÉCSI ÁLLAMI REALISKOLA
HAT DICSŐ EMLÉKŰ TANÁRÁNAK
HERVADHATATLAN ÉRDEMEIT.

EMLÉKŰK MAGASZTALÁSÁRA
AZ UTÓKOR HALAJÁNAK TISZTELGÉSEUL
ÁLLÍTOTTA A PÉCSI REALISKOLAI DIÁK-
SZÖVETSÉG ELMULHATATLAN KEGYELETE.

— A porladó hamvak átszállítása a budai temetőből
1933. júliusában történt. —

A régi, diákos drukkolás ült rá tollamra, mikor a szövetség megbízásából e sírfeliratot megszóvegeztem. Máig se tudom, milyen kalkulust írtak be érte túlvilági fényceruzájukkal tanári noteszukba.

Mikor most náluk időzöm az emlékezés óráján, úgy érzem, hogy e felirattal nem fejeztem be tisztelegésünket és emlékük magasztalását. Bár földi életük fonala már régen elszakadt, amikor a miénk ép hogy kezdődött, mégis az általuk kijelölt ösvényen indultunk el és későbbi tanáraink vezetésére bízva szórták ránk két kézzel a tudás ajándékát. A tudás csodákba ívelő titkait, amelyek megfejtése az életet, a boldogulást jelentette. Mindenhez, amihez eljutottunk, ők adták a lendítő erőt. Minden sikerünket, szépért, jóért hevülésünk fűtőanyagát nekik köszönhetjük. Az erény ápolására, a bűn megvetésére, életünk emberi tartalommal való kitöltésére ők tanítottak.

Ezért különös érzéssel, ami gyanús a meghatottságra, lépem át minden esztendőben az ódon iskola kapuját, mikor a diákszövetség közgyűlésére igyekszem. A csengő alatt elhaladva a régi tízpercek multba veszett szoprán-kacagását, ízes

vajaskenyerek falánk elsüllyesztését, a következő óra leckéjének expressz-átlapozását, rózsaszínű örömök, szekundás keserőségek harminc esztendő előtt pergetett filmjének színes kavargását látom feltámadni. A folyosó falain képek kínálják ma is a tudás kincses tárházát. Megállok egy pillanatra a képek előtt. Szemem lehunyom és tanárkodom néhány pillanatig önmagam fölött. És olyan befelé-meleget érzek, mikor látom, hogy a 30 esztendő előtti magvak egy életen át sem hullanak ki az emberből. Virágokról tudom, hogy *Linaria vulgaris* az egyik és *Viola adorata* a márciusi gyönyörű ibolya. A *Colchium autumnale* pedig az őszi kikirics, a hervadó rétek friss, püspöklila liloma. És sokat tudnék még latinul a nevéen szólítani, ahogy annak idején a *Róma* tanár úr engem is a nevemen szólított. És *Simon* tanár úr érdeme, hogy az aranybulla évét, a szatmári békét és sok nagy történelmi esemény dátumát oly frissen vetíti az eszméletem, mintha tegnap feleltem volna belőlük. *Dobos* tanár úr sem költözött el emlék nélkül az életemből. A H₂O köznapi képletétől kezdve egész sereg vegyi képlet gőzölög ma is bennem. *Balassi* Bálint lírája, *Goethe* Faustja épúgy bennem vibrál, mint fizikai emlékeim a capillaritásról, vagy *Archimedes* tételéről. Pedig azóta új évszámok, új földrajzi nevek rontottak az életünkbe. Ezerkilencszáztizennégy, Rarance, Csernovitz, Ravaruska, Wolhynia, Dnyeszter, Capul, Isonzó. Trianon, Genf, Locarno, Berchtesgaden, Memel, Danzig és a többiek. De ki is tudná valamennyit felsorolni? Az egész térképet, a végtelen utat, amely iszappal, vérrel, rozsdával, majdnem halálos családásokkal forrázta le ifjúságunkat.

E tragikus intermezzo ellenére ők voltak, akik valamennyiünket jól fölkészítve állítottak a start-hoz, amelynél elkezdtük a nagy versenyfutást. Kenyérért, sikerért, karrierért. A nagy stafétához mindegyikünk kezébe odanyomták a marsallbotot.

Kiből lett tábornok, ki maradt meg az élet kis közlegényének, már nem rajtuk múltott. Csak az bizonyos, hogy ahova eljutottunk, nekik köszönhetjük s magunknak azt, amiről lemaradtunk. A képességtől, szorgalomtól, sorstól, talán kicsit a szerencsétől is függött minden attól a pillanattól, mikor az iskola kapujában kezünket elengedték.

Ezért méltó, szép kegyelettevés volt, mikor a Diákszövetség a régi tanárok porhüvelyét kimentette a megint az élet igájába hajló budai temetőből. Emlékük fenttartása kézfogást jelent azzal a másik emlékekkel, amelyet tudományos felkészültségükkel, nemzedékek apostoli nevelésével és a pécsi főreáliskola patinás hírnevével maguknak állítottak.

Ahogy egykor az életben, most újra együtt vannak. Mintha tanári konferenciára gyűltek volna egybe a túlvilág síri tanári szobájában, hogy seregszemplét tartsanak előhaladásunkon. Ki győzné kézbesíteni az intő és rovó cédulákat, amelyeket ez a gyűlölségben rosszakodó nemzedék kiérdemelt!

Akik a tőlük kapott idealizmust foszlányokban hoztuk vissza a gránátverte mezőkről és emberségünk értékeiből a nagy úton annyi mindent elhagyogattunk, lelkünk egy templomos zugában valami értéket mégis átmentettünk. A kegyeletes emlékezés öröklángú kis mécsesét, amely az ő sírbaomlott emlékükhöz is úgy odasimul, mint üde-zöld borostyán az öreg tölgy derekához. Hű ez a borostyán a kidőlt tölgyek derekához is. Átfogja emléküket a márványkövet is, amely „érde-meik magasztalására és az utókor hálájának tisztelgéseül az örökkévalósághoz szól“.

RAKÉTAK NYOMÁBAN

Mikor egy könyvre való kis pécsi csokorhoz e város boldog emlékeit leltározom, az egyik polcra a *Reéh Gyuri* — pardon a *Reéh György* tanácsnok úr — kék szemei nevetnek felém. Úgy kell, hogy legyen, hogy az emlék maga a föltámasztás, különben nem hozhatná vissza ennyi étellel azt a szempárt, amelyre hét éve már, hogy ráhullott a halál fekete függönye.

Az ő tiszta, örök mosolyba ágyazott szemeiből olvasom, betűzöm most, hogy vannak ritka emberek, akiknek élete valami különös teljességgel fejezi ki a kort, amelyhez tartoztak. Ahogy volt kora a történelemben az Anjouknak és a Hunyadiaknak, úgy volt Pécsnek egy „*Reéh Gyuri kora*” is.

Az ilyen különös, felejthetetlen élet rangját nem mindig, sőt talán ritkábban azok érik el, akik kirobbanó közéleti sikerek, vagy nagy karriér csúcsára kerültek az alattuk hullámzó tömegeből. Az arrivátság orma rendszerint távolságot is jelent, amely a szerzett hír, vagyon, vagy méltóság arányában csak növekszik. *Reéh Gyuri*, aki pedig egy egész korszak zászlós úra volt itt, ezek egyikehez sem tartozott. Városi tanácsnok volt és ízes gavallér. Nem voltak vállalatai, sem muló, sem maradandó gründolási hőstettei, még politikai babéroktól is tiszta maradt a homloka. Kérdezheti az idegen, ki volt, mi volt hát mégis, hogy korszakot szignálok patinás nevével.

Ember volt egy nagy csupaszívvel. Derűs és derűt árasztó fejedelem, bölcs és jót cselekvő életművész. Aki a maga életpéldájával is arra tanított, hogyan kell és lehet az élet bonyolult konglomerátumából egyszerű módon desztillálni az örömet. Gyermeki, tiszta vidámsággal járt közöttünk és úgy hozzátapadt ehhez a városhoz, mint az illat a

mecseki erdők virágaihoz. A Tettye koronázatlan királyának szerették nevezni, mert ez az elragadó fensík volt az ő igazi birodalma. Nyári villája a nagy fák alatt odasímult a nagy sziklához, ahol azok fensíkká szelidültek. Zsalugátere mögött tervezte ez a jókedvű alkimista a híres tettyei nép-ünnepélyek kifogyhatatlan ötleteit, pazar tüzijátékait. Ott keverte derűs lelke palettáján a tréfák és meglepetések minden borút feledtető szivárványát. Amerre ment, ahol csak szólt, mindig sziporkázott, tréfált, vigasztalt. Ahogy mások cigarettával, ő nevetéssel kínálta az embereket. Minden problémára felírta komoly receptjét: a kötelességen kívül nem kell semmit komolyan venni az életben.

Akik hosszabb időre, vagy végleg elszakadtak ettől a várostól, mind magukkal vitték emlékeik hervadó koszorújával az ő feledhetetlen alakját is. Emlékezem a véres esztendőkre, mikor a gránátverte halálárok egy-egy csendesebb pillanatközben a honvágy belénkmarkolt. Alélt vágyakozással raktuk egymás mellé a tőlünk oly messze lemaradt városunk színfoltjait, a megtelt lélek hangtalanságával kérdezve: mi lehet most otthon?

Ilyenkor elkapta sóvár emlékezésünk a dóm négy tornyát, az öreg templom patinás kupoláját a Széchenyi téren, a balokányi ligetet, a kilátót ott a Misina ormán. A napsütötte korzót, a vasárnapi térzenét, ismerős arcokat, barátokét, rokonokét színes, hosszú sorban. De soha, sehol nem tudtunk Pécsre úgy emlékezni, hogy *Reéh* Gyuri mosolygós, elegáns fotografiája kilométerek ezrein is ránk ne köszönt volna. Láttuk fénylő cilinderét, a szegfűt, vagy őszirózsát virágba szerelmes gomblyukában. És mögötte a fensíkot ott fönt a Tettyén, amelyet egyszer ő varázsolt az ünnepek, örömök birodalmává. Láttuk újra a konfetti- és serpentin-csatát — ó mennyivel szebb és ártatlanabb a mienknél — a színekben tobzódó rakétákat, csilgatszórókat és végén a bengáli fényt, amely rózsa-

színbe vonta ifjúságunkat. Velünk volt *Reéh Gyuri* odakint is az emlékek rohamában, ő jelent meg minden rakétában, amelyet világító pisztolyból küldtünk a fegyverropogástól feldult éjszakákba.

Ezért még jobban szerettük, még jobban becsültük, amikor végre hazajöttünk. Az maradt, aki volt ez a csodálatos varázsló. Egy elsüllyedt világ csodálatosan éppen maradt reprezentánsa, aki szívében, lelkében rozsdamentesen őrizte régi kincseit. Cilindere pompás fényű volt, a virág mindig friss a gomblyukában, ruhája kifogástalanul szabott és jólvasalt. Nem vett tudomást a változásról, amely nemcsak a ruhákat, de a lelkeket is kifordította.

Ilyennek maradt meg a háború utáni évek mázsás súlya alatt is. Hetven esztendejével is sudár pálma, a ránkszakadt zimankók közt is örök tavasz. Kitartó sugár abból a napból, amely egyszer fénylő korongjából a béke messze gurult aranyát szórta erre a városra. Mindössze annyit változott, hogy az idő, ez a vén ötvös ezüstöt kevert hajába és ettől *Reéh Gyuri* „bácsinak“ kezdték szólítani. Talán mert tudta, hogy milyen missziót hordoz a derús emlékek oázisával, járt közöttünk oly vigasztaló délcegen halála napjáig.

Sokat, nagyon sokat adott ennek a városnak. Legfőképp olyant, amit mástól nem kaphatott volna. Valamit illenék is belőle visszaadni. Valami kis emlékművet a tettei fensíkon, melynek halála percéig volt olthatatlan szerelmese.

Talán kőbe vésve, vagy színes eozinból egy ívelő rakétát hulló, színes csillagokkal. Felfogni és megállítani vele a boldog kor egy sugarát, amelynek pompéji romjai alá került azóta az életünk.

„TANÁR ÚR KÉREM“

Sokszor birkóztam a nehéz érzéssel, amelynek árama átjárt, mikor nagyon kedves barát, vagy szorosan az életemhez tartozott nevet a koporsó födelén betűztem. Most másfél évtized után az emlékek szűrőjén is keresztül fájnak azok a pillanatok, mikor *Simon Béla* tanár úr nevét olvastam a tölgyfakoporsón s alatta ennyit: „élt 73 évet“. Mikor így a halál névjegyével állított elém, csak úgy hangtalanul szepegtem magamba, hogy „tanár úr kérem...“ Mint régen felelés helyett, ha baj volt a készüléssel. A diákemlékek régi gramofonján mindenki őrzi a stereotip refrént: „tanár úr kérem, én készültem!“ Ezzel próbáltuk valamennyien a szekundát a tollszárban marasztalni.

Nagyon készületlenül ért a *Simon tanár úr* halála is. Temetésének órája nehezebb volt számomra, mint bármelyik a földrajz vagy történelem órák közül, mikor a leckébe bele sem szagoltam s egykedvű, keservesen erőltetett fölényvel drukoltam, felhív-e felelni? Martirja leszek-e hősi tettemnek, amiért jobbösszekötőt játszottam az intézeti színek becsületéért a Reál—Kereskedelmi sorsdöntő mérkőzésén.

Ott a nyitott sírnál átengedtem magam a róla való emlékeimnek, mint aki nagy boltozatok fázós árnyékából arrébb oson, hogy napot érjen. Így is nehéz, nagyon nehéz volt földön tudni az erős tölgyet, aki emlékezésem tegnapjában sudár volt még s olyan megnyugtatóan egyenes. Hisz úgy járt itt köztünk daliás öregségében is, mint elevenre öntött szobor valami nagyszerűen nemes anyagból. Az ősz hiába keresgélt e tölgy ágai között. Az évek ezüstje csak melegebbé tette az élet ráhulló napjának csillogását. Ahogy az uccán járt, milyen súlytalan volt vállain a 73 esztendő! Öreg embereknél ritka egyenes tartással s köszönetnél

a kalapját olyan sima, nagy ívben vette le a fejéről, nyilván, hogy a tisztelet mértéke pontos legyen, sőt jusson belőle egy kis ráadásra is. És közben a mosolyában megjelent a jósága, ami a szívéből jött napfényre szeretni az embereket.

És odaterült elém a nyitott sír fölött Nagy-Magyarország falitérképe a hosszú nádpálcával, mert a katedrán is csak ennek segtségével tudtuk mi apró legények megmutatni a hegyeket, folyókat és városokat, amelyekkel éppúgy, mint a világ többi tájaival, *Simon* tanár úr szíves közvetítésével ismerkedtünk meg. Olyan meleg, atyai lélekkel nevelt bennünket, amellyel azt a ritka tanári luxust is megengedhette magának, hogy nem kellett szigorúnak lennie diákjaihoz. A padok előtt szeretett magyarázni, hogy fizikailag is közelebb legyen hozzánk. Ez a közelség megmaradt évtizedek távolain is, mikor az iskola padjai már úgy elmaradtak mellőlünk, mint a rohanó tájak, melyeket a vonat ablakaiból szemlélünk.

Oly vidáman, frissen, tréfás mesélő kedvvel ült közöttünk a tízéves érettségi találkozó fehér asztalánál, mint harmadikos korunkban a szigetvári tanulmányi kiránduláson, ahol tízórai közben az árnyas nagyvendéglő vén fái alatt *Zrinyiről* magyarázott. Elkérdezgette, hol, merre jártunk, mit míveltünk a tíz esztendő alatt, amióta az érettségi bizonyítványt zsebre vágva, elszéledtünk. Én kezeimet nézegettem s tünődtem, megmondjam-e: ez a kéz *Manlicher* ravaszán, kézigránát gyujtó-zsinórján, szuronyon és más efféléken járt sötét kalandozáson négy esztendeig. És még szerencse, hogy nem ismertem személyesen az oroszokat, olaszokat meg románokat, kik a *Manlicherem* halálos ólommagvát a halál póstásától címzés nélkül is kézhez kapták. A szelid *Simon* tanár úrnak ilyen sötét csinyről nem lehetett beszámolni.

Annyit azért mégis elárultam, hogy a földrajz meg a történelem azóta tragikus változásokat szenvedett s hogy a középiskola akkor oly ijesz-

tően nagynak tűnt anyaga később mégis milyen hézagossnak bizonyult. Volt néhány nehéz „tan-tárgy“, amit az élet kegyetlen leckéi diktáltak belénk és ábráit fehér kréta helyett piros vérrel írta a Kárpátok havára, a Dnyeszter tükrére, meg a Po völgyének haragos-zöld fűszálaira. Megértő, jóságos mosollyal hallgatott. Orcáján a pir mintha büszkeségről árulkodnék. Végül is a bölcsek ítéletével csak annyit mondott, hogy büszke ránk, amiért jó diákok maradtunk, amiért ezt a kegyetlen leckét is kiálltuk és megtanultuk.

Idelent most már nem lesz több találkozónk. Mert temetése megtanított rá, hogy nem úgy van az, ahogy mi egyszer hittük. Hogy a tanár úr kiválasztott, elérhetetlen sorsú szerencselény. Aki-nek nem kell a padban ülni, külön trónja van a katedrán, sosem felel, csak mindig feleltet. Nagyobb úr a királynál is, mert nem tőle, hanem a tanár úrtól függött a jelestől a szekundáig, az osztályvizsgától a pótvizsgáig minden sorsfordulat.

Most megtudtam, hogy nem így van. A tanár úr is csak születik, tanul, tanít és — meghal. Itt a nyitott sírjánál tanultam meg ezt a leckét. Későn tanultam meg. Bocsánat érte, tanár úr kérem.

A DALOS FÉRFI FEJFÁJÁRA

Vannak emberek, akik a sürgős levélre téves címet írnak és válasz helyett a saját levelüket kapják vissza. Van, aki hibásan tárcsázza a tudott telefonszámot és mialatt helyesbít, a hívott fél eltávozik hazulról. De olyan emberek is vannak, akik rossz vonatra szállnak s nyomban egy jó könyv olvasásába merülve, csak fele úton veszik észre tévedésüket.

Az életünk hivatás, karrier felé induló vonalával is megesik ez néha, mert a fiatal kezdő utas csak ritkán ismeri ki magát a hajlamok, ambíciók és képességek nagy menetrendjén. Ami felér sokszor egy vasúti szerencsétlenséggel. Mert jószerencse dolga, mit mulasztottunk, miről késtünk le végleg, mire a rossz vonatról már félúton visszafordulunk.

Saját életének ilyen eltévedt utasa volt *Böhm* Emil is, e város dalkulturájának meglelelkű rajongója. Szép művészfejével, álmokat hordozó mosolyával úgy idetartozott, mint a rigófütty a *Mecsek* lombjaihoz. Napfényben és borulatban váltakozó évtizedek után csak egy októbertvégi napon derült ki róla, hogy rossz vonatra szállt. Mert a férfikor delelőjén nem tartotta már érdemesnek visszafordulni, a halálba menekült.

Nem lehet elfelejteni, milyen széles részvét-hullámot fodrozott a fekete kő, amelyet élete tavába dobott. Pedig nem volt hadvezér, sem közéleti nagyság, akinek belső habitusa, lelkének majdnem romantikus kettőssége adott rangnélküli nemességet. Lelkét a dal és zene olthatatlan szeretete harmatozta be már kora ifjúságában. Tudása és tehetsége szomjas lendületével képezte magát dalossá és muzsikussá s mikor ez az ideálja már az érett formák közelségébe jutott, hangzott el a szülői kívánság, amely őt a patinás bolt pultja mögé és irodájába szólította. Amikor így *norinbergi* nagykereskedő lett, szállt be a rossz vonatba. Nyomban észrevette, de a patricius nevelés szülő- és hagyománytisztelete a helyén marasztalta.

Innen kezdve kettős pajzzsal hadakozott. Az egyikkel kereskedői hivatásának boldogulásáért. A másik pajzsból szárnyakat formált dalos lelkének engesztelésül. Nappal nagykereskedett a rövid- és *norinbergi* árú lázas birodalmában. Este dalárdista, vagy felváltva a karmesteri pálcá mindezt feloldó ihletettje volt. Tudta, amit a nagy

keleti költő énekelt: „az élet mozgása és fáradtsága a saját muzsikájában pihen el.“

Idealista volt, az is maradt — ahogy ezt meg-
rázó búcsúlevelében zokogta. Azt pedig senki
merész nem állíthatja, hogy a mi korunk az ide-
alistáknak kedvezne. Így esett, hogy a százéves,
patinás bolt összeomlott. Redőnyszemei dübör-
ögve csukódtak a megsemmisülés sötétjébe. Ez
volt a rossz vonatra szállt utas vasúti szerencsét-
lensége. *Böhm* Emil, a dalos idealista nem tudott
tíz körömmel megkapaszkodni a kereskedőt fe-
nyegető örvény peremébe. Mert a másik kezét
szorosán összecsukta, nem engedte a karmesteri
palcát, amely a dal szerelmétől megszállott lelkét
a létharc füstös tárnáiból tiszta magosságok felé
röpítette.

Az élet javaiból már nem maradt más szá-
mára csak a karmesteri pálca és a mosoly, ami
állandóan ott könyökölt szemei ablakában. Ezt
tudta átmenteni a nagy bolt elsülyedt leltárából.
És a dalt, ami vigasztaló balzsam, csillapító kötés
volt gondoktól zúgó homlokán.

A bolt után halálba menekülésekor a mosoly-
tól is megvált. A rossz vonatra ült elfáradt utas
átszállt Illés szekérére s ott dőlt végig az utolsó út
halálos nyugalmaival. Így végezte, mert idealista
volt, mert az élet kalászaiból kegyetlenül kicsépel-
ték az ideálok egykor dúsan termő magvait. A
karmesteri pálca is kihullt a haláltól merevre fo-
gott kezéből.

Csak a dal, amelyért élt és meghalt, lesz ke-
gyes hozzá a síron túl is, amely tücskök zenéjével
simogatja álmát a sírja körül hajladozó fű-
szálakon.

ELNÉMULT HEGEDŰ

Mikor meghalt, tűnődtem el rajta: mennyi fölmerhetetlen papíros mezőt, milyen végtelen tinta-océánt írtak már el politikusokról, közéleti nagyságokról, nem is egyszer csak tiszavirág életű tündöklésükről. Pedig volt-e egy is köztük, aki olyan ünnepi pillanatokkal ajándékozta meg életünket, mint ez a halott primás, amikor a „Repülj fecském“-el a szívünket teliben találta. Rácz Guszti temetésén gondoltam efféléket, aki ha nem is nagy, de mindig szép dolgokat művelt életében. Egész nemzedékek dalos kedvét hevítette hegedűjével, de ő volt nótával feledkező bánatainak eligazítója is. Enyhe túlzással nevezetes alakja volt ennek a városnak s olyan korban tartozott az életünkhöz, hogy a nap is kisüt, ha reá emlékezünk. Ezért úgy ítélem, hogy zengő hegedűje, amely a magyar nóta gazdag sugarú vízesése volt, megérdemli síri szerenádnek ezt a kis prózát, mielőtt a feledés pókhálót siettet fejfája köré.

Ha betűzöm élete mérlegét, kiderül, hogy vérbeli primás módján azt is dalban élte. Csapongva, szertelenül. Szenvedélyesen szeretett és tudott élni, de nem tudott okosan is. A hír és jólét kegyesen kézenfogták. Rámosolygott a szerencse, de nem tudott uszályában megkapaszkodni. Ügyetlen volt, vagy nem eléggé számító. Sokat keresett, sokat költött és mulatni is szeretett, nemcsak mulattatni. Ezért szegényen, elfáradt és kiegészített bohém módjára hanyatlott a sírba.

Daliás, szép szál barna ember volt, a primási méltóság nagyon illett hozzája. Villogó, sötéttükrű szemei alatt fekete bajuszát huszárosan hegyesre fenve viselte. Mikor ehhez a fegyverzethez a nagy ágyút, mélyzengésű hegedűjét is felvonultatta, a győzelem biztonságával vezényelte a nótarohamot. Csak kis legényke voltam még, de pontosan emlék-

szem a kilencszázas évekre, a *Rác* Guszti virágkorára. Abbaziába és Berlinbe is eljárt hegedülni. Az ott élő magyarok minden évben számítottak rá. Elvitte nekik Magyarországot a nóta kincses rakományában, hisz az egész belefért egy hegedűtok podgyászába. Rangját ezek a külföldi kirándulások csak fényesítették. A lapok hírvivata is megemlékezett róla, ha megjött, vagy elutazott.

Egyszer akaratlanul nagy izgalmak középontjába került, mert akkor még csak ilyen izgalmak járták. A pécsi országos kiállítás legendás évében a megnyitáskor ép Abbaziához kötötte a szerződése. Az a hallatlan veszély fenyegetett, hogy a pécsi és egyéb nevezetességek gyűjteményéből egyedül a *Rác* Guszti hiányzik majd. Végül is mindent megmozgató utánjárással, a pécsi presztizs emlékezetes győzelmével sikerült hazahozni. Meg is hálálta a miatta vívott abbaziai ütközetet. Talán soha oly szépen, odaadóan nem hegedült, mint a kiállítási álomváros nagyvendéglőjében. Ezeken a tündérien lágy, nyári éjszakákon, amelyeken a jólétben virágzó Pécs a fejlődés boldog nászát ünnepelte, *Rác* Guszti nyári eleganciában szürcsölte a népszerűséget. Fekete lüszter kabátot viselt, fehér selyem inggel. A nadrágja pepita volt, abban az esztendőben a létező legdivatosabb. Nyakkendőjének drágaköve tiszteletet parancsolóan villogott, mert fényében ott égett a legenda is, hogy azzal külföldön egy uralkodó család sarja jutalmazta nótafáját. Az ujjain nagy, brilliánsköves gyűrűk sziporkáztak s olyan jól ment a sora *Rác* Gusztinak, hogy talán nem is tudott róla. Nagyúri pertu ismeretségei voltak és a szépasszonyok legszebb mosolyukkal traktálták, mikor kézesókra, meg egy pohár pezsgőre asztalukhoz járult. És ontotta a nótát, szeretett és nagyon tudott hegedülni. A szomorújánál valósággal ráfeküdt a hegedűjére, tépte, cibálta a vonóval húrjait és olyan üveghangokat hozott ki belőle, hogy az ember néha a csillagok

felé kémlt, mert a menyországban lehet ilyen a muzsika.

Csak a jóléthez, a napfényes élet-éléshez volt tehetsége. A háborúval elsüllyedt ez a gondtalan gazdagság és Trianon villámcsapásától többé nem tudott föltápászkodni. Egyre csak árnyékban ment lefelé az élete. Befelé talán a szorongató önváddal, amiért a fényes napokban nem tudott gazdálkodni a cigányszerencsével. Elkopott, előregegett. Régi barátai közül tragikus választással már csak egyet tartott meg. Az alkoholt. Állandóan reggel kószált csak hazafelé. Egykor hetyke, óvott bajusza is lekókkadt, arca megsápadt, a szeme és szíve is kiégett. A fényes kávéházakból kiszorult, rangtalan kiskocsmákba tévedt a hegedűjével, amely már nem értette gazdáját. De azért elkísérte az utolsó stációig. Mert ezt a kettőt, a dalos szárazfát, meg a boros poharat mindvégig nem engedte.

Ez is maradt utána minden örökségnek. A törött pohár és az elnémult hegedű. Szomorú mesemondónak *Rácz Guszti* sírba ereszkedett vidám életéről.

I N T E R A R M A

RENDKIVÜLI KIADÁS

Kettéhasad a mult és velőig sír fel az emlékek orgonáján a rikkancsok riadt kiáltozása:

„Rendkívüli kiadás!”

Így kezdődött...

*

Ünnepnap volt akkor és koradélután. Júniusvégi forróság hervasztotta a magyar tájakat. Csak az imént kezdték mindenütt a dús aratást. A kincses rónák terméséhez Isten arannyal terített a magyar asztalon és búzavirág meg pipacs volt mellette a díszítés. A kánikulában elnehezült pesti uccák néptelenek voltak. Hűs szobák mélyére menekült, aki tehetett. Legénylakásom fehér ablakszemeire én is ráengedtem a redőny napvédő szemüvegét. A naptár pirosan dalolta felém az napi strófáját: június 29. És hirtelen elhatározással jubiláltam. Ami abból állt, hogy mosolyogtam. Mert most egy éve, Péter Pálkor vettem át *Gallovich* igazgató úrtól az érettségi bizonyítványt. Június 29! És én még most is csak 19 vagyok! Ujjé pajtás, szundíthatsz is egyet, jut még időd min-

denre. Végigdőltem a kereveten és *Adyt* lapozgattam. Amíg könnyű álomba merültem.

A tizenkilenc esztendőmmel, amelynek harmatos mézéből ez az álom pergett rám utolsónak.

*

Felriadtam. Mi van itt? Hisz az előbb még Péter Pál volt és június 29. Az uccáról baljóslatú hangzavar verdesi az ablakredőnyt. Megrántom zsinórját, amitől olyan robajjal szaladt föl, mint ha sortűz dördült volna valahol. Föltépem az ablakot. A félórával előbb még kihalt uccákon fekete tömeg hullámszik. És fölöttük riadtan, vijjogva hasította a rikkancsok kórusa a sűrű levegőt:

— Rendkívüli kiadás! Meggyilkolták a trónörökös párt!

Csak álltam az ablaknál, amely az imént még békében csukódott s most a háborúra nyílt már. És szavak vergődtek föl az emeletre. Sarajevo... ultimátum... Belgrád... hadüzenet összeviszágában. Mert először kapott el, nem voltam biztos, hogy így szokott kezdődni a történelem jégverése, amelynek ott az ablakban odaadtam hamvas, tizenkilencéves arcomat. A nyakkendőmet, amely valahogy félrecsúszott, mindenesetre megigazítottam. Hogy illő rendben találjanak a történelmi pillanatok. Miközben becsuktam az ablakot, pillantásom az *Ady*-kötet födelére esett, amely ott hevert a kereveten. Ez volt a címe:

„Halottak élén...”

*

Valami megmozdult bennem. Tizenkilenc évem feszítő kíváncsisága. Amely értésemre adta, hogy most valami más jön. Lehet, hogy legenda, lehet, hogy a végzet. És máris forrt bennem a lelkesedés láza. Mert a tizenkilenc évek szamovárja fölött mindig és mindenféle helyzetben csak majálisok forrnak. Gyerekesen a homlokomra vittem a jobb tenyeremet. Szalutálni próbáltam. Mert hát

a háborút katonák vívják. Akár rögtön is mehetnék. Ami dolgom mára akadt, elintéztem. Az érettségi évfordulót is megjubiláltam. Ady és a többi könyvek megvárnak, míg visszajövök.

És félhangon búcsúzkodni kezdtem. Szervusz te Déri Gyula, te, tizenkilencéves! Jó szülők, pajtások, iróasztal, szervusz. És szervusz te — csak egy kislány. Mert én már ezentúl csak szalutálok és háborúba megyek. Vidám és nagyon boldog voltam. Röviden:

Tizenkilenc éves.

*

Az idén lesz pont huszonöt éve, hogy rárontott az a júniusi óra. Azóta rájöttem, hogy azon a napon fejeztem be az ifjúságot. A táviratkézbesítő csak nagy elfoglaltságában nem tudta kézbesíteni számomra a sürgönyt, amelynek ez lehetett a szövege:

„Ifjusaagot suergoesen befejezni, aláírás: Toerteenelem.“

Azóta megtudtam, mit jelentett azon a júniusi délutánon az a pesti ablak. Amely mögött a „Rendkívüli kiadás“ előtt félórával életem utolsó nyugodt álmát szundítottam. Az én kis életem történelmében ez az ebédutáni álom volt egy békés korszak utolsó másodperce. Innen tudom számítani, mikor kezdődött, ami utána jött. Az álom, amelyet azon a széttárt ablakon szemeimből kidörzsöltem, soha többé vissza nem álmodható. Csak emlékdarabokból tudom restaurálni, törött cserepeit azóta sem tudta senki összeilleszteni.

*

És azóta csak bolyongunk Európa nagy temetőjében, amelybe az álom ébredése 15 millió halottat ágyazott. S mialatt a halál színültig töltötte földalatti vermeit s négy év után csak a Mindenható kegyelme vezérelt haza, most újra elmondhatom: szervusz íróasztal! Ott kellett hagynom

egy új rend mián, mert mi vagyunk a generáció, amelynek életén két világ átcserélődik.

Mert minden a világon valahol kezdődik és elvégződik egyszer, gondoltam leírom, hogyan kezdődött. Ha már a végét nem tudjuk, mert hiszen ma is tart még.

Csak annyit tudunk, hogy mi voltunk a nemzedék, amely azon a júniusi délutánon a háború megtárult ablakán a halálba könyökölt.

KISEZÜST

Különös rendeltetés, hogy vannak arcok, hangok, események, amik olyan mélyen, elveszíthetetlenül vésődnek az életünkbe, hogy a sírba is magunkkal visszük őket.

Ilyen arc nekem a *Herendy Gézáé*. Nincs róla fényképem, márciusban mult már huszonnégy éve, hogy melegen átölelve elbúcsúztam tőle, mikor egy kárpáti roham után átlőtt lábamat bekötözte és mégis olyan tisztán, fakulások nélkül él bennem ma is, hogy élethűen lefesteném, ha festő lennék.

Igaz, korán kezdtük a dicsőség hajszolását. Már itt Pécsen, a középiskolai válogatott csapatban. Ő volt a középcsatár, én a jobbösszekötő. Nagy, életre-halálra elszánt mérkőzéseket vívtunk a vásártér kemény grundján és fontosabb célja alig volt életünknek, mint berúgni azt a gólt az ellenfél kapujába. A csapat sztárja volt már negyedik korában. Daliás, ritka szép növésű, hiuzmozgású és fergeteges gyorsaságú fiú volt a *Herendy Géza*. Dús szőke haját közepén választotta, álomkék szemei szelid, de nagy erőt sugároztak. Rácvárosról járt be a középiskolába, ahol

apja, az igazgató-tanító nagyon büszke volt szép Géza fiára.

*

Az élet úgy akarta — s ennek mindketten örültünk, hogy sorsunk kis fonalai ne szakadjanak el egymástól. Mikor elkezdődött az a másik nagy „mérkőzés“ 1914-ben, ahol már nem labdát, hanem parancsot osztogattak, megint együtt voltunk. Kis időre a padokba is visszakerültünk — a tisztiiskolában. Most már nem negyedikesek vagy nyolcadikosok voltunk, hanem tizenkilencesek. A pécsi honvédezzredben. És utána *Herendy Gézával*, a gárdatisztnak való legszebb szál önkéntessel a menetbe is együtt jelentkeztünk. Egyszerre hallottuk az első ágyudőrejt is, mikor Mezőlaborc tájékán kanyargott velünk a hőtöraszok között prüszkölő katonavonatot. Sőt, ami eddig még nem adódott, együtt is laktunk rövid ideig. Tetszett nekünk ez a lakás, mert regényes volt és merőben újszerű. Egy zsuppos ruszin ház padlásán laktunk két szakasszal — milyen büszkék voltunk rá — a „saját szakaszunkkal!“ A lokál, ahogy neveztük, huzatos volt bizony, a kárpáti szél ahogyan akart, fütyörészett át öblös résein, ami ellen könnyedén védekeztünk: egyszerűen nem vetünk róla tudomást. Mit is számított ez az új tartalom mellett, ami kitöltötte duzzadó fiatalságunkat azzal, hogy egész szakasz ember gondozása, rendben tartása volt a boldog feladatunk.

*

Egy dermesztően hideg éjszakán mondták fel padlás-szállásunkat. Éjfél tájban jött a riadó, kiosztottuk az éles töltényeket, ami bizony lefelé húzó súllyal töltötte meg a hátzísákokat. És nekiindultunk a világító hőtömegek lámpása mellett a lélegzetállítón magosnak kapaszkodó kárpáti erdők úttalan rengetegének. Vendég község volt a célunk. Az irányt egyre erősödő puskaropogás je-

lezte. A községet megkerülve kúsztuk felfelé a gyakorlott túristának is verejtéket jelentő hegygerincre. Ahol egy szibériai lövészezred hevenyészett állásokból, remek terep-pozícióból verte vissza a véresen összeomló ellentámadásokat. Összenéztünk Gézával. Megállítani és visszaszorítani a lefelé igyekvő orosz gőzhengert.

Negyedóra mulva, rajvonalba fejlődve megpróbáltuk a nekünk jutott kis szakaszon. Ha ráértünk volna, talán meghatódunk, hogy az első rohamot is együtt csináljuk *Herendy Gézával*. Amely első roham izgalmának lázaiban feloldódott minden félelem s ezen az sem változtatott, hogy jobbra-balra véresen buktak fel az előre igyekvő honvédek. Talán húsz lépésre a szibériaiak vonalától, sziklaktól fődözve kifujtuk magunkat, azután szuronyt föl, tüzet szüntess és harsány „Rajtá“-val neki a pokolnak! Ez a tíz perc az önkívület ködfátyolában viharzott el. Az orosz géppuskák és a szibériai lövészek páholyból arattak a magas gerincen. Öt-hat lépésre voltunk már a lőrésektől, tisztán láttam a hosszú, vékony orosz szuronyt vészettül ugató puskáikon, mikor a láb száramon éles ütést, majd hideg zsibbadást éreztem. A jobblábam felmondta a szolgálatot.

Leroskadtam.

*

A következő pillanatban a vállamat rázzák. fölnézek, a *Herendy Géza* volt! Kusszunk vissza pajtás, keressünk terepfödözéket — súgta rekedten. — A jobblábam nehezen engedelmeskedett, mintha nem is hozzám tartozna. Hasoncsúsza jutottunk a gerinchajlat mögé, ahol egy kiugró sziklától fődözve munkához látott. A föltűzött szuronyt levette karabélyáról és szép csukaszürke katonanadrágomat a térdhajlattól leszabta lábamról. Az alvadt vér már majdnem feketében játszott rajta. Odaadtam neki sebkötöző csomagomat, gondosan megnézegette a lőtt sebet, jól kö-

rülfujta, hogy ne égjen nagyon a kötés szorításától. Azután csak annyit mondott:

Sebaj, te most hazamégy kicsit, pajtás!

Erről jutott eszembe, hogy hátizsákom tartalékjait: a konzervet, kétszersültet, cigarettát nála hagyom. Alig akarta elfogadni. De neki is eszébe jutott valami. Rácváros meg a szülei. Kitépett két lapot kockás noteszből s ott a lapos szikla-ír-asztalon hevenyészett levelet írt az otthoniaknak. Az első, sikertelen rohamról és az eljövendőkről, amik majd sikerülnek. Ezt majd add át pajtás, ha hazaértél. Aztán átöleltük egymást. Mélyen, nagyon mélyen néztem belé a kék szeméibe és szabad tenyeremmel ölelés közben végigsimítottam szőke haját, amely most csapzottan rendetlenkedett homlokába. Nem tudnám, miért tettem, de a baráti szív és a bajtársi lélek nem szokott kérdezni, csak inkább cselekedni.

Így váltam el *Herendy Gézá*tól.

*

Három hétig tartott, amíg kötözőhelyek, csürrökben, beljebb ócska házakban rögtönzött táborig kórházak borzalmaiból Huszton és Kassán át Pécsre vergődtem. Két-három napig tartott, amíg a kórházból kintlakó lehettem. És nagy boldogság ért már az első napon *Herendy Géza* táborig lapjával.

„Megnyomtuk a muszkát, ne busulj pajtás — írta. — Iszkol már visszafelé a koma, de hogy ne unatkozzon, állandóan a nyomában vagyunk. Nagy zrik voltak! De szép is volt, hejh, ha itt leheftél volna pajtás! Jól ment minden. Képzeld, olyan jól, hogy hadapród lettem ...

És megkaptam a kisezüstöt!!! (Így írta, három felkiáltójellel.) No, majd elmesélem az első plecsni történetét, ha idekinnt találkozzunk. Isten áldjon, ölellek pajtás, *Gézád*.”

Azonnal írtam, áradón, meleg szívvel gratuláltam neki s megnyugtattam, hogy levelét át-

adom néhány nap múlva, mikor az orvos megengedi, mert személyesen akarom kézbesíteni.

*

Így is cselekedtem. Kocsin rándultam ki a napfényes tavaszi délelőttön Rácvárosra. A tanítólakot a templom mellett gyorsan megtaláltam. Fel sem tűnt, hogy a Géza apja, daliás barna ember—fekete kabátban és nyakkendőben jött elém. Levelet hoztam Gézától s már nyujtom is a két noteszlapot.

Mikor írta? — harsogta feldúltan. — Négy hete — feleltem —, mikor bekötözött a Kárpátokban. És egyben gratulálok a Géza kisezüstjéhez — toldottam meg nyájasan. — A *Herendy* tanító úr nem adott kezet. Két karját magasra lendítette és a feje fölött nagy dőrejjel csapta össze tenyereit. S miközben sírva roskadt az asztalra, csak ennyi vergődött ki reszkető torkán:

„*Fiam, hát nem tudja még, a Géza elesett! Tegnap jött az értesítés.*“

Megsemmisültem. Ma sem tudom, hogy kerültem ki a tanítólakból, hogy jutottam vissza Pécsre. Erre egyszerűen nem emlékszem, még homályosan sem. De annál jobban a *Herendy* Gézára a feszülő futballdresszben, a daliás önkéntesre, a kis nemzetiszín szalagra is a sapkája siltje fölött.

A *Herendy* Gézára mindig tudok emlékezni, aki megkapta a kisezüstöt s bár megígérte a tábori lapon, „az első plecsni történetét“ már soha nem tudja elmesélni.

A CÁR KARÁCSONYFÁJA

Senki nem hinné, mikbe keveredik az ember egy négyéves világháborúban. Amilyen esetem akadt, helyesebben a pécsi tizenkilenceseknek 1915 decemeber végén az oroszok mindenható cárijának karácsonyfájával. Aki parancsba adta *Brusszilow* tábornoknak, hogy ő Csernovitzot akarja karácsonyra. Bukovina fővárosát az egész tartománnyal. Mert a cár mégsem érheti be valami polgári méretű ajándékkal a díszes fenyő alatt. Mondjuk egy szép sífelszereléssel a hozzávaló szvetterrel, meg fülrehúzható sapkával, vagy egy új gramofonnal, hozzávaló tíz jó művészlemezzel. A cár Csernovitzot választotta s emiatt nekem vált emlékezetessé a cár karácsonyfája.

Emlékeim légiója tartozik ehhez a karácsonyfához. Az egyiket le is fényképeztem. A fakult kópián már betűzöm is a szöveget:

HONVÉD SÍROK

A rarancei harcokban elesett

19-es honvédek

1916 január 11-től.

Csernovitz előtt a Rarance község fölött vonuló 298-as magaslat domboldalába került ez a tábla, a nyirfakerítésű friss honvédtemető bejáratához. Fájdalmas cserének, amiért Csernovitz nem került a cár karácsonyfája alá.

Kár volt ezért a véres fináléért, amely elrontotta a katonaszemmel viharosan szép 1915-ös esztendő nyugalmasnak áhitott karácsonyát.

Az év tavaszán már a Kárpátokig jutott az orosz gőzhenger. Elkeseredett kézitusák gátjával sikerült csak megállítani. Türelmetlenül kergettük itthon a heteket, hogy lőtt sebeink begyógyulja-

nak. Aztán csak újra neki a Gorlicénél nyitott hatalmas résen. Soha ilyen iramú előnyomulást! Legendák fénye világította a honvédek nyomát. Égő falvakon, búzamezőkön hat hétig lélekzethez sem engedték az orosz. A gyönyörű előrehúzásban elviharzott nyár után Wolhynia végtelen termő síkságai is mögöttünk voltak már.

Ősz lett, mire megálltunk, hogy kifujjuk magunkat. Az Ikva patak partján ástuk be magunkat, hogy jó pár száz kilométerre benn orosz földön vigyázzuk az újra szabad Kárpátot. Pazar ősz kínált nekinyujtózást a csendesnek ígérkező állóharcra. Az orosz árok az Ikva túlsó partján ezüstkérgű nyirfa erdő szélén húzódott, melynek fáin és levelein a káprázat színeiben tobzódott az ősz. A hajnal és az alkony az Ikva tükreben fürdött és a honvédek merengése viszontlátta benne a természet e tárlatán az élet szépségeit. Mikor az erdőt nézegettem ott a víz túlsó partján, a Mecseket hozták elém az ikvamenti lankák és a vele párhuzamosan futó, a messzeségbe vesző kocsiútról azt is lehetett hinni, hogy Patacsra, vagy Magyar-ürögbe kanyarog.

S miközben titokban reménykedtünk, hogy a muszkával itt majd ellövöldözgetjük a telet tavaszig, egy váratlan parancs fölrángatta a függönyt a véres tragédia egy új fejezetéhez. Éjszakánkint verejtékes fáradtsággal kiépített téli állásainkban egy váratlan éjjelen csehekkkel váltottak le bennünket, mikor már méteres hó vattája fehérlett a tájékon.

Csernovitz elé toltak bennünket, gyalog és vonaton felváltva jutva el az új színre. Ide kellett jönnünk, mert amint itt megtudtuk, a cár Csernovitzot akarja karácsonyra. Ami itt végbement karácsony és újév között a Rarance—Topourutz közötti magaslaton, az a halál valóságos bachanáliája volt. Az orosz tüzérség pergőtúze nap-nap után rongyosra lyukasztotta a magaslatot s mi megtizedelve kellett, hogy feltartsuk az egyre-másra meg-

újuló 15—20 soros tömegrohamokat. Amelyek Csernovitzért feszültek, hogy a cár karácsonyfája alá rakják. Nem sikerült. Az engedelmes, a vérgőzös tébolyban velünk egy muzsikok többet nem tehettek, mint elindultak és meghaltak a cár karácsonyi ajándékáért.

Újév után, mikor elült a harc és borzalmait befedte a fergeteges havazás, a csonttá fagyott domboldalban tömegsírokat ástunk. Fájdalmas volt inkább, mint nagy ez a munka, mert a hatalmas gránátölcsérek oly sűrűn sorakoztak egymás mellé, hogy csak a kettőt egymástól elválasztó vékony földdarabot kellett lecsákányozni.

Ez a rövid története a rancei honvédsíroknak és a cár karácsonyfájának. Ez a magyarázata annak a sírnivaló végzetnek is, hogy azóta annyi ezer muzsik és annyi sokszáz baranyai honvéd soha többé nem gyujthatott karácsonyfát.

Egyetlen karácsonyfa — a cár karácsonyfája miatt.

„CAFÉ HABSBURG“

Nem jártam soha utána, hogy Freud professzor úr, a pszichoanalitika nagy híre vergődött megteremtője volt-e katona? S ha igen, tanulmányozta-e valaha lélekelemző módszereivel a katonalelkek különös összetételét. Följegyezte-e, hogy a felületes közhit szerint a vérgőzös halálárkokban a katonalelkek eldurvultak. Az ő türelmes studiumával hamar rájött volna, hogy ez a közhit milyen súlyos tévhitnek bizonyul. Mert magamról és az enyémmel négy év szenvedéseiben sorsközösségbe olvadt katonalelkekről tudom,

hogy milyen vékony volt a rozsdá, amelyet a kézituskák borzalmi, a vér gőze, a nélkülözések nomád életmódja mart a katonák lelkére. Tudom, hogy e rozsdá alatt milyen emberi, az Infernoban százszor megtisztult, jóságra áhítózó volt ez a lélek, mikor az öldöklő hősi kötelesség csendesebb felvonásközeiben újra emberré ernyedhetett.

Én láttam a könny kis patakját csörgedezni a marcona honvéd negyvenfokos fagytól, lélekzet-állító hóvihartól barázdás arcán, mikor a hazulról érkezett kártya arról tudósított, hogy „a Riska tehát új borja hibátlan kis jószág és akkurátos olyan, mint az anyja volt kis korában, de akkor még te is itt voltál édes párom, az Isten óvjon.“ Látni kellett azt is, hogyan édesgette, szelidítette magához a másik az orosz falu kóbor kutyáját s óvta, vitte magával életen-halálon, amíg csak lehetett, megosztva vele sokszor hej be vékonyan kerülő utolsó falatját. És mennyi gyermekség, a lélek szent ünnepéből harangozó áhitat volt a pillanatban, amikor lehajolt őszi rózsát szakítani az elhagyott wolhyniai kertek kerítésénél, hogy gyűrött noteszében lepréselve tábori kupertában küldje haza asszonyának. Ha a trén Lembergben jószágú, igazi szappanhoz jutott és egy darabka hozzám is kitévedt a sáros árokba, az ájulat környékezett nem is az illatától, hanem a fehér fürdőszoba, a zuhany, a szivacs és a hasonló menyébéli jófélék rámsuhanó emlékétől. Ha Freud professzor úr egyszer látta volna őket tartalékban! Hogyan ültek le, milyen átszellemült vigyázattal a katonatthon székeire, milyen illedelmes csendben lapozták az „Érdekes Ujság“-ot, bizonyára rájön, hogy ilyen illedelmesen és ünnepélyesen nem ültek még iskolapadban az évvégi osztályvizsgán sem. Ha eljött volna Adamowára és benézett volna a „Jajvonal“ című litografált vicclapunkba, amit *Széky Palival* szerkesztettem a röpke pihenőben való elterülés helyett. Hogy lán-golt, hogy bukfencezett ott fiatal lelkünk rozsdá-

héjjú kagylója alatt derűs kedvünknek a halál peremén is megtalált igazgyöngye. Ha nyomon követett volna, hogyan bógniztunk *Hirt* zászlóssal kar a karban herceg *Lubomirszky* befagyott halastaván harmincöt fokos januári reggeleken s lekottázta volna a nagy kacarászást, amiért a kastély garderobjából, hol a korcsolyát is fölfedeztük, partnerem az illuzióért nőnek öltözködött.

*

Az otthonhagyott élet, a kultúra jószaga és melegsége szunnyadt a zsufolt temetőben, amit katonalelkünkben hordoztunk. De kálváriás életünk tartós visszaérzése volt a célja, értelme életünknek, pajzsa és balzsama kitartásunknak, vagy hazatérésig égi ajándék, főnyeremény ízű volt minden törlesztés, amit az élet visszafizetett csak egyre növekedő tartozásaiból.

Ilyen ácontó volt az a feledhetetlen nap is, amelyet hajnaltól alkonyatig kaptunk az állóharcba fáradt rarancei halálárokból *Sréter* ezredparancsnoktól. Hárman, legrégebbi szakaszparancsnokok. Hajnalban indultunk lapulva a futóárókban, nehogy a muszkák is bekapcsolódjanak társasutazásunkba. Rarance kijáratánál, hol az országút Csernovitz felé kémlél, kocsi várt bennünket. Vágtában galoppoztuk le a 15 kilométert s hiányzott az a két perc is, mialatt a hídon az őrszem megnézte igazolványainkat.

Csak néztünk egymásra, mint néma megszálottak, mikor Csernovitz festői főuccáján haladt már velünk az álombatár. Hét hónap óta nem láttunk várost, igazi palotákat, csak falusi zsuppházakat, azokat is romokban. Tavaszi reggel volt és mi telve benne mámorral, boldogsággal, meg pénzzel is, mert hónapokon át egy skatulya gyufára valót sem tudtunk elkölteni.

Mint a menekülők, ugráltunk le a kocsiról, mikor a „Café Habsburg” hatalmas tükörablakai mellett akart elhaladni. Megrohmoztuk a tündéri

kávéházat, amely ragyogó, menyezetig érő tükreivel, remek csilláraival, világvárosi méreteivel zavarba ejtett bennünket. Megsímogattuk mélybarna színű selyembrokát páholyait, a fehéren erezett fekete márványasztalait a csillogó bronz-gyufatartókkal együtt.

A korai órákban a szorgalmas tulajdonos fogadott bennünket. Elsorolta konyhája kincseit. A tea, kávé, csokoládé, likőr, kaviár, sonka, szardínia, rántotta satöbbi szimfonikus költeménnyé hangszerelődött, mire a fülünkhöz ért. A rendelés persze katonásan rövid volt, kétszavas mindössze: hozza valamennyit! Szomszéd pajtásom még félútról visszahívta, pótrendelést adott fel. Amíg a többit elkészíti, küldessen néhány üveg pezsgőt apéritifnek. Hogy reggel hét óra volt s hogy a sorrend nem főrshifos, mit is számíthatott. Mi sem úgy képzeltük, hogy húszéves korban a halál ringliszpiljén keringünk négy esztendeig s csak aztán élünk majd egy kicsit, ha a golyó vagy a gránát nemesebb részeinket esetleg megkíméli.

És jött a pezsgő, három üveg járőrbe. Hogy földerítse jókedvünk megmaradt, bimbóban fagyoskodó rügyeit. Földerítette és nyomban telibe is találta. Félóra alatt úgy harsogott a „Café Habsburg“ nótázásunktól, amilyent talán az aranyló békeévek óta nem hallott Bukovina fővárosa. Baj is lett belőle. Szomszédom — talán a *Wellovszky Ernő* lehetett — egy üres pezsgőspalackot vágott a főtükörbe. Cserepeinek robaja közepes kaliberű tábori tarackra emlékeztetett. Megijedtem. Féltem s ez is különös, hosszú, véres hónapok után először s akkor is egy kávéházban. A tulajdonos mosolyogva jött felénk, ő már megszokta a kávéházi frontszolgálatot. Meghatódott meghökkenésünkön s azon a vezényszó nélkül végzett gesztusunkon, ahogy egyszerre nyultunk a pénztárcánk után s eléje tettük az asztalra: szabja ki s hajtsa be a pénzbüntetést. Istenem, ha rá gondolok! Egy akkora tükröt, amelynek fé-

nyéhez hasonló nincs is ma már egész életünkben. meg lehetett úszni nyolcvan koronával! Ha nem röstelljük, még hármát-négyet is „elfogyasztotunk“ volna!

Majdnem délig reggeliztünk. Aztán már rohanat egynapos majálisunk filmje. Röpdöstünk a percek illó szárnyain, mint bódult méhek a májusi akácok virágain. Gőzfürdő, fodrász, mozi, cukrászda, bolton be, bolton ki a vásárlás tékozló telhetetlenségével és a nőket úgy megbámultuk az uccán, hogyha rajtuk áll, a háborút még aznap lefuvatják az ezredkürtössel.

Estefelé ott ültünk indulásra készen a „Café Habsburg“ egyik márványasztalánál. Most már szótlantul. Megtelve, feldulva, jóllakva és mégis éhesen a lucullusi csodától, amit életnek neveznek. Mikor a kocsi — most már lépésben — a Pruth hídján baktatott velünk visszafelé, Rarance felől már üzengetett értünk a dolgos ütegek tompa morajlása. Olyanfélé érzésünk volt, mint a mindenre elszántnak, aki az imént lakott jól az utolsó kívánság terülj asztalkájáról.

Csak hallgattunk, mert megéreztük, hogy akár így lesz, akár úgy, nem fogunk mi többé reggel héttől délig pezsgőt reggelizni. Ahogy akkor történt, először és — utoljára Csernovitzban.

Ezért nem tudom a „Café Habsburg“-ot elfelejteni.

HUSVÉTI ZARANDOKLAT

Így vagyok vele minden tavaszon, a husvéti zarándoklatommal. Mikor észreveszem a cseresznyefák virágos pompázását, amit a tavasz tűzdel a tavaszi gunyába cihelődő mecseki szőlődombok gomblyukába, akkor én is készülődök. Így van ez 1916 tavasza óta. Azóta zarándokolok minden husvétkor a bukovinai Toporutz—Rarance községek fölött vonuló dombok tetejére, mert amióta *Princip* golyója kioltotta a béke aranyló villanyégőjét, e két falu előtt huzódó lövészárkok között láttam utoljára a szeretetet és békességet föltámadni. Azóta minden husvéton elborítanak a rarancei cseresznyefák fehér sziromzuhatagai, elemterülnek a toporutzi lankák mögött fölcskillanó zombékok sárga gólyahir szőnyegei.

Olyan dús virágornátusban azóta sem misézett a tavasz sehol sem. Talán a szembenálló ároklakók kárpótlásául, amiért a tavasz elragadó panorámáját csak a lőrésen keresztül kémlelhették, amiért a két árok között most is ott heverték temetetlenül az újévi halálrohamok elesettjei. A két rajvonal között azóta is csak puska golyók cirkáltak, meg most újabban pacsirták is, akik semlegesek maradván, ide is, oda is elküldözgették trillájukat, amikor megérkeztek a tavasz menet-századával.

Alig hatvan méter távolságban meredt egymásra a két árok. Husvét első napján, ezerkilencszáztizenhat husvétján a szobor mozdulatlanságában álltak a lőréseknél a figyelők. Egyetlen puska lövés sem zavarta a harmatos husvét reggel áhítatból ébredt csendjét. Se innen, se túlról. Mintha valami meg nem beszélt, ki nem adott titkos parancs simogatta volna szelidre a kérges katonaszívek legbelsejét.

És miközben a fűszálak a tavaszi harmat gyé-

mántjában ünnepeltek, csoda született, katonák számára megfejthetetlen csoda. Innen is, túl is kandi fejek emelkedtek ki az árokból. Egyre mosolygósabbra bátorodtak a lőrések fölé, amit eddig csak rohamhoz rugaszkodva lehetett megcselekedni. S miközben megrendülve döbbentek a husvét csodájára, amelynek pillanataiban föltámadt a béke, egy muszka már ki is ugrott az árokból, kis fehér csomagot lóbálva kezében és elindult tétovázó parlamenterek árkaik felé.

Mintha jeladás lett volna a muzsik szép cselekedete. Mert most már egyszerre indult el a két árok gyűrött népe, átvergődve a drótakadályokon. Óvatosan lépkedve az újévi rohamok elesettjei között, mintha álmukat vigyáznák ezzel a nesztelenséggel. Fegyvertelenül mentek egymás felé, a nehéz szívük kicsorduló terhével. Ajándékok cserélődtek két idegen nép gyermekei között, akik egymás nyelvét nem értették, de a kezeknek a lelkek által közvetített jelbeszéde mindent elintézett. Cigaretta, konzerv, csokoládé, rum és hansonlókat, a hátzísákok szegényes kincseit osztogatták egymásnak a megtalált szívnek ezek a Krózusai, akik a januári véres rohamok kézitusáiban álltak így egymással szemben akkor a halál, most az élet ölekezésében. Csak néztük őket tisztak és parancsnokok, a katonát bennünk is leteperte — az ember. Néztük a könnyek patakját a barázdás arcokon és éreztük, hogy a megrázó élményen a szívek majd kiszakadtak a helyükből.

Ezen a husvét reggelen a szívek békessége támadt föl az emberézés kriptájából. A szíveké, amelyeket eddig a Mannlicher célpontjának szoktunk meg a lőréséken. És most puska nélkül folyik a szívek nekiáradt beszélgetése. Árkon kívül, Isten szép földjének hátán olyan volt ez a tabló, mint amikor sötét vadon elfáradt vándorai a nap-sütötte erdőszélre érkeznek.

Csernovitzban is most kondultak meg a husvét harangok. A harangozás átkelt a Pruth ezüs-

tös szalagján és messziről, megszűrve érkezett hozzánk elhaló zengésük. Vékonyan, mint a lélekarangé. És miközben a harangüzenet irányába kémleltem, eszméltem csak a káprázatos tavaszra. Hátunk mögött Rarance szegélyére, amelyet fehér csipkeruhába öltöztettek a virágzó cseresznyefák.

Azóta tart, immár huszonharmadik éve husvétii zarándoklatom. A rarancei „Haláldomb“-ra, ahol egy husvét reggelén másfél órára az Inferno közepén feltámadt az ember a szívek békességében. És ettől nyomban meglátták egymás szemében azt a másik békés világot, amely Brusszilow generális muzsikjainak szemében a Volga álmodó mezőit mutatta, a pécsi honvédek fátyolos szemében meg a baranyai falvak tiszta, hosszú uccái tükröződtek. Ahol az asszonyok talán éppen akkor ünneplőben igyekeztek a husvétii misére. Ha másfél óráig tartott is mindössze s utána még csak a halottakat temettük el, de eljött, közöttünk volt a föltámadt béke.

Rarance szegélyén azóta is évről-évre fehér menyasszonyi ruhában fogadják a husvétot a cseresznyefák. Azokat az árkokat már rég betemették, de a népek életébe új és új árkokat szántott a politika és világnézet nyugtalansága. Ez lehet az oka, hogy a lelkek békessége a rarancei husvét óta másfél órára sem tudott föltámadni.

Ez a története az én husvétii zarándoklatomnak.

MEGVÉDEM A GALAMBOKAT

Ha kormányfő, vagy diplomata lennék, nyomban éles tiltakozó jegyzéket szerkesztettem volna, amikor arról olvastam, hogy egyik állam a határ mentén tíz kilométeres körzetben ki akarja irtatni az összes galambokat. Azzal az indokolással, hogy háború esetén a határmenti galambok alkalmas eszközei lehetnek a kémkedésnek. Nagyon fölháborodtam az ártatlan galambok halálos ítéletén s ha lehet manapság fölfegyverzett országokat is védelemben részesíteni, miért ne vehetném én védelmembe a védtelen galambokat.

Mert fölháborító, amit a határ mentén illetékes galambokkal terveznek az említett országban. Nero, a római cirkuszok, Szent Bertalan éjszakája és hasonló rémségek kísértenek, ha ilyenekről hall az ember. Feneketlen kút az emberi gyarlóság, melyből a rontás és az indulat új és új iszapjai kerülnek felszínre. Meg mernék rá esküdni, mint koronatanú — ha legalább bíróság ítélkezne a galambok fölött! — hogy alaptalan váddal illetik őket. Hangosan vallanám, mert biztosan tudom, hogy azok a határmenti galambok nem kémkednek. Annyi azoknak a csókolózni, meg a turbékolni valójuk, hogy nem is jut idejük semmi más-sal foglalkozni.

Ki is látott volna militarista hajlamú galambot, amelyik jószántából a turbékolástól ilyen messze eső dolgokba ártaná magát. Még, hogy a galambok! Akik ősidőktől fogva a béke szimbólumai. Mellettük bizonyít a biblia is, pergámenjein hordozva, hogy az elemek nagy harcában, a vízőzönben is galamb hozta csőrében a veszély múltán az Ararátra a szabadulás olajágát. És ki ne tudná, hogy Velencében is galambokat etetnek a Szent Márk téren a világ minden tájának oda-sereglő szerelmesei. És tiszta falusi házak ereszein,

udvarain talán nem a galamboknak építenek külön fehér ducokat, a szelid békesség odaimitált kis kápolnáit?

És ha már itt tartunk, tudok én még többet is tekintetes vádhatóság ezekről a galambokról. A bizonyítékot pedig szükség esetén leteszem a bíróság asztalára, mert le is fényképeztem.

Ez meg úgy történt, hogy a naptár 1918 tavaszánál tartott és negyedik éve itta föld a drága embervért. Már azt is elszámoltuk, hogy soha többé nem vetjük le az uniformist. Agyonpróbált életünk fonala ép ott pókhálózott Pugatsevóban — elég messze Baranyától. A bresztlitowszki vár-erődök fából épült kis villáiban laktunk éppen, mint tartalékok, ahol azelőtt a kozák tüzértisztek nyaraltak jobb napokban. A nagy fenyvesparkban szunnyadó nyaralótelep szélén vasút kanyargott ide Breszt Litowszkból, amelynek csodálatosan szép temploma, a Blaue Kirche idelátszott aranszegélyű, kékre álmodott gyönyörű kupolájával.

A nyaralótelep szélén kis vasúti állomás. Szétlőtt testéből félig kifordulva meredezett egy deszkaajtó. Itt találkoztam egy őrszem-ellenőrző útamon a galambokkal.

Lehetek vagy öten s ott ültek mozdulatlanul a szétlőtt állomás deszkaajtóján. Mert fehér krétával rajzolt galambok voltak ezek s alattuk szó szerint ez a felírás, ahogy azt kis Kodakom megörökítette:

„Macht nun Friede, es wird Zeit!“

Kössetek békét, mert itt már az ideje — szolt a gyónása az ismeretlen német katonának, aki nehéz lelke fárasztó súlyát odafeledkezte a szomorú deszkaajtóra. Csak így, egymondatos szikratávirattal tudatta a wolhyniai messzeségből a hatalmasokkal, tegyenek már valamit, mire a fáról negyedszer is lehull a levél.

Ki tudja, hányan álltak, mint jómagam is ott a krétába lehelt galambok előtt és behunyt szem-

mel csak ennyit mondtak: milyen jó is lenne... Megint minden nap szappannal mosakodni s hárám köszön valaki, hova mégy Gyula, azt mondhatnám: haza pajtás! Mi minden van az ilyen kétszavas tömondatban, amely évekre kihullott a szótárunkból. Mert mentünk mi mindenhova. Tábori őrsre, Wolhyniába, rohamra, tartalékba is néha, csak haza nem mentünk, amihez pedig úgy hozzászoktattuk az édesanyánkat. Ki tudná a leltárt, mit névtelen katonák lehunyt pillák mögött vonultattak el a békén merengve e galambok előtt álldogálva. Kávéházat, korzót, gömbölyű asszonyokat az egyik, ekeszarvát, barna barázdát, vasárnapi pecsenyeillatot, vagy a csali présházat a másik, ahol hosszúnyelű lopótökkel hébérezték a kadart a hordó gyomrából.

Lám, ezt a jót, hogy a lehunyt pillák mögött legalább gondolatban kicsit haza utazhattunk, ezt is az ő fehér szárnyuk vitorlájának köszönhattük. Ott is megjelentek a kegyetlen háborús fürgetegben, velük gyónta meg a Névtelen Katona béke után gyötrődő lelkének vágy-ábráit.

Mentsék föl hát, engedjék szabadon a határmenti galambokat! Nem volt titok, mindenki tudta, amit a háború negyedik évében rájuk bízta: a lelkük békevágyát.

Ne bántsák a galambokat. Ha már béke nincsen, maradjanak meg ők, a béke fehér szimbolumai.

A KRASZNOJARSZKI SIRDOMB

A lelkesedés lángja minden lángok legszebbje, ha néha ki is alszik, mert szalmalángnak bizonyul.

Ilyen az a nekibuzdulás is, amely az ibolyával együtt majd minden tavaszon fölelemeli fejét, hogy hazahozzák Gyóni Géza tetemeit a hóbundáját szögre akasztó Szibériából. Bajtársai között és testvére, Gyóni Mihály főhadnagy sírja mellett a krasznojarszki fogolytemetőben bizvást enyhébb az árvaság, mint amilyenre költősorsa idehaza jutott. Mert hiába kongatják hívei és barátai évről évre hazaszállítása érdekében a kegyelet harangjait, Gyóni Géza szibériai rabságban elgyötört teste ma is idegen földben pihen.

Poéta sors, hogy huszonkét év után sem térhetett meg az édes anyaföldbe, melynek szépséges rimekben zengő szerelmese volt. Amelyért Przemysl poklában, szibériai rabságban halálba illant utolsó lehelletéig szenvedett. Poéta sors, hogy számára, akinek élete küzdelmei és halála is minden ízében annyira magyar volt, nem jutott e földből akkora parcella sem, ahol elkínzott teste elpihenhetne.

A küzdelem számára a pillanatban kezdődött, amikor benyitott az élet kapuján. Friss, bátor dalait először megmosolyogták, majd az irigység nyilaival akarták leteríteni, mikor Ady utánérzésekkel gyanúsították. Mások megint kozmopolitának méricskéltek. Amíg élt, gerendákat erőlködtek szárnyalása elé, amikor meghalt, el akarták felejteni.

Ez a nehéz, évekig duló párviadal a harc énekesévé teljesítette, amikor 1914-ben, mint korábban Petőfi is, a tettek mezejére sodródott. A przemysli kínok a „Levelek a kálváriáról“ című kötetben virágoztak ki. A „Csak egy éjszakára“ című verse egyedül álló, meg sem közelített inkar-

nációja maradt a háborús irodalomnak. A „Rabságban“ című másik kötet már a szibériai állomást jelzi. Ami a kettő között volt, az a magyar katonai hősi szenvedése, emberfeletti próbája és hadifogságban bekövetkezett halála volt. Ami nem is volt elegendő ahhoz, hogy írók, költők, kik pesti kávéházak és hangulatos írószobák vesélytelen fődözekéből termelték háborús rigmusaikat, ne állítsák, hogy hősi katonaelete és halála „nem lehet a jogcím, amellyel Gyónit becsempészik az irodalom elhivatottjai közé.“

Amíg azután *Gyulai Ágost*, aki pedig az irodalmi konzervatizmust képviseli, nem félmegítette őt értéke szerint. Háborús Anthológiájában tízezernyi háborús vers feldolgozása során írta róla, hogy sokáig kellett várni, figyelni, lesz-e vajjon e nagy idők harcainak új *Petőfi*-je, megszületik-e az igazi „csatadal“?

És *Gyulai Ágost Gyóni Gézára*, a „przemysli harcok magosröptű dalnokának“ homlokára illesztette az „új *Petőfi*“ babérját.

Azóta se tudta onnan senki leszakítani. Csak a feledés, a közöny hálátlan szele tépi, cibálja egyenként leveleit. Ahol annyi fölbuzdulás, politikai és társadalmi esemény rázta 22 év alatt a magyar erdőket, ott nem futotta eddig a lelkekből egy kis fáklyára való emlékező kegyelet, amelynek fényénél *Gyóni Géza* hamvait Szibériából hazakisérjék.

Úgy lehet valahogy, hogy az életben minden, a halálban is egyetmás a véletlenül mulik. Ha *Gyóni Géza* ennyi tehetséggel, magyar tüsszel és hősi életgesztussal politikus lett volna, már régen szobra állna valahol.

De *Gyóni Géza* költő volt csak, akinek sírhalmja sincs idehaza.

HŐSÖK NAPJA

Május virágfüzérés, utolsó napját minden évben a világháború elesett hőseinek szenteli a nemzet kegyelete. A nyárba hajló nap plainairjébe ezen a napon feketén rajzolódik a legjobbak száz-ezreinek piramissá magosodó tömegsírja, hogy tetemre hívja az élő nemzedékek lelkiismeretét, vajjon mire, meddig jutott ez az ő halálos kötelességteljesítésük példájának tanításával?

Templomok szószékeiről, hősi emlékművek talpazatáról az ő martiromságukat zengi az emberi szó, de a lelkek vezényszavára felsorakozó kegyeleten túl még sok-sok törlesztést kellene felmutatnunk.

*

A rohanó idő, amellyel vele megy az életünk is, az idei Hősök napján egy különösképp mélységes emlékekkel fogózik egybe. Az idei május utolsó vasárnapja egyben az utolsó májust is jelenti, amelynek kék ege még a Kárpátoktól az Adriáig ragyogott felettünk. A jólét, a gazdagság és a minden aranynál drágább kincs, a béke ajándékában.

Most 25 éve!

Az idén lesz huszonöt éve már, hogy az utolsó békemájust követő hetekben a Száván által igyekvő pontonok körül a vér bíborától pirosba hökkent a víz sodra és Ravaruska tájain is bő aratásra lendült a halál kaszája. Amikor az idei Hősök napján az élő nemzedék odaáll majd süppedő sírjuk fölé emlékezni, a lepergett 25 év arra is figyelmeztet, hogy egyre kevesebb lesz már a kortárs, s egyre többen lesznek, akiket már az „utókor” jelzőt illet.

Mi, kortársak, húsz esztendő minden esemény-vizözönén túl is tisztán emlékszünk rájuk. A virágra a sapkájukon, amit háromszínű szalag

ölelt körül. És vidám nótájuk foszlánya is itt bujkál még füleinkben, hisz sokan együtt énekeltük, még többen együtt masiroztunk velük. És láttuk közletről a kínok mezőin örök némaságra zárulni nótás férfiakukat. Húsztól negyven évig a nemzet színe- virágát. Mérnök és ügyvéd, tisztviselő és kereskedő, iparos és földműves, akik a beérkezett karrier, a tudással, munkával fölépített jólét, boldog harmóniában viruló család emberi magaslatairól szálltak alá az első hívó szóra az inferno haláltosztó mélységeibe. Így, velük egy sorban, a többiek, a fiatalok is, akik mérnökök, katonatisztek, ügyvédek, orvosok, vagy más hasznos alkatrészei akartak lenni a társadalomnak, igéretes, acélos rügyek az alkotó élet békésen virágzó fáján. Nótázva indultak a szenvedések minden fantáziát megcsúfoló mértékét vállalva, mert azt akarták, hogy a haza határa megmaradjon annak, ami volt: a békés, boldog magyar paradicsom védő kerítése, amelyen belül az elkövetkező nemzedékek is úgy boldoguljanak, ahogyan ők boldogultak, hogy a szorgalom, a munka, a célbaérés diadalában ünnepelje az élet értelmét és harmóniáját. És azt is akarták, hogy maguk a háború borzalmi öljék meg örökre a háborút és sokmillió sírhant, özvegy és árva fekete gyásza legyen a memento, amely nem engedi, hogy békés nemzetek valaha is mégegyszer fegyvert emeljenek egymásra.

*

Ezt akarták a hősi halottak megszámlálhatatlan milliói, akár magyarok, angolok, németek, franciák, olaszok, szerbek, osztrákok, amerikaiak, vagy bármilyen nemzet fiai is voltak. Négy világtáj felé porladó csontjaikkal a földkerekség békéjét akarták megtermékenyíteni. Az embermilliók és kulturális alkotásaik pusztulásával egy új, békés világ alapját megvetni, amely nem ismeri többé a gyűlölet és a széthúzás földrengéseit.

Biztosan állíthatom, hogy ezt akarták, hisz egy sorban harcoltunk velük ezekért a célokért. Csak ilyen akarat, csak ilyen cél tudta felerősíteni a véges emberi erőt és kitartást emberfeletti dimenziókig. Csak a szenvedések ilyen mértéke, azoknak a jövőendő útjából való eltávolítása tette lehetővé, hogy félelem nélkül feszítette mellét ezer halált osztó rohamok fergetegének.

*

Amikor a hősök napján most majd megint rájuk emlékezünk, az elhullott legjobbak áldozatos millióira, vajjon mit is érzünk, mikor kiszakítva magunkat az idő rohanó sodrából, övék minden gondolatunk? Ha igaz, hogy az emlékezés az ember magábaszállását is jelenti, úgy csak szégyenkező, bocsánatkérő főhajtással állhatunk meg emlékük előtt. A tovatűnt huszonöt esztendő majdnem, mintha azt mutatná, hogy hiába haltak meg valamennyien! A háború olyan „békével“ ért véget, amelyben szemernyi engesztelődés nem akadt. Az erő kivégezte a jogot és stabilizálta az okokat, amelyek a háborút előidézték. Ahány állama van Európának, annyi farkasszem villog egymás felé. Az így teremtett bizonytalanságban a félelem vitustánca lett urrá a nemzeteken, ami a minden fantáziát lefitymáló fegyverkezésben egyre reménytelenebbül keresi megnyugvását. A nagyhatalmi csoportok éles szembenállása vérszenen hasonlít a világháborút megelőző állapothoz s ez a feszültség szüntelen figyelmeztetés a fegyverek természetrajzára: a fegyverek előbb-utóbb mindig elsülnek. Főleg, ha ilyen sok van belőlük.

A nyugtalanság lidérce üli meg a társadalmat. Örökös készenlétben, engarde-állásban vár mindenki s közben nagyokat szüröcsöl a gyűlölség borából. Amit bőven mérnek a jövő-menő próféták, akik mind megigérik, hogy kivezetnek bennünket e fojtogató zsákuccából.

*

Ilyen a mérlege a mi világunknak az idei Hősök napján, huszonöt esztendővel az utolsó békemájus után. Amikor annak is most lesz már negyedszázada, hogy elindultunk meghalni egy boldog ország nagyságáért, jólétéért, polgárainak testvéri együttéléséért. Ha kérdeznek majd emlékek napján, tudunk-e felelni? Hogy úgy élünk együtt, ahogy ők meghaltak, minden rendű, vallású és foglalkozású magyarok? Tudunk-e igent a kérdésre, hogy éljük az ő példájuk tanítását, hiszünk az ítélet órájában s harcos iramodásaiban nem feledi e az ember a végső féket?

Az örökkévaló, csalhatatlan igazú hatalmát, melynek egyetlen intésében több erő villámlik, mint a földkerekség összes fegyvereiben!

B E S Z É L G E T É S A Z É V S Z A K O K K A L

TAVASZ

Nekem a tavasz csak ezerkilensszáztizen-
négyig jelentette azt, amit róla az iskolában taní-
tottak: hogy a tavasz a megújulás, az új életre
ébredés örök évszaka. Amióta tizennégyben Eu-
rópával kiürítették a méregpoharat, amely meg-
ölte a békét, amióta igazság is, békesség is annyi
van csak, amennyi mögötte a fegyveres erő, a ta-
vasz inkább csak szimbolumot jelent.

A természet ismétlődő, örök megújulása
mellett aláhúzza a szimbolumot, hogy minden, ami
emberi, veszendő és véges. Egyetlen muló perce
nem újhodik meg többé. Egyetlen tavasza az if-
júság és a bölcső, amely a halandóság kerekén
egyenes vonalban a sír felé gördül. Kár, hogy a
teremtés e fellebbezhetetlen ítélete ellenére oly
tragikusan feledékeny az ember. Elfelejt, miköz-
ben fegyverekből, politikai és világnézeti hata-
lomból új piramisokat épít, hogy idelent nincsen
megújulása, akárhogy ágál is tetteiben az
örökkévalóság imitálása. Nem gondol rá, hogy
minden, amihez tapad, amit szeret, vagy gyűlöl,

amit hajszol s ahova eljut, tündöklése és hatalma, amellyel uralkodik a gyengén — elmulik, mert véges.

Mert nem gondol erre a minden tavaszon megmutatkozó kontrasztra, több minden tavasz-ünnepében a tövis, mint a virág.

*

Tudva mindezt nem is fellebbezünk, amiért ifjúságunk tavasza nem kerül elő többé a mult emlékőrző naftalinjából. De akármilyen sűrűsödik itt véges emberi dolgokból, akármilyen porfelhőbe vonjuk a világot, a tavasz, ez a szuverén minden évben eljön. Kápráztatni és vigasztalni a színek és illatok tárlatával. Egyszer korábban, másszor kicsit későbben érkezik. Nem ír, nem telefonál senkinek, nehogy stréberek fogadják az állomáson.

Útja, amelyen érkezik, titokzatos és nem követhető. Menetrendje a levegőben, erdőn, réten és kertek csikján hullámszik. Az erdő sziklái közt már februárban megjelennek hóvirág küldöncei. Barátságos biztatásul, hogy a keserű orvosságot, a tél javát lenyeltük már és most a megkönnyebülés következik. A hóvirág fehér harangfeje a szemafor, amely szabaddá teszi az utat a márciusnak. Ezt a hónapot már ibolyával lepi meg. Valami titkos oldószerrel tünteti el az ég szürkéjét és kék kárpittal díszletezi a menyböltöt. Kifogyhatatlan zöldjéből jut minden fűszálnak. De jut egy sajnálkozó fejcsóválása villanyszámlánknak is, miközben már elintézte, hogy a napok hosszabbak, az éjszakák meg rövidebbek legyenek.

Hogyan csinálja — nem tudta eddig kifürkészni senki sem. Csak behajol a kerteken, a szőlődombok hajlatain, int a gyümölcsfák duzzadó rügyeinek, amitől a fák a bomló virágok felhőző fehér, meg hajnali rózsaszín köntösébe öltöznek. A kertek virágágyai fölött is átsuhan s ennyi is elég, hogy jácint, orgona, meg gyöngyvirág illata jelezze finom parfómjeit. Benépesíti a

levegőt is hűséges pilótáival. Fecskék villannak a sürgönydrótok fölött, pacsirtával mondatja el az énekek énekét és kelepel már a messziről érkezett madár-flotta, a gólyasereg is.

Lehet valami paktum-féle egyezménye a nap-sugárral is. Mert a tavasz érkezése a melegség áramával telíti sugarait, melyek ragyogásba kezdenek, hogy ünnepi fényű csillárjaik alatt pompázzon a természet megújhodása.

*

Nem feledkeznek meg a megújhodás árváiról, az emberekről sem. A lelkek előszobáján becsönget a szívekbe is. Ahol életünk emésztő nyugtalanságait hordozzuk. Olyan szívekre, amelyek az élet egyetlen tavaszánál, az ifjúságnál tartanak, ráejti a szerelmet. Akik ezt már átvészeltük, a szemünket keresi meg és leveszi róla a hályogot. Hogy lássuk, mennyi szebb és jobb van még az életben, mint amit mi művelünk. Mennyi szín és illat, mennyi fény és trilla, mennyi harmónia és imádásos békesség. Mennyi rend és erő, amit a természet példáz.

A nagy mágus, a hályogvesztő tavasz nyomán rá kell végre eszmélni, hogy ez a világ nemcsak a világnézetek, pártok és politikusok, hanem elsősorban Isten csodálatos világa is. Aki az ibolyával, pacsirtával és katicabogárral egyazon küldetésben, az élet rendeltetésével küldte ide a földre az embereket. Különbségtevés nélkül valamenynyit. Lám az ibolyák is milyen egyformák: nincs köztük kormánypárti, meg disszidens ibolya, ahogy nem akad jobboldali, meg demokrata pacsirta sem.

Csak kinyilnak, dalolnak, élnek és illatoznak. Az ember ennél sokkal többre s talán éppen ezért semmire sem vitte. Alkotásban és pusztításban már valószínűtlen dimenziókat surol. Szeretet után vágyik és gyűlöletben gázol, üzött vadja lesz a saját életének.

Déri Gyula: Elmulik minden

Ha még így megy egy ideig, halála óráján leli csak meg élete első nyugalmas percét.

NŐI GARDEROBE

Az ember sokszor eltűnődik, hogy a teremtés szolid és bölcs műve mennyire telve van ellentmondásokkal. De ha tünődés közben mélyebbre száll a gondolkozás forrásaihoz, hacsak kicsit is hajlik a tárgyilagosságra, rájön, hogy ez csak látszat. Ezek az ellentmondások nem az élet sajátjai, hanem mi vagyunk emberek a bacillusgazdák, akik magunkban hordozzuk őket. Mi vagyunk a számító bankárok, akik a kedvezőbb látszat kamatáért az életnek csak kikölcsönözzük őket.

Így jutok el az ellentmondás magyarázatához is, amely minden tavaszon, akár a fecske, hűségesen visszatér. Mert amikor a tavasz megszabadít a téli gondok tüzfájával, meg szenes-zsákokkal lefelé húzó ballasztjaitól és átszellemült örömmel készülsz neki a megkönnyebbülésnek — mindez új gondok attackjával jelentkezik megszeppent bátorsággal.

Lehet ez attól is, amiért mindig csak megkésve gondolsz arra, hogy virágnak, tavasznak és más efféle édes rontásoknak mindig a nők a követői. Akik a fák és kertek virágba öltözése látán — kis időre csak persze — kevés szavúak lesznek, mert ilyenkor a lenge toalették összeteremtésének gondoljai tartanak parlamentet a homlokuk mögött. Gondosan leltározva a garderoobe szekrény ruha arzenálját, de már percek alatt leolvasható arcáról a fellebezhetetlen ítélet: néhány új

darab nélkül képtelen lesz az uccán mutatkozni! Nem is szólva arról, mennyi jelentéktelen, de annál gondosabban összeválogatott drága egyetmásra lesz szükség, hogy a társaságban észrevegyék. Külön a férfiak s ami ennél is perdöntőbb, a legjobb barátnői.

Az már nem vitás, dönti el vita nélkül, hogy régen elmúltak már azok az idők, mikor a tavasz és a májusban már sürgető nyári toaettek problémáin egy-két jó ruhával át lehet vitorlázni. Hisz meg lehet próbálni egyetmást megmenteni frissítéssel, alakítással a tavalyi „lim-lomokból“, bár ez fölösleges pénzbe kerülő, úrinőhöz méltatlan önámítás. De megcsinálja alibinek az oktalanul takarékos férj számára azzal a beszédes dedikációval: hiába édes, igénytelenségem minden erénye és spártai egyszerűségem közismert túlzásai ellenére sem lehet néhány új darab nélkül a ház küszöbét sem átlépnem.

És ezzel az expozéval már át is adta toalett-gondjait „az oktalanul takarékos“-nak. Mert a nő gondjai a férfi tulajdonai, a nőnél csak bizományban vannak. A férfié, aki így kezdi a téli gondoktól való megkönnyebbülést. Neki a tavaszban is a sóhaj a legmeghittebb ismerőse, amely az égi hatalom felé száll, aki felruházza a mezők liliomait. Ami gyerekjátéknak látszik ennek az egy szál — mondjuk most már liliomnak — felruházásához képest. Hiába vállalná ezerszer szívesen egy egész kertre való liliom ruhaszámláját, neki most már ezzel a választott eggyel kell élethossziglan megbirkóznia.

Minden fellebbezés eleve is kilátástalan. A nő ilyenkor fölényes professzor az érvek katedróján. Megtanítja újra az egész anyagot, amiből a férj a múlt tavaszon is olyan keservesen szigorlatozott. Hogy legalább egy előnyös ruha a teniszhez már halaszthatatlan. A bridzshez, ha kettőt vesz is, ez még alig fedezi a toalett-létminimumot. A vikendet egy ilyen sokat dolgozó ember egész-

sege érdekében az idén inkább fejleszteni kell és jelentősége mellett szóra sem érdemes az egy-két fiús bluz, egy érdekes skót mellénnyel, valami angol kelméjű turista nadrággal. Az a tavalyi sportcipő az idén még megteszi — az Elli hugodnak, én majd valami könnyebbet választok, vagy divatosabbat. A délutáni emprimé és valami új szabású kisestélyi olyan követelmény, hogy korlátoltságra vallana érveket felhozni mellette. Mert néha az uccára is ki kell menni, egy könnyű angol kosztüm magától értetődik, amihez váltás céljából jobb nő részére ma már egy taftkosztüm is elengedhetetlen. A kalap, ridikül, selyemharisnya már olyan apróságok, amelyek felsorolásától a nő a végén megkímél. Ahogy nem említi, de azért megveszi majd a divatos strandkosztümet is, amelyen néhány pánt tartja össze azt a semmit, amiből ez a fürdőtrikó áll.

Így hadarja el megállás nélkül a toalett problémákat. Mert tudja, mint a jó orvos, hogy jobb az a férfinak, ha generál-műtéttel esik át minden, ami fáj és elkerülhetetlen. Ha a műtét legyen-gíti és a hőmérő lázat jelez pénztárcájában, kéznél van a diéta. Majd a tavasz szép lassan talpraállítja friss ózonával, kegyes napsugarával a szédülő lábadozót.

Majd szép csendben elmereng a toaletthímes női lélek obszervatóriumában, amelynek csillagábráit úgyis bámulni lehet csak, de megfejteni sohasem.

NYÁR

Ha szokás lenne az évszakokról mértani nyelven beszélgetni, azt mondhatnám, hogy a nyár az évszakok közepe. Azt is mondhatom, hogy a nyár életünk szürkére szabott kis körének közép-pontja, amelytől ifjúságunk emlékei és napjaink biztosan menetkész őszi búcsúzkodásai egyenlő távolságnyira vannak.

Ahogy megfigyeltem, a tavaszba szerelmesek, a nyárhoz pedig ragaszkodnak az emberek. A tavaszt önző belenyugvással engedjük el magunktól, mert virágos keréknyomától csupa ígéret és beteljesedés a porfelhő. Érleli minden vetésünket, állandó napsütésünknek turbinájával a célok magaslatára lendíti építő akarátunkat. Könnyűek, erősek, életbarnák vagyunk a nyárban. Túl vagyunk már tavaszi rügyeink fagyveszélyén és messze vagyunk még az őszi esők ázás-fázásától.

Hajadon fővel, dús fürtökkel járunk a nyárban — az élet közepén. Az égbolt nagy aranyóráján, a napkorongon delelőt jelez a mutató. Ilyenkor szólalnak meg az öröm, a jutalmazás harangjai és leülhet lakomára az életasztalhoz, akinek jósorsa gondoskodott a terítékről. Akinek nem jut teríték az asztalnál, az is ragaszkodik a nyárhoz. Talán ezért és méginkább ragaszkodik. A nyárban még minden lehetséges. Hisz oly hoszúak a nappalok, az éjszakák meg az alkony-nál is rövidebbek.

*

A tavasz vidám majálisa után színes vásár a nyár, amelytől szegény és gazdag bőven kapja a vásárfiát. Csömört kap tőle a kályhák telhetetlen étvágya. Ráadásul ő hozza a szegény ember luxusát is, a mezitlábás évszakot. Az is a nyár kedveskedő figyelme, hogy negyedére redukálja a vil-

lanyszámlát és gondapasztó gyümölcscsel, főzelékkel és hasonló jófélékkel tömi meg a háziasszony piaci kosarát.

Aztán csak kínálja, rakja elénk örömeit. Nem hagy ki senkit a nagy névsor olvasásból. Az apró nemzedéket a szabadba csalja, az ezernyi játék tündér birodalmába. Arcukon szép lassan barnával keveri a rózsaszínt és ebből születik a boldog mosoly, amit röviden így mondunk: egészség. Fellapozza a diákok számára is az élet nagy szótárát és kikeresi, odaajándékozza nekik a szavak főnyereményét, a vakációt! Kiemeli, karonfogja őket két teljes hónapra a nagy tanulások és még-nagyobb drukkolások fegyelem-feszés padjaiból és a szabadság napsütötte mezőire iramodik velük. Uszodák csillogó tükrét, játékterek hajrás távlatait, cserkész táborok lelkendező élményét, minden óra és minden perc az öröm selymével bélelt ajándékát hinti rájuk.

Az ég tartósan kék sátora alatt mindenkit befogad a gazdag vásár. Irodák, üzletek kenyérért görnyedői szép sorjában felállnak a munka asztalától. A nyár intésére nagyot nyujtóznak, kihúzzák derekukat és egy-két hétre a kitervelt szabadság üdítő virányai felé indulnak. Akiknek a jó sors és a szerencse magasabb rangszáma jutott, naftalinba ejtik itthoni életüket és hús tavak, messzi tengerek, idegen hegyek és országok megtáruló csodái felé robognak a nyár mesevonatán.

*

De nem lesz a nyár senki mostohája idehaza sem. Ha ablakod kertre nyílik, fülemüle, vagy rigófütty a reggeli ébresztőd. Egy-egy vidám fecske akkor is rád villan, ha a nyári reggelt szürke bérház ablakából kémleled.

A ruhád, amit fölveszel, könnyű és fehér. A jókedv héliumával léghajózod át vele napi teendőidet. A problémáid veszítenek súlyukból, mert minden olyan áttetsző, mint a színes muszlinruha,

amelyből a nőt, ki előtted siet, minden vonalával játszi könnyedséggel tudod kihámozni.

Elragadó, annyi bizonyos, a nyár filmje. A vikend szenvedélyesen virul, a háló mögött frissen lendül a tenniszütő és a strandon kavarog a boldog majális. Hisz minden úszó partot ér és minden part hűs, csillogó vizet kínál. Aki halmozni akar, fürdőtrikóban élvezi a zónapörköltet a pohár sörrel, fülein átsétáltatja a hangszóró slágerét, a szemei tükrén meg a nőkből színesedő eleven tárlatot. A nő is boldog és vidám. Örül, amiért leburnult. Ha szebb nem is lett tőle — hisz eddig is ő volt a legszebb —, de az arca kreol telekkönyvén a szeplők most második helyen vannak betáblázva.

Megemlítsem ezt is? Hisz kívülről tudod, mennyi minden van még a nyárban. A kávéház terraszán dúsan tömött a leander bokor, a pincér is fehérben vitorlázik feléd. A fagyaltszalonban dőzsöl a vágyad az eper, a málna, a vanília és többi fagyalt-költemény kínálatában. És ha végigcsináltad az örömbankettet, amit egy nyári nap jelent, lefekvés előtt bizonyára odaállsz még a nyitott ablakhoz. Elmerengsz az élet kifogyhatatlan csodáin, annak hatalmán, fölérhetetlen rangján, aki mindezt ideteremtette, akinek ki nem fejezhető rangját jelzik az ég parolinján a milliárdnyi csillagok.

Már álom cicázik a szempilláddal, mikor arra gondolsz, hogy a nyár több, mint egy évszak. Bizonyosan több.

Gondolom, a nyár a rakodó, amelyen a legdúsabb élet- emlékekkel töltjük puhára a hátralevő éveink hűvös vánkosát.

SHORT

Ha a történelem-bölcsélet tudománya mellé egyszer majd lefektetik a divat-bölcsélet tudományát is, lehet majd megállapítani, nem-e a világháború inspirálta a divatot a „rövid“ méretek felé. Nem-e a négy évig elhúzódott háború, majd a nyomában kínosan hosszúra nyúlt válságok „divat ideológiai“ ellenhatása volt a rövid térdnadrág, majd az akrobata merészségű térdszoknya. Utóbbi mellett ugyanis nagyon átlátszó volt az a védőbeszéd, helyesebben mellébeszéd, hogy a térdszoknya higiénikusabb a földig érővel szemben, mert nem kavarja és sepri fel az úporát.

Ki ne emlékeznék, hogyan terjedt át ez a rövidség vészes gyorsasággal a női frizurára is, amikor egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a koravén Európa üstökét nem tudja a diplomácia fésűje rendbehozni. Jöttek az évek, amelyek anakronizmusná hervasztották a földig érő női haj apostolnőjének, *Csillag Annának* hirdetéseit s vele a romantikát, hogy a nőiesség legkifejezőbb szimbóluma a minél dúsabb hajkorona, kibontva pedig a minél hosszabb hajzuhatag.

Eljutottunk a korhoz, amely a rövidre nyírt női haj forradalmi sikere elé fogta divatrabszolgáit. És a rohanó szekeret nem lehetett megállítani. Mintha a rövidre vágott női hajjal megszűnt volna a *Csillag Anna*-i hagyományok sámsoni ereje is. A rohanó szekér átrobogott a bubyfrizurán és meg sem állt a fiúsan rövid, síma és oldalt választott etonig. Azokban az időkben a humoristák állandó készültségben lesték, mikor érkezzünk el a rövid haj százhuszas tempójával a símára borotvált női fejhez is!

A rövidségre törekvő divat a „short“-al folytatta a sort. Egyik nyár hozta ezt a váratlan kreá-

ciót, amely még a fiatal gyermekéveit taposó pizsama megfiatalítása, illetve térdig rövidítése volt. Olyan hirtelen érkezett, hogy kezdetben társasági emberek sem kerültek vele ismerettségbe. Zavarba jöttek, ha a short, ez az ismeretlen szó diskurzus közben fülükhöz verődött. Lapultak és köhécseltek, másról kezdtek beszélni, mert ilyesmit mástól mégsem lehet megkérdezni. Pár hét múlva már jobb szobalányok is megismerték, sőt viselték a shortot. Már első nyarán egész hadsereget toborzott a short nőkből, férfiakból, valóságos short katonaságot. A strandról, ahol bemutatkozott, egyre beljebb merészkedett. Sporthoz, kiránduláshoz, üdülőhelyeken az esti tánchoz is gyakori lett a short.

Voltak, akik ezt a merész térden felül rövid, szoknya és nadrágpótló lenge divat-darabkát csak azért tudták gátlás nélkül viselni, mert kreálója egy előkelő, alapjában konzervatív nemzet volt. A short divatja ugyanis nem az Eiffel árnyékából indult el, hanem Angliából s amint egy exportban fejlett világbirodalomhoz illik, ezzel a divat-exporttal is világsikert aratott.

Közben pedig egyre szélesebb területet hódított a short. Nők, férfiak, ifjak és öregek levegőznek benne. Aki még nem viseli, legalább megbámulja, mert olyan benne mindenki, mintha ön-maga „leleplezett“ szobra lenne. És ahogy a leleplezett szobrokon, a short viselőin is végigszalad a műértő kritikus szeme.

A férfiakkal hamar végez. Elkönyveli, hogy Adonistól Tarzanig terjed a skála, amelyen az Adonisok vannak szemmel látható kisebbségben. A nőknél már aprólékosabb, hacsak elvéve is hálásabb a kritikus dolga. Akad itt-ott hibátlan műremek is. Olyan szobor, amely jobban érvényesül shortban, azaz lepel nélkül. De az ilyen ritkább szobrok elvesznek „a mellékalakok“ tömkelegében, amelyek a fűző, gummiholmik és egyéb pántok nélkül nemcsak ruhájukat vetették le, de

az illúziót is, amelyet felső ruháiktól kaptak jótékony célra.

Az egyetlen enyhítő körülmény, ami kijár nekik, az, hogy az angolok kevés beszédűek. Nem magyarázták el a short válogatás nélküli megszállottjainak az esztétika alapelveit. Hogy nem csak az a szép, akinek a szeme kék, hanem rendszerint az, ami nemcsak nekünk másokon és magunkon, hanem főleg másoknak rajtunk is tetszik. A kimért és udvarias angol nem akart használati utasítással is szolgálni, amelyben kifejti, hogy a short kreálásánál nem termetre alacsony, súlyban magas short hívőkre gondolt, sem azokra, akiknek a lábuk x, vagy öt-hat X az éveik száma.

Ezek után a shortot magyarul ítélet-ruhának is lehet nevezni. Mert aki felveszi, nemcsak a shortot, de a következményeit is viseli.

NYAKKENDŐ

Ha csak úgy sietősen is cikkázok át a főuccán, észreveszem néha, hogy fiatalemberek állnak a férfidivat boltok kirakatai előtt. Mutogatnak, tanakodnak, közel hajolnak a kirakat üvegéhez.

Nézegetik a nyakkendőket. Amikből üde selymerdők lombosodnak a kirakatban. A kereskedők ugyanis a háború után rájöttek, hogy a régi szép nyakkendő-kultusz is hősi halált halt a kegyetlen esztendőkből. A katonagallérhoz szokott férfinemzedék csak lassan agnoszkálta elfelejtett szép nyakkendő szokásait. Amíg a fürge kereskedő nem figyelmeztette rá a szépséges nyakkendővel, amiket a színek és minták gazdagságában virágoztatott ki a kirakatok üvegházában.

Csak sóhajts egy nagyot, aminek gombnyomásától megnyílik az emlékezés multra csukódott kapuja. Amikor mindenre jutott, még ráérésre is, hogy nyakkendő-problémáid legyenek. Amit aztán megoldani tűnődő fontolgtatás, ápolgatott izgalom volt. Megtanácskozta elébb az ember önmagával, mint a készülő mátkaságot. Kitervelt színek, elhatározott selymek ábráit szövögette a fantáziád, amíg egy boltban rátaláltak egy ilyen nyakkendőre. Amelyben esetleg több örömet lelhetsz, mint az 1914 óta elrohant esztenőkben együttvéve.

Egyszer ez így volt: nemcsak kedvenc íród, nótád, színészed volt, hanem kedvenc nyakkendőd is. Amelyet a magad módján dédelgettél. gyakrabban, szívesebben viselted, mint a többi nyakkendődöt. És szerettél volna sajátmagad nyakába borulni, ha a tükörben megláttad magadon költemény csokrát. Mert valahogy úgy volt, hogy a nyakkendő egyszer sokkal hívebben fejezte ki viselőjének egyéniségét, mint azt a kis selyem, vagy foulard darab jelentőségéből következtetni lehetne.

Olyan grafologia-félét jelentett a nyakkendő. Megnézem a nyakkendődöt és megmondom, ki vagy te halandó! A széles-fekete Lavalier, szárnyas csokornyakkendő láttán a gyerek is tudta, hogy ez az úr festő, vagy író, de legalább is meghatározatlan bohém, aki igen sokszor a kurta angol pipát se engedte el ehhez a nyakkendőhöz. Komoly öregurak leginkább egyszínű, símán a mellrefekvő nyakkendőjéről kibetűzhetted, hogy bár adnak még a csínra, de már az életük örömeit nem nyakkendőjükből sajtolják. A szivárvány minden üde színében, az álmokéktól a tavaszöldig ragyogó selyemnyakkendők az aranyifjúság, az élet létráján fölfelé lendülő fiatalok jelvényei voltak. Gonddal, de szerelmes örömmel kötötték művészi ráncokba, színükkel a ruhához, vagy legalább az inghez igazodva. És ha láttál sötét ruha

alatt zöld, vagy sárga nyakkendőt, ez a fájó diszharmonia már arról árulkodott, hogy ez az úr törvénytörő irnok, vagy krajcárokért csörtető bizonytalan ügynök. A kenyérgondok nyugos rabszolgája, akit az élete nem ajándékozott meg eddig egy olyan ráérő pillanattal, amelyen a színnek harmoniáját kereshette volna. És voltak jóvialis gondtalan emberek, akik a nyakkendőt nyugos, buta szokásnak tekintették. Ezek egész életükben kész nyakkendőt viseltek, amit egy csattal bekapcsoltak a gallért összetartó inggombba csak úgy találomra. Csak úgy tükör nélkül, mert a félrecsuszott nyakkendőtől még egész jól ízlett a délelőtti zónapörkölt a három pohár sörrel és nem is tudták róla, hogy az ilyen nyakkendőkről ebéd után néha az egész étlapot le lehetett olvasni. Voltak emberek, kiken a nyakkendő dühös, összeképzott bütyöknek hatott, amit összevissza ráncigált reggel csak azért, hogy gyorsan átessék e fölösleges kínlódáson. Az ilyen nyakkendő szára oly görbén, tekervényesen vonaglott a mellény alá, mintha gazdáját az imént vágta volna le a kötélről. Ezek az ideges, ingerlékeny emberek voltak. Akiknél, ha finom volt a nyakkendő selyme, ha angol szövetből volt is a ruhájuk, mégis lomposan, hanyagul öltözködtek véle. Elég is ennyi a nyakkendő jelentőségéből, beszédes árulkodásából. A temetés gyászfekete, az esküvő, meg bálterem habfehér, az ünnepi alkalom fekete-fehér mintás nyakkendőit és a minden alkalomhoz pontosan harmonizáló nyakkendőt csak így főlemlítem.

Volt ebben a nyakkendő tevés-vevésben valami filozofikus tudatosság. Mindenki gondolt rá, hogy a szép nyakkendő odavonzotta az emberek szemét azok viselőjére, aki ilyenkor befelé melegséget érzett az elismerésen, amiért idegen járókelők egy pillanatra tisztelgő haptákba vágta magukat az ő választott nyakkendője előtt.

Ma persze megint másként vagyunk ezzel a

nyakkendő ügyel. Elszoktunk attól, hogy mások nyakkendőjét figyeljessük. Egy idő óta megint a térkép rekvirálta el minden figyelmünket és az a találós kérdés, lesz-e háború, avagy megússzuk símán ezt a mai „békeállapotot“.

De éppen mert így van, símogatom meleg tekintettel a fiatalembereket, akik fiatal életük tavaszodó éveivel mégis megállnak a kirakatnál és vágyakozásuk méhecskéit odaküldik a nyakkendő színeinek és selymének mézeire. Hogy ne engedjék újra elillanni az életnek ezeket a szépséges haszontalanságait. Mert egyszer csak véget ér majd ez a verejtékes béke is, amikor majd újra leszerelhetünk. Obsitos tekintetünk akkor újra ráér majd a nyakkendőn sétálgatni. Amikor a selymek álomkékje egy tisztább eget, zöldje egy szebb tavasz reményét vetíti elénk megint.

Ha csak egy nyakkendő miatt is, de újra gondolunk a derültebb égre, a biztatóbb tavaszra, mert ahhoz, hogy hinni tudjunk benne, ott kell kezdeni újra az ábécét, hogy gondoljunk rá legalább.

ŐSZ

Olyan ez az évszak, mint a monumentális festő vászna, amelyen minden rajta van. Szín, mozgás, vidám és szomorúságba halkuló hangulat. Nem is a festménytől, hanem inkább a megvilágítástól függ, hogy mit látunk belőle.

Néztem már az őszt ólmos ég alatt a vonat ablakából. A földeken fölváltva az őszi szántás zsíros barázdái és csupasz tarlók ásítognak. Fekete aeroplánok — táplálék után cserkésző var-

jak — keringenek a tarlók fölött és vadászok pus-
kája elé növekedő nyulak iramodnak megriadva.
Egyébként csend a hangja, szürke a gunyája a
tarló fölé ereszkedő ősznek. Inkább szomorú.
mint szép. Olyan lakoma utáni csupasz asztal,
amelyről mindent elfogyasztottak. Virág se dí-
szíti már, aratók dalának ekhójára sem emlékszik.
Ilyen az ősz novemberi világításban.

*

Mennyivel más, mennyivel szebb a szeptem-
ber fényeiben. Mikor a perzselő nyári nap augusz-
tus végén bágyadni kezd és szolgálatát az őszi
vártán átadja az érkező szeptembernek. Ez a hó-
nap már a hervadásé, de mégis a pillanat zenit-
jén, amely beérlel mindent. Ami a tavasz rügyei-
ből a nyár kemencéjén keresztül indult életté.
Színek násza, ízek mámora ez a pillanat. Almák
pirosa, körték vajsárgája, őszi barackok hamvas
mosolygása ilyenkor teljesedik csak a tavasszal
virágos gyümölcsfákon, ilyenkor adja oda csont-
héja mögött érlelt titkát a dió, meg a mandula
is.

És a szőlődombok tömött fürtjei is ilyenkor
kínálják édes tartalmukat. A présházak előtt hor-
dót, kádat mosnak. Nemsokára a pincében forr a
must, hogy lehiggadva megint nótaelkű borra
tüzesedjen.

De azt se tudja senki, honnan veszi a termé-
szet a rengeteg színt, amellyel évszakait díszíti.
Honnan tud színben ennyi újat a tavasz, meg a
nyár után, amelyek már maguk is a színek nagy
népvándorlásai. Még mindig tud a kertekben is
újat. Mert ki tudná utánozni, ahogy a krizanté-
mok és őszirózsák színeiben megmutatkozik.
Vagy megfejteti a csodát, ahogy az ősz, ez a nagy
piktor odatámasztja láthatatlan létráját az erdő
fáinak és a lombok zöldjéből a rozsdabarnát, a
pergámen-sárgát, tompa meg lehellet-pirosát ki-
keveri.

Pedig ezek már nem is az élet, hanem a halál színei. Hisz ezek a levelek ebben a sápadó ruhában már csak búcsúzkodnak a fáktól. Aztán felülnek a szeptember liftjére, az őszi szélre és lejönnek a földre. Ahol avar lesz belőlük, az enyészet nesztelen szőnyege, amelyen nagyokat sétál a fény most már gyorsan növekvő testvére, az őszi árnyék.

*

November lesz már, mire megértjük, hogy az ősz a harmadik évszak. Ami után már csak a tél következik. A november világításában már komor a képe. A fák ágai csupaszon élettelenek, mint a halott merevedett ujjai. A kerteket megtépázzák dühös kis szelei, zuzmarás hajnalai. A fények megfogynak, a napsugár vézna, gyengélkedő lesz és nehéz, szürke felhők paplana mögé rejtőzik.

Ez már az ősz, amelyről *Ady* énekelt. Amely Szent Mihály lován suhan az elmulás felé nesztelen. A szeptember még az avarban fölragyogó ravatal, a november már a sírba ereszkedő koporsó.

Sokan érzik úgy, mert nyilván így is van, hogy a november a legnehezebb hónap. A behantolt sír, amelybe nem talál már el a tavaszi, meg a nyári napfény, de nem talált el hozzá még a fehér hótakaró sem, ami alatt puhább lesz a szunnyadás. És nehéz azért is, mert józanító beszéde ráeszméltet arra, hogy mi élők valamenynyien az ősz rokonai vagyunk. Múló sorozataiban egyszer eljön egy ősz, amelyre több tavaszunk már nem következik. A múltó életünk utolsó évszaka, amely után már csak a behavazott temető, az utolsó nagy pihenő következik.

Mert az ősz rokonai születési ágon a halállal is atyafiságban állnak.

SZÜRKE

Ha az ember igénytelen és megelégszik néha azzal is, hogy az élet nagy tavának csak a felszínén horgász problémák után, hamar zsákmányolhat látszat-halacszkákat. Így jut el, ezen a mesgyén a hiedelemhez is, hogy az élet motorja a nő. Különösképp, ha évszakváltáskor figyelni száguldozó tevés-vevésüket.

Ilyenkor mindig a forrpontot kerülgeti aktivitásuk. Beszélgetnek, tervezgetnek, alkudoznak, de mindez egy szóval is megmondható: öltözködnek. Az arcukon még a nyár barnája üldögél, de ők augusztus végén a divatlap Bedekkerjével az ősz elé utaznak. (No az lenne valami, ha a nőt meglepné az ősz!)

Van is szapora sürgés-forgás mindenfelé. A szabónőnél, a kalapszalokban sűrűn hullámzanak az ősz mozgosítottjai. A konfekciós boltban is lázas próbák peregnek napestig a nagy tükrök előtt. Egy melegebb, új kosztüm délibábja után iramodtak most szaporán. És hiába a délibáb minden csalafintasága! A hölgyek már kitanulták, hogyan lehet ezt a kosztümös délibábot biztosan utolérni.

A lázas tervezgetés, a fáradhatatlan tempó nem lesz hiábavaló. Mire a szeptemberi fuvalom szétlebbenti az ősz avarból álmodott függönyét, ott állnak valamennyien frissen, üdén a hervadás sodra ellenében az új szezon ezerarcú dekorációi.

Bárhogy nehezül is az idők járása, bárhogy gyűlnek is a megoldatlan problémák, ezek a toalettdolgok nem maradnak megoldatlanul. Hogyan, miből csinálják, nem tanácsos firtatni, mert ez is egy probléma, bőviben pedig már csak egyedül ennek vagyunk. Tudomásul kell venni, hogy a nőnek öltözködni kell, mert a nő az évszakok szerelmese. Ebből a szemszögből minden nő egy

ország — annyira szuverén. (Csak a naiv néphit szerint menyország.)

Van valami megkapóan stilusos, figyelemreméltó is ennek az ősznek a divatjában, amiért a hölgyek egy jó pontot érdemelnek. Amiért most mindenben és mindenütt a szürke dominál. Kedves dolog, hogy divatba hozták a színek hamupipőkéjét is egyszer. Bár a színek gazdag és nagy skáláján mindig csak szerény rangja volt a szürkének. Ez a szín az igénytelenség, a halk sorsalanság kifejezője. Háttér legfeljebb, amely arra van ítélve, hogy elmosódjék a többi színek lángoló áradatában.

Csak szürke az országút pora is, amelytől jobbra meg balra a búzavetésben a pipacs lángoló vörös és a búzavirág nevető-kékje virítanak. És szürke a felhő is, az égazur egykedvű vándora és az éjszaka felé tapogató alkonyat is szürke. És szürke a szivárvány minden színében pompázó madárvilág kis plejbusa, a szegénység napszámaért ugrándozó veréb is.

És emlékeztek a szomorú karriérra, amit a szürke a mi életünkben egyszer már megkockáztatott? A csukaszürkére... Mert szürkéből készítették az uniformist is, amelyben százezrek, milliók olvadtak egybe a halál feketéjével. Véres mezők, halálszagú lövészárkok rémségekbe hanyatlott emlékeit talán Verescsagin is csak szürkébe mártott ecsettel tudta volna érzékeltetni.

Ebből a szürkéből, amely egyszer négy éven át mindent elborított, milyen nehezen tudtunk kilábalni. Hisz a tragikus finálé után folytatódott csak igazában a szürkesség. Egy időre az élet minden színe, az ember jobbra vágyó sorsa is fakószürkére változott. Szegénységünk jelvénye, esett-ségünk mindent árnyékba gyűrő felhője lett a szürkesség és idő kellett ahhoz is, amíg rátaláltunk miatta a remény biztatóbb zöldjére. Ami visszahozta az élet többi, már elmosódott színeit is, amiből egytmás azóta újra eltalált hozzánk.

Déri Gyula: Elmulik minden

Igaz, éltek is vele bőven. A divat serlegét szüntig töltötték és üritgették hölgyeink az újra megtalált színekkel. Szövetek, selymek, sálók, kalapok és cipők vonultatták a színek nagy karneválját, hogy végül az arcok rózsái, a körmök pirosa adjanak szállást a fölöslegnek, amit már másutt nem tudtak elkvártélyozni. A szürke alaposan megbőjtölte tragikus karrierjét, amit a háború forgószele indított rája. Amilyen szerény — hisz ez a szürke lelkesége — nem is bánta, hogy visszamehetett jobbagynak a színek társadalmába, hogy újra az legyen, ami azelőtt volt: az apró sorsok igahordozója.

Ezért volt szép ezen az őszön, hogy a hölgyek hosszú idő után polgárjogra emeték. Talán nem is tudják, milyen szépek benne. Milyen hivalkodás nélkül egyszerűek. Még azt is megbocsájtom nekik, amiért hiúságból be sem vallották, hogy ez a „szürke-ötlet“ nem tőlük eredt, hanem *Pathou* úr, a divatkirály súgta nekik Párizsból.

Neki köszönheti a szürke, amiért hacsak egy szezonra is, korunk legkifejezőbb formaruhája lehetett.

TÉL

Korunk ideges, türelmetlen embere csak roszzat tud a télről. Ha nem tudná, hogy a természet szuverén évszakai nem tartoznak az ember illetékessége alá szociális szempontból reformokat sürgetne a tél eltörlésére. Morozussá teszi, hogy kiszámolt pénzű asztalához leül az új kosztos, a nagyétvágyú kályha, amelynek egész tavaszig kell tömni feneketlen gyomrát. Eltűnik az asztról a mindenki számára elérhető eledel, a gyümölcs és a főzelék és délután öttől a villanytelep pénzért prolongálja nappalainkat. Kemény fagyok és hózivatarok között járunk jegyben az influenzával és tetejébe céltalan minden reklamáció, mert ilyenkor hódunyhája alatt téli álmát alussza a természet, amelynek három másik évszaka annyi jóval dédelgetett bennünket.

Meg kell ezért mondanom, hogy nincs igaza annak, aki a télre haragszik. Mint ahogy soha nincs igaza a haragvó embernek, kiben ilyenkor az indulat ragadja meg az értelem gyeplőjét. Van a télnek is tiszta poézise, vannak elérhető örömei is. Nem a télen mulik, hogy poézis már nem terem az eltikkadt emberlélek szikes talajában, nem a tél az oka, amiért rozsdá fogta merevre a finom drótszálakat, amelyek a lélekben oly szaporán szólaltatták meg az öröm csengetyűjét.

Azt senki sem állítja, hogy a bölcs teremtés munkája a politikai pártokkal, meg a diplomácia intézményeivel kezdődött. Ez abból is valószínű, hogy az apró hangya is összegyűjti a télirevalót, meg az embernél gyengébb kvalifikációjú méhek is tartalékolnak eleséget a kaptár spájzában, mert zimankós télidőben nem járhatnak a fűszereshez méz eledelükért. A vándormadarak, mert a téli fűtés nem tartozik életrendjükhöz, melegebb tájakra utaznak, a birkák, juhászkutyák, meg egyéb

négy lábúak maguk vatázzák télire való bundájukat. A természet és a teremtés bámulatos rendszere számításba vett minden szerves élőlényt. Nemcsak a halakat a folyók és tavak jégpáncélja alatt, hanem saját koronáját — az embert is. A hiányos spájz és fáskamra hézagai bármilyen nyugtalanítók is, ezek gazdasági és társadalmi előzményei olyan fogyatékoságok, amelyek rugóit emberkezek gyártották. Fonetikai közülük van csak ezekhez a természetnek, amennyiben ezeket bajokat a világ mai, egyensúlyvesztett állapotában természetesen kell találni.

A teremtés végtelen harmoniája bőséges örömmel díszítette minden évszakát, a negyediket, a telet is. Csak eltörtük emberek a lombikot, amelyben a tél örömeit minden hófúvás és fázlódás közben is ki tudtuk belőle desztillálni. Akkor is így van ez, ha tárgyilagos bizonyítékért, az öröm minden kis morzsájáért turista módjára az emlékek messzi világába kell kirándulni.

Emlékezned kell, hogy mai perspektívák és politikai periskópok bárhogy mutatják is, itt egyszer valóság volt a „tejjel-mézzel folyó Kanaán“ lezuhant szállóigéje. A telt csürök és magtárak, a dunsztosok hosszú glédájában, minden szükséggel bőségben megtöltött éléskamrák, a márciusig elegendő tüzelő volt a jóságos, mindenfelé osztó bizonyosága ennek a Kanaánnak.

És megmozdult benned valami, ha november végén észrevetted, mikor a tél az első hópihék ejtőernyőjén hozzánk ereszkedett. Azt is tudod, hogy nem féltél tőle, nem voltak soha a maihoz hasonló goromba skrupulusaid érkezése miatt. Ami benned akkor megmozdult, az öröm figyelmeztetése volt az új évszak új élményei miatt.

Eléd villant a december elejei sok piros kirkat a Mikulás leleményes romantikájával. A staniol-aranyban és ezüstben pompáskodó ajándék költeményei. Innen kezdve már sürgetted a komoly havazást és azon drukkoltál, hogy a hi-

ganyszál tartósan maradjon a fagyponthoz alatt, Mert ródlni akartál a havas hegyoldalon a húszfokos hidegben is. Melengető mosollyal ajándékozott meg az is, ha összetalálkoztál az udvaron a hóemberrel, akinek fejére ócska cillindert kerítettek a gyerekek, hogy utána fergeteges hógolyó csatákkal ürítsenek újabb kortyot a tél derűs örömeiből.

Már december közepén elkapott mindenkit a legszebb láz ereje: a szeretet ünnepére való készülődés. Ha semmi más nem lenne a télen, csak egyedül a karácsony, akkor is fejedelmi kárpotlást hagyott itt a többi évszakok más ízű örömeiért. De alig bontakoztál még ki karjaiból, már int a Szilveszter vidám pohárcsengése az éjféle órán egy hittelt boldognak remélt új esztendő ígéréstével. És tart a felvonulás továbbra is a tél örömeiben. Carneval hercege invitáló mosollyal tárja szét a fényes báltermek szárnyas ajtait, zsebében elrejtve a bűvös notesz a házasulandók neveivel. A fehér plaztronok és az estélyi ruhák alatt úton van már a szívek mozgósítása és a keringő óvatos átkaroló mozdulatai, meg a csárdás fergeteges rohamai közben érnek a győzelmes hadjáratok.

Lehet, hogy a tél örömeinek lám mily színes mozaikja egyelőre valahol az emlékek régi rájáiban időzik, vagy *Krudy Gyula* óborízú, *Szinbád* vidám téli utazásait őrző regényeiben található föl. Minden csak távlat kérdése a bizonyosság mellett, hogy a tél a fázlódásokkal híven elhozza közénk örömeit is. Csak nem tudunk velük semmit sem kezdeni.

Mert eltörtük lelki békességünk drága lombikját, amellyel örömeinket a téltől is kidesztilláltuk.

SZÉP SZEKSZEPILES VILÁGUNK

A rádió, a hangosfilm és távolbalátás korszakában az ember szemrebbenés nélkül veszi tudomásul, ha új találmány ötletéről hall. Tudomásul veszi, akár annak valóságát, hogy a sok korszakalkotó találmány bajnokai közül eddig egy sem tudta a szérumot kitalálni, amely az emberben neutralizálná a túltengő gyűlöletet.

Egyre inkább a szekszepeil irányvonalában fejlődő világunk inspirálhatta a gazdag melburni lőszergyárost is, aki bizonyára álmatlan éjszakáiból csiholta ki azt az ötletét, hogy a lövedékek fémhulladékaiból kis fémhengereket gyárt, amelyekbe a női ajkpirosítót erősítik.

Kezdetben kis mennyiséggel próbálkozott, amelyet valósággal szétkapkodtak. Mire megnagyobbította üzemét és a ruzs-tokokból rövid idő alatt milliós mennyiségeket adott el. Cseppet sem zavarta, hogy a női retikulök ma már elmaradhatatlan municióját együtt gyártja a gyilkos fegyverek halált osztó municiójával.

Kétségtelen, hogy a bizarr ötlet rugója a fegyverkezési láz mögött keresendő, mert az ajkpirosító rudacska is fegyver végső fokon. Szekszepeilles korunk női nemzedékének fegyvere szépsége aláhúzására és fegyver a másik nem meghódítására is. Használata már korlátlan, mert ezt a fegyvert tizenötötől hatvanig az összes női korosztályok használják. Sőt ezen túl is, malicia nélkül mondva már a női milícia is.

Látva a sikert és a fényes üzletet, az sem lep majd meg, ha a leleményes melburni lőszergyáros tovább bővíti üzemét és neutralizálva tartalmát, pudernak dolgozza fel a gránátokhoz használt ekrazit hulladékát is. Ötletes reklámmal fennen hirdetheti, hogy „a puderek nagyágyúja“, amit ő

árusít, vagy: „robbanó sikere lesz“, ha bőrét melburni puderral finomítja.

Ime, milyen groteszk és szomorú kontrasztokig jut el a belső tartalom rovására a külsőségeket hajszoló szekszepiles világunk. Mert a melburni lőszergyárak arzenáljából kerül ki a gránát, amely egyszer életpiros férfiak arcát halottfehérre változtatja és ott gyártják a ruzs-tokocskákat is, amelyek tölteléke viszont a hiú nő halovány ajkait varázsolja rubin-pirosra.

Gondolatnak is hajmeresztő, ha mindkét cikk egyre jobban virágzó tömegkonjunkturájában az üzem nagy lázában „gyártási hiba“ fordulna elő. Teszem, ha a lőszerhüvelybe ajkrudacskát, az ajkrudacskába lőszert tévesztenének. Ahogy selyemharisnyát meg bőrkesztyűt is árulnak „kis gyártási hibával“. Előfordulhat. Szédületes meglepetések, lehetőségek előtt áll még szekszepil-gyáripárunk. Egy új Jókai fantáziáját is erősen próbára tenné, ha nekilátna, hogy egy jövőző új század regényében földolgozza őket.

Érdekes lenne mindenesetre meginterjüvolni a melburni gyárost legközelebbi terveiről. Hogy mit készül gyártani a lőszerhulladékból gyártott ajkrudacskák hulladékaiból, vagy az ekrazit le származású „robbanó puder“ maradványaiból. Mert bizonyos, hogy nyugtalan elméjét megint csak valamilyen leleményes találmány lesz képes lecsillapítani. Hisz az első melléküzemet semisége nyomására eszelte ki, mert egészen bizonyos, hogy a fegyverkezési láz tetőpontján már akkor sem „az állástalan lőszergyárosok segélyalapjából“ tengődött ez a nagyiparos. Inkább talán megúnta, hogy olyan rengeteget keresett és ezért megpróbált még többet keresni.

Akik megszokták a nagy dimenziókat és elkapja őket az arányok szédülete, azok el is távolodnak az élet kis földszintjeitől. A melburni lőszergyáros bizonyosan nem tudja, milyen hevesen dobog a kis masamód szíve, mikor a ruzs fény-

tokját a szájához viszi, hogy a rózsa pirosát kérje kölcsön a rudacskától vasárnap délután, mikor a választottal találkozik. Pedig a választott nem is az ajkak színét, hanem inkább az ízét keresgéli, amit viszont a kis masamód nem tud, mert ebben az esetben egy rudacskával kevesebb lett volna a haszna a melburninek. Így jön rá az ember, hogy kicsik és nagyok a legtöbbször milyen tudatlanságban élnek le az életüket.

De a melburni például azt sem tudhatja, kiket, hol és mikor terít le a gránát, amelynek halálos töltelékét is az ő gyárában keverik. Amilyen rakoncátlanul kegyetlen az élet, elintézheti egyszer a masamód választottját is. Rátalálhat, ahogy a választott is rátalált a kis masamód ajka fölött a ruzsrudacskára.

Amely a melburni gyárban a gránáthulladékból készült.

Hiába, szép vagy te székszepiles világunk. Kegyetlenül szép vagy!

ELMULIK MINDEN

ANATOMIA

Mostanában gyakran, egyre többet gondolok rá, mivé is lett ez a mi szép világunk. A tegnap örömeivel, a holnap reményével és ami a kettő mérlegnyelve volt: a magabízó nyugalmával.

Csak nézegetem az embereket, milyen magukba mélyedten, majdnem fejcsóválva járnak-kelenek. A szemük ablakából mélyre hajol ki a nyugtalanság. Azéből is, akinek dolgos keze alól még nem szökött meg az állás. Izgalmak rángatózásában jönnek, mennek, mint olyan házban, ahol az imént valami nagy baleset történt. Még mindig a nagy, 1914-es detonációra gondolnak, amelyre következhet egy másik, mert a puskapornak ez a világ igazán nincs szűkében.

Hiába írnak, mondanak neki vigasztalót. Hogy ember, föl a fejjel, hajótörött életedre még virágos partok, selyempázsitok várnak. Engedd hát el bátran a deszkát, amelybe régi életed hajótörésének hullámaiban kapaszkodsz.

Nem hisz már el semmit. A színeket sem, melyeket a világ megbékélésének itt-ott megvillanó szivárványa mutogat. Pedig hogy kellené-

nek már ezek a színek az életünk komisz rozsdái fölél! Kellene nagyon nevetése a kéknek, amelyből az égkárpit kifogyhatatlan. És kellene a zöld is, amely a tavaszi mezők ünnepélyes uszálya, de a piros is hiányzik, a rózsák meg pipacsok drága festéke. Kellene a rózsaszín is, mely a mályva-rózsa szelid piperéje, az alkony, meg a hajnal finom takarója. És hol vannak a többi hiányzó színek, amelyek egymás nászából tudnak megszületni, amelyeket a nyugtalanság esője lemosott az életünkről?

A nyugtalan, a sápadt emberben keresem a másikat, aki azelőtt volt. A bizakodót, a derüset, aki egyenes gerinccel járt, mert másokat is meghallgatott, de mindig a lelkiismerete szavát követte. Keresem a nyugodt homlokát, a szeme nyitott, felhőtlen nézését. Hiába keresem. A kezeket is hiába, melyeket a szív küldött baráti szorításra és kemények a szájak is, amelyeknek egyszer ez volt a himnusza: Adjon Isten...

Akiket látok, akikről hallok, egyik sem az már, aki azelőtt volt. Egyik sem hasonlít a szelid mellképéhez, aki az érettségi tablóról nyugalmas szeliden mosolygott a világba. Mintha azóta mindegyik újra született volna vénhedten, mogorván, fáradtan és meghalt benne az a másik ember, akit olyan jól ismertünk.

Ha anatómus boncolná, szép sorjában olvashatná le elváltozásait. Ahogy a halandó ember élet-megnyilvánulásaiból látjuk. Ha a szívét nézem, az élet melegének ezt a kis kandallóját, a hamu alatt is alig veszködik már a maradék parázs. Mintha kifogyott volna tüzelőanyaga, a jószág. Úgy kiég maholnap az ember szíve, hogy fájni se tud többé. Kéménye is, mely a lélek fölél ágaskodik, szép lassan kihül és a közöny pora üli meg nyílását.

És nézem a szemeitek emberek. Ezek a szemek már nézésre alkalmasak csak, látásra nem. Nézni a dolgok felszínét és beérni, mit a fölszín

kínál, a látszattal. Nézem a szemek eresztét, a szemöldököt. Milyen sűrű, milyen gyanakvó, bünt kémlelő detektívnek oszon az ember nézése után. Hova lett e szemek egyszer nyílt derűje, amelyekkel ha nézett, a tiszta lélek jött hozzánk látogatóba. Hova lett belőle a nevetés ünnepe és az igaz könny, az érző bánat igazgyöngye? Ha most lefényképeznéd, amikor ujságot, vagy üzleti levelet olvas, vagy rád néz velük köszönés közben, nem ismernél rá, hogy ezek a szemek a barátod, vagy az ismerősöd szemei voltak.

A szája: homályos szándékok zavaros kútja. A síma szavak langyos cseppjei permeteznek belőle, ha veled és sokszor mennyire mást, ha rólad beszél. Ideges gramofon ma ez a száj, amelynek a pillanatnyi érdek a kottája, számítás a hajtórugója. Hovatovább az lesz az ismertető jele, hogy mást mond, mint amit gondol és nem azt gondolja, amit szaporán mondogat.

Szólhatnék a kezekről még, amelyeknek lenyomata nem a símogató tenyér többé, hanem az ütésre kész kemény ököl és a lábakról is, melyek a lassú, nyugodt séták helyett az élet sűrű bozótjaiban törtetnek.

Ez a kis boncjegyzőkönyv rávezet arra, hogy nem a világ változott meg, hanem az ember. Megzavarta az emlékezetes detonáció, amelyből se nem tanult, se nem felejtett. Nem tudja föllelni a levegőbe röpített békét, amelyért harcolt és vérzett.

Ez a kis boncjegyzőkönyv felel arra, hogy mitől nyugtalan és mivé lett ember. Kirajzolja azt is, milyen a sorsa.

Nem rosszabb és nem jobb, mint amilyent megérdemel.

AZ ELHUNYT ORSZÁG

Patinásan régi már a bölcsesség, hogy nincs új a nap alatt, hanem minden csak ismétlődik. Bár újnak tűnnek néha olyan események, amelyeket nem a történelem sárgult lapjain olvas, hanem élménye először nyit az ember életére.

Igy voltam én is, mikor a huszas évek elején új lakónak költözött a tudatomba, hogy akár az emberek, néha országok is meghalnak, alámerülnek a megsemmisülés sülyesztőjében. Bár a Montenegro elhunytát megelőző négy esztendő harc-téri kalandozásaiban kijártuk a „semmin sem csodálkozni“ magas iskoláját, meglepődtem, hogy egy egész országnyi geográfiai massa is elfér, elhamvad a háború kolosszális krematoriumában.

Emlékszem, napokig eltűnődtem Montenegro esetén. Amikor Párizsban bejegyezték róla a földrajzi anyakönyvbe, hogy elhunyt a fekete hegyek országa. Minden ceremonia, külön szertartás nélkül tették a háború többi elesettjeinek tömegsírjába. A párizskörnyéki békegyártók nem voltak szentimentális emberek. Egy jegyzőkönyvvé fonnyadt Montenegro mumiája a diplomácia titkos irattárában.

Akkor vettem az élettől az első gyakorlati leckét, hogy egyes országok is csak születnek és meghalnak, akár az emberek. Vannak a történelemnek is bölcsői, meg sírdombjai. És rájöttem arra, hogy sorsuk is van az országoknak. Némelyik és némelykor fölragyog a módban, hírben, mint kelő nap a vizek opálos tükrén és aláfut a másiké a fekete éjszakába, mint hulló csillag egy júliusi éjjelen. Ahogyan a fekete hegyek országával történt.

Úgy tettem vele, mint ismeretlen halottal szó-kás. Idéztem, betűzgettem az elhunyt vonásait. Hiszen a földrajz órákon Simon tanár úr jóvoltá-

ból meglehetősen ismeretségbe kerültem vele. Az arca csontos volt és rosszul táplált a kopár fekete hegyek vázában. Ezek a hegyek és sovány fensíkjai az igénytelen kecske és a vézna kis tehénkének jelentéktelenségére fogták állattenyésztését is. Olyan vidéki kispolgár volt ez az ország a nemzetek színes társadalmában. Amelyik sohasem tudott kijönni sokszor elsejétől elsejéig sem a jövedelméből s ezért kölcsönökből pótolta, amihez megélhetésére okvetlen szüksége volt.

Ezért *Nikita* fejedelem a fővárosban, Cettinjében rendes udvartartást kreált s előkelő barátságokat ápolt. Szép leányait nagy országok fejedelmi kérői vitték el Montenegro regényes földjéről s ez könnyen tette lehetővé, hogy ez a kis ország, a vidéki nyárspolgár, amikor megkívánta, európai életet éljen. Ilyenkor frakkot öltött, fénylő rendjeleket és monoklit viselt festői nemzeti öltözéke helyett. *Nikita* fejedelem a tavaszt, ha így kívánta, Párizsban töltötte és a Szajna tükreben nézegette magát, télen meg Szentpéterváron a minden oroszok cárijával ült az udvari páholyban és a híres cári ballett élményén lelkendezett. Így emlékeztem Montenegrora halála napjaiban.

Gyászfátyolos, régi képre a történelem galériájából.

A háború alatt halt meg a fejedelem. Úgy halt meg, mint más kispolgárok milliói. A nagy háború éveiben. Nem sokkal később utána ment a sírba országa is. Mialatt más országok, a győzelem élelmesei és számító szerencsései meghíztak, megnagyobbodtak. A mások könnyén és tragédiáján. Vak mohósággal tömték a gazdag zsákmánnyal roskadásig diadaluk szekereit. A nagy osztozkodás és leltározás közben olyan jelentéktelennek találták a fekete hegyek országát, hogy a nagy diadal-szekerre földobták ráadásul a többi holmik tetejére.

Az elhunyt ország trónörököse, aki egy feledhetetlen operett, a „Víg özvegy“ Danilo herceg-

nek modellje volt — előkelő nonsölansszal fogadta a végzést, amelyet számára a történelem kézbesített. Aláírta a vétivet és a Riviérára költözött. A Riviéra egy csendes, meleg villájába, ahol egész napon át a díszkert szökőkútjának szivárványát bámulta és cigarettázott. És élt, meg emlékezett. A régi életéből nem maradt semmi, csak egy pici, fekete pont.

Amivé lett a fekete hegyek országának emléke.

*

Most, húsz év után többször is eszembe jutott Montenegro halálesete. Amikor Afrikában, majd Európa közepén és a Balkánon is országokat sodort el a történelem lázhulláma.

E nehéz sodrú események csak ismételték a régi leckét, hogy nincs új a nap alatt, hanem minden csak ismétlődik.

PADLÁSROMANTIKA

Kicsit beleszédül az ember, ha elgondolja, hogy egy év óta mennyi minden viharzott el fölöttünk a békéért. Tengernyi ujságcikk, sorsdöntő beszéd és konferencia, templomi könyörgés történt érdekében. Ami egészen úgy fest a nyomtatott ujsághasábokon, mint a bulletin a nagybeteg állapotáról. Hátatelt csodálatunk érte a Gondviselésnek, amiért ki-kihagyó szívverése ellenére még mindig életben van.

Mindenre fölkészülve, a legrosszabbra is meg erősítve vállaljuk tovább is az áldozatokat, amiket érette hozunk. Éjszakai álmaink fölrezenős nyugalmaival, a borotva élén bizony már fáradó

idegeink fáradtságával és azzal, hogy luciferi jelek ellenére is hiszünk megmaradásában.

Hiszünk benne a kételkedés csábításaival szemben is. Amikor a légvédelmi pince és a lomtalanított padlás között a polgári lakás az a kis élettér, ahol megférünk a hitünkkel, hogy egyszer majd ránk kopogtat megint a nyugalom. Mikor a légvédelmi pincének és a lomtalanított padlásnak csak annyi jelentősége lesz megint egyszer, mint az esernyőnek, amelyet borus időben előrelátásból viszünk magunkkal.

Hisz a kötelesség hideg, de mindig szívesen és büszkén viselt páncélja mögött is az Istentől beléteremtett békés érzelmek hullámzanak az emberben. Erre figyelmeztetett mindenkit a padlások lomtalanítása is. Amit sokan halogattak egyik napról a másikra, bár mindenki elhatározta, hogy elintézi az előírt terminusra. Csak várt vele, mint lejáró váltóval az óvatolás napjáig. Tanácsatlansága miatt várt, mert nem tudta, mitévő legyen a sok lim-lommal, amelyek ott a padláson eliramló életünk múzeumát jelentik.

Ha lehet így mondani, padlásromantika fogta el az embert a rendcsinálás előtt. Mert a mult csendesesen porladó emlék-halottait kell ilyenkor exhumálni évek, esetleg évtizedek porrétege alól. Zavarba ejt, amiért aligha tudunk számukra új temetkezési helyet találni. Pedig senki sem akar megválni a mult kadavereitől, melyeket minden költözködésnél megrostáltunk már néhányszor. Ami megmaradt, ahhoz szeretnénk ragaszkodni. Nem azért, mintha célja, vagy értelme lenne. Hisz sokszor évekig nem gondolunk rájuk, leltáruk is homályosan él bennünk. De mégis megtartottuk őket. Egy kicsit kegyeletből, egy kicsit homályos romantikából, hogy a mult halotti maszkját őrizzük bennük.

Nagy tűnődések árnyéka felhőzte nem egy padlásjáró homlokát. Hiszen nehéz is őszülő fejjel megtalálni a megoldást azzal a hintalóval, ame-

lyik ott valamelyik multba süllyedt boldog karácsony utolsó maradványa. De ütött-kopottan is itt van még az emlékjászolhoz kötve. Kegyeletből, amiért becsülettel kiszolgált a padlásjáró fiát, sőt unokáját is, hogy most itt pihenje két-három generáció szilaj gyerekkorának fáradságait. Mi legyen velük? Ilyen lovakban nincsen export, eladni sem lehet, bár eddig sem értékük, hanem a látásukon megszínesedő emlékek miatt vigyáztuk őket.

Nem sokkal könnyebb a hajasbabák problémája sem, mert ilyenekből is akad néhány a padlás ládakriptáiban. A hajuk és ruhájuk már régen megfakult, a mosolyuk is megmerevedett. Hogy mégis így eltették, megőrizték őket halálos jelentéktelenségükben is, annak esetenként váltakozó oka van. Az egyiket tán azért, mert az a kislány játszadozott vele, akit a halál gyerekkorában ragadt el. De lehet az is, hogy ezek a hajasbabák őrzik a kilométerköveket, ahol az élet útja a játékos rózsaszínből a valóság sötétebb árnyalataiba hajolt át.

Ki is tudná felsorolni a padláson szunnyadó emlékmúzeum valamennyi rekvizitumát. A régi fénykép-albumokat, a fakult lepkehálót, középiskolás korunk növénygyűjtőjét a színehagyott virágokkal. Régi rajzlapokat, a most már nem is gyulékony, kihült szerelmeslevél kötegeket. Egy pár régi bútordarab, mely a gyerekszoba boldog korszakáról regél, amott egy csomag tábori levelezőlap, a véres esztendőik bizonyosságtevő annaleszei, amelyekről mikor a ládába kerültek, senki sem gondolta, hogy ezzel a háború nincs még végleg eltemetve. Az öreg sezlónnal is kell most tenni valamit, amelyiken békebeli álmaidat szundítot-tad, meg nini, az érettségi sétapálcád is eléd állít, amellyel a matura után a legszebb életmelódiák karmestere voltál.

Igy esett, hogy a békére inklináló ember a légvédelmi padlásrendezés közben is a béke em-

lékeinek volt a megszállottja. Hisz úgy állt ott, olyan gondterhelt arccal a lomhalom előtt, mint professzor a műtőben, akinek fájdalmas operációt kell elvégeznie.

Elvégeztük. Erre a padlasmúzeumra ezentúl már nem lesz szükség. Mert ki akarna valamit is félretenni e nehézjárású napjaink emlékeiből.

„MI LESZ VELED EMBERKE“

Néha azért megáll a csapzott, rohanó ember is. Ha elébb nem, a karácsonyi ünnep fényességénél. Ez a fénylő szemafor, mint száguldó vonat, megállítja az embert. Akit, mert futása közben se lát, se hall, most meg lehet végre kérdezni:

Hova, meddig száguldásod? És hiszed-e valóban, hogy futásod célszalagja a végtelen?

Te fáradt, verejtékes marathoni futó, most ráérsz kicsit a tükör elé ülni. Ismerkedni, beszélgetni, barátkozni önmagaddal. Az idegennel, akit olyan görcsös akarattal röpítesz az élet virányain és bozótjain az örökkévalóság felé nagyzott céljaid igájában.

Ülj le a tükör elé az ünnep simogató, őszinte gyónásra érzékenyítő nyugalmában. És nézd a ráncokat, az elhasználódás finom barázdáit a homlokodon, amikben öregséged őszi vetése születésedtől kezdve sarjadoz. És keresgélj pilláid ernyője mögött szemeid fényében az ifjúságod tegnap, vagy tegnapelőtt még oly szikrázva csillogó villanását. Nem találsz? Így lesz valahogy. Vitalitásod sugárzó transzparenszei már nem oly szikrázóak, az eliramlott évek áramfogyasztása tompított már fényeiket. Az ujjaid, ez is így lesz,

már nem olyan acélos hajlásúak s ha a tükörlapra feledkezed őket, talán remegnek is már kissé. No, nem feltűnően, csak olyan gondolatnyi vibrálásal. Mint a dekoltált szép asszony válla, ha a bálterem foyerjében kissé lecsúszik válláról a hermelin belépő. És eszedbe jut a tükörrel való ilyen beszélgetés közben az a különös élményed is, hogy a rohanó marathoni napok estéin, ha vacsorához ülsz, az első falatnál az ágyad konturjai jelennek meg a tányérod tompa fényében. Ez viszont a pihenésre vágyakozó képzeteidről árulkodik. Nincs abban semmi röstellnivaló, ha bólintásoddal elismered, hogy ez már a kor, mikor az elpihenésért őszintébben lelkesedsz, mint a fölérésért.

*

Így tükör előtt, a békés ünnep gyóntatva beszélgető nyugalmában megismerkedsz s végül rátalálsz az idegenre, akit az életed hétköznapi törtetésében, mint kengyelfutó, viszel önmagadban. És ha így van — mert így van —, akkor barázdával a homlokodon, az ifjúság merész csillogásától nap-nap után búcsúzkodó szemekkel, maholnap remegésre rezzenő ujjaiddal bátor, egyenes, okos dolog megkérdezni önmagadtól: mi lesz velem és a többi sokmillió emberrel, akik nem erre, hanem egészen másra vagyunk beállítva? Valami olyanra, amit céljaink, törtetésünk és cselekedeteink olyanak mutatnak, mintha ez a száguldozás örökké tartana. Olyannak, aminek vége nincs, csak kezdete minden új nap rákvirradásával. Hát mi lesz mégis? Regény födelén is olvashattad ezt címként: „*Mi lesz veled emberke?*“

Mi lesz veled emberke?

Nyugodj bele, a kicsinyítő képzőt nem sértő szándékkal illesztették hozzád. Nem is belletrista finomkodásból. Az író ajándékozott meg vele, aki az ihlet állandó ünnepét élve leül mindennap a tükör elé, amelynél most vendégeskedel és ezért

híven, való értékeden fémjelez, mikor „emberkének“ determinál. Mert ugye az vagy, alig por-szemnyi. Egy a sok százmilliós tömeg atomjából és az is csak átmeneti időre, amelyre a teremtés relative rövid földi vendégeskedésre beosztott.

És mégis, mint mondtam, ugy birkózol földi javakért, a szerencse kegyeiért, hogy szinte az örökkévalóság pereméig ágaskodsz. A legtöbbször alázat, szerénység, a bölcső és sír aránylag rövid távolságának mérlegelése nélkül. Elfelejtve, hogy csak ember vagy, emberke, az örökkévalóság lombikjából legfeljebb szappanbuborék, amely szép szivárványával egyetlen dermedt pillanatban omlik az elmúlásba.

*

Talán karácsonykor, amikor ünnepi vezércikkek ezrei gyujtanak fáklyát a szeretetlen földi tájakon a békességnek, megértésnek és szeretetnek, szeliden meg lehet mondani: hogy nehéz Golgothád, gondjaid, testvértelen elhagyatottságod csak abból ered, amiért terveidet, céljaidat és tetteidet nem egy véges földi életre állítod be, hanem az örökkévalóság délibábja után tévelyegsz.

Ezt cselekszed emberke, amikor javak hajszolásáért törtetsz, könyökölsz s ha kell, körmeiddel kapaszkodsz előre. A pénz ördögét hajszolod, vagyont gyűjtesz, címet, rangot, karriért kergetsz bábeli versenyfutásodban. Politikai pártot alapítasz, gyűlölet-falat emelsz osztályok, felekezetek, népek és földrészek között. Ettől vezérekedik sok emberke, mások, százezrek sorsának gyeplőjét ragadva kezébe. Akik diplomaták lesznek, nem egyszer a népek békéjének jelszavaival sarkantyúzzák tévedéseik száguldó paripáját.

Ezt teszed emberke. Mellényzsebedbe gyűröd a történelmet, mint valami számológécdulát. Megmosolyogsz természeti erőket s aki alkotni szoktál, háborút csinálsz. Városokat rombolsz, térképeket szabdalsz. Szórakozottan egész nemzetek-

nek szánt rabbilincsekkel játszol, mintha csak óraláncod lenne. Ünnepled eszméid s bennük tévedéseidet, keresztülgázolsz életen-halálon. Röviden: berendezkedsz, mintha mindez örökké tartana!

*

Csak rohansz, mint önmagad égő fáklyája és harcod örömeinek és keservének extázisában céloddhoz távol, vagy közel, de a végén — meghalsz emberke. Amitől merev, néma, töpörödött emberke leszel.

Mielőtt észrevetted volna, hogy a számodra kiporciózott néhány évtizedet mennyivel okosabb, a szeretettől, jóságtól, szelid testvérérzéstől melegebb tartalommal lehetett volna kitölteni. Amitől egyenletesen boldog és emberi lett volna az életed és ezzel a recepttel másoké is, millióké. Lásd be tehát, milyen kár ilyen törtetés fáradtságával omlani a sírba, ahová a hajsza zsákmányát: a címet, rangot, még oly nagy vagyont sem viheted magaddal. Meghalsz és esetleg elfelejtenek. Annál hamarabb, mennél közelebb tornásztad magad az örökké élés suta rögeszméjéhez.

Meglásd, így lesz veled emberke!

AZ ELFELEJTETT DÍSZPOLGÁR

A háborút követő zajló évtizedek kitartó dívatja a díszpolgári oklevél. Az ékes szavú, színes mivű pergámen, amellyel városok és községek gyakorolják közéleti nagyjaink iránt érzett loyaltitásuk áradó költészetét. Rendszerek jönnek, rendszerek mennek, csak az oklevél állandósul. Ki tudhatná tehát számát a hervadhatatlan díszpolgári okleveleknek, amelyek *Bethlen* Istvántól napjainkig kormányelnökök és más közéleti nagyságok érdemeit virrasztják.

Az oklevelet mondom szándékosan hervadhatatlannak, mert maguk az érdemek bizony tiszavirág életűek és az őszi levelek sorsához hasonlatosak. Mert mikor még a hatalom ormának napsütésében a népszerűség dús nedveitől zöldelnek, kapja el őket a politika kiszámíthatatlanul változó széljárása, amitől percek alatt fakulnak át az enyészet sárga színére. Az érdem ilyenkor alászedül a hatalomfáról s csak a díszpolgári oklevél marad meg zörgő emlék-avarnak a visszavonulás megcsendesedett útjain. Egyszerűen azért, mert a hatalom mulandó, csak az enyészet törvénye örök.

Ha a háború óta elviharzott húsz esztendő oklevél termésével egyenes arányban áll a jutalmazott érdem is, úgy rengeteg érdem virágzott ki a népmentés igyekvésében. Ami mégis kevés volt a háború máglyáján elégett híd fölépítéséhez, amely nyugodt boldogulás révéhez vezetett. Valahol baj van hát a hídverés körül. Vagy az érdem volt mégis kevés, vagy a kapott sebek özöne tengernyi, amiért annyi sokan még mindig hiába, hanyatló erővel birkóznak kis Dávidok a puszta lét Góliáthjával. Talán innen van, hogy félénk reményei és kemény csalódásai szüntelenségében díszpolgári oklevélbe virágzott hálája, vala-

hányszor látta, hogy valaki, akinek módjában áll, segítő szándékkal, csak jószándékú ígérettel is közeledett sorsához.

Így gyűltek, gyülekeztek az érdemnek hódoló díszpolgári oklevelek százai, sőt ezrei a magyar élet mesgyéjén, de nem vette senki észre a díszpolgárok fényes sorának hiányosságát. Valakit hiába keresek a díszes gyűjteményben, akinek pedig ott lenne a helye, az élen valamennyi között.

Magát az egyszerű magyar polgárt!

Aki maga, egyedül lehet csak a magyar díszpolgár hódolatot, csodálatot parancsoló mintaképe.

A magyar polgárt, akivel történt minden ezerkilencszáztizennégy óta. Akinek kenyere a kötelesség, itala azóta is a lemondások keserűje. Aki zokszó nélkül indult neki a hívó szóra egy vég nélküli Kálváriának. Akit golyók téptek, gránátok marcangoltak. Aki mindenét, amije volt, az életével együtt fölkinálta a hazának. Aki védőbeszéd nélkül fogadta el a sorsot, mit a végzet porciózott. Családra, gyerekekre, szülőre való tekintet nélkül feküdt el a tömegsírokban és jött haza egyik keze, vagy lába nélkül, ha ez volt az elrendelés.

Az egyszerű polgárt felejtették el a díszpolgárok sorából, akivel minden csak történik, de még mindig kevés, ami érte történik. Pedig ő volt az, aki viselt minden szenvedést, ő volt minden lemondás hősi viselője. Ő viszi azóta is a munka boldog igáját, aki odaadta mindenét: a vagyonkáját, az egészségét, emberibb életre hivatott ígényét. Aki fizeti az adót, világra hívja, neveli a jövő nemzedéket, a gond vánkosán alszik és minden reggel azzal az imádságos belenyugvással ébred, hogy ennek így kell lennie.

Ez a polgár, ez a spártai egyszerű hiányzik ma is a díszpolgárok végtelen sorából. A „Névtelen Polgár.“ Polgári pandantja a Névtelen Katonának — aki egyszer szintén ő volt —, akinek emlékét személytelenül vonták glóriába. Egyét a

sok millió közül, akik fiatal vérük rubintjával öntötték a harctereket.

Ezt a polgárt, a türelmes, küzködő, meggyötört polgárt felejtették el a díszpolgárok hosszú sorából. Aki szavaz és helyette más politizál, aki nem lép ki a sorból, nem rázza az öklét, hanem beéri kenyérrel, amennyi éppen jut a régi fehér kalács helyett.

Ezt a polgárt, akit elfelejtettek a sorból, kelene most már sürgősen fölavatni.

Az igazi magyar díszpolgárt, akinek érdemei nem férnének el a kiadott összes díszokleveleken sem.

PÉNZ

Igazán véletlen, hogy a pénzt is a tollam hegyére veszem. Nem előre megfontolt szándékkal cselekszem. Egyik barátom az oka, aki a minap lelkesen rontott be hozzám az új tíz pengőssel, amelyet aznap hoztak csak forgalomba. Valóban ízlésesnek találtuk mindketten. Hosszukás, keskeny alakja, üde színei és acélosan ropogó tapintása első pillanatban a dollárbankjegyet juttatja az ember eszébe. Alaposan megvizsgáltuk, kiélveztük az új tíz pengős premierjét, mert nincs rá semmi garanciánk, hogy lesz-e gyakran szerencsénk a reprizéhez.

Az új pénz látása egyébként gyorsan muló élményt okozott. Az egész inkább filozofikus visszhangot keltett bennem, eszembe juttatva, hogy mennyire megszűnt az állandóság mindenben, amióta egy nagy és gazdag ország minden értékét föltettük a világháború kártyájára. Amely el-

vitte 1925-ben a jó öreg koronát is. Azt a pénzegységet, amelynek hatvanhárom vármegye volt egyszer a fedezete.

Az új bankjegy látása, amelynek — akár az elveknek és politikának — sokféle változata vount el fölöttünk a háború óta, inkább emlékeket kavart föl bennem, amelyek a korona haláláról különös frissességgel virrasztanak ma is bennem.

*

1925 őszén jártunk, trianoni esetségünk nyitott fájó sebeivel, amikor megtudtuk, hogy egyszer nyugodt életünk sorra eltűnő tartó oszlopai után most a korona is elhagy bennünket. Hasábos cikkekben fejtegették az ujságok, hogy turul, tallér, silling, vagy pengő legyen-e az új pénzegység. Én egyik poétánk véleményéhez csatlakoztam, aki azt indítványozta, hogy most itt az alkalom kieszelni olyasvalamit, ami a pénz intézményét végleg kikapcsolja az ember életéből. Bizonygatta, hogy ő a pénzt eddig sem engedte soha a szívébe, legfeljebb a zsebébe s ezért új pénzegységül csak olyat tudna megszavazni, amelyből elegendő jut mindenkinek. Ez esetben pedig az új pénzt csak „utópia“ elnevezéssel lehetett volna forgalomba hozni.

Valahányszor azóta új pénz állított elém a bankjegy nyomdából, újra átremeg rajtam a korona halálának gyászos emléke. Bár gyengéd szálak soha nem fűztek a pénzhez, hisz különösképp figyelmes soha nem volt hozzám, de mégis nagyon a sorsunkhoz tartozott. Fájt a halála a fényes mult után, amely tanuja volt tündöklésünknek és méltatlan elbukásunknak. Vele együtt hanyatlottak le a nullák is, miket a nyomorúság hizlalt számjegyei mellé. Eltűnt milliós számjegyeinek homokra épült karriérje, miután sokáig kitartott velünk a rongyolódásban is.

Indokolt a kérdés, hogy érdemes-e egyáltalán érzelmekre hangolódni a pénz miatt, amely csak

sietős vendégnek vizitel a pénztárcánkban. Érde-
mes-e még halála órájában is beengedni a lel-
künkbe a pénzt, amelyet ördögi rugónak csavar-
tak az életünkbe. Amelyhez annyi görnyedés,
munka és léhaság, tisztesség és számítás tapad.
Amely a létharc kifogyhatatlan gránátja és puska-
pora, amelyért csalnak, hazudnak, lopnak, szerel-
met, barátságot, fogadalmat árulnak, megszelidül-
nek és megvadulnak, sokszor ölnék és rabolnak az
emberek. Ezekre gondoltam mindig, ha a pénz
problémájával találkoztam. Ezekre gondoltam,
mikor a szerencsés és büszke font, meg dollár
mellett vészes vérszegénységbe esett koronánk
agoniájáról érkezett napról-napra Zürichből ha-
nyatló árfolyam jegyzéséről a bulletin.

*

Amiért mégis ilyen mélyen maradt meg ben-
nem a koronától való búcsúzkodásom szomorú-
sága, az nem annyira a pénznek, mint a kornak
tulajdonítható, amellyel e pénznem oly bőkezűen
bankárkodott. Mennyi fény és öröm, józan érte-
lem kandikált akkor a világba az életünkből! Ifjú-
ságunk milyen becses kincse volt a korona pöttön
ivadéka, a krajcár, meg a fillér is. Mert Erdély
nemes, gazdag ércei zenéltek benne, a tátrai feny-
vesek fehér havától kapta csillogását és Fiume,
meg az Adria szilüettje adott mögéje igéző hát-
teret.

Ez a tág horizont, amely Nagymagyarország
határaitra könyökölt, tette fájdalmassá a korona
elmulását. És az a tudat, hogy megint új pénz-
zel kell kezdeni a viaskodást. Mert emlékszem,
akkor is elkapott a naiv képzelődés: ha legalább
semilyen pénz nem jönne utána. Hogy megtisz-
tulna mindenki, ha ez a félretaposott világ pénz
nélkül tudna új életet kezdeni! Ha holnaptól
kezdve nem lenne pénze senkinek. Hogy ne le-
gyenek irigyek és irigyelték. Csak dolgozna, sze-
retne, meg imádkozna mindenki. Olyan mezők

lilioma módjára élhetnénk, kiket az égi jóság áruházában ruháznak. És senki sem kapna többet, mint tiszta, derűs lakást, fehér kenyeret, munkában elfénylő nappalt és álomban frissülő éjszakát. Ennyit és nem többet. De kevesebbet sem, hogy ne legyenek dúsak és gondokban haldoklók, hideg tűzhelyek és menekülő öngyilkosok. Csak boldog és hivatásban dolgozó emberek legyenek.

Ilyeneket gondoltam a korona ravatala s egyben a pengő bölcsője fölött. Pedig tudtam, hogy erősen gyerekszoba ízűek ezek a naiv gondolatok, bár az is igaz, hogy a felnőttek vágyai is a gyerekszoba küszöbén voltak utoljára tiszták és őszinték.

De mindez nem érdekli pénz öfelségét. Az első napon üstökön ragadja rabszolgáit, a hajsza a pénzzel és a pénzért tovább feszül. Pengőben folytatja, aki azelőtt koronában csinálta. Verejték, könny és néha megint vér párája harmatozik minden új pénzen már az első napon.

Nem is lehet másként, mert emberek keze tapad hozzája.

UTAZÓK

Nem tudom, vonaton utazás közben próbálkoztott e más ilyen unaloműző szórakozással: utasokról kitalálni, milyen ügyben rójja a távolokat a fénylő sínen száguldó gőzparipán. S ha elejtett szavakból igazolást nyert föltevéssem, hogy esküvőre, vagy temetésre, fontos ügyben a minisztériumba, üzleti, vagy nyaralási ügyben történik az utazása, az volt az érzésem, hogy ezzel a szelid sporttal is fejlesztettem emberismeretemet.

Akiket kezdő utas koromban is felismertem,

azok a kereskedelmi utazók voltak. Rendszerint hárman-négyen is összeverődnek egy fülkében és kártyával, vagy a viccek kifogyhatatlan áradatával párnázzák fárasztó utazásaik unalom óráit.

Mostanában sokat gondolok erre a hangyaszorgalmú, nagyokat robotoló embertípusra, amelynek szorgalma, kitartása, testet-lelket örlő hasznos munkája sokkal többet jelent, mint amennyi e foglalkozásra használatos „vigéc” szóba belefér.

Csak elnéztem őket a nagy kofferek és kollekciók árnyékában, amelyekkel egész héten, végső számvetésben egész életen át rójják a kilométerek ezreit. Az időbeosztás egész különleges művészetével naponta sokszor négy-öt helységben is megfordulnak. Lohol, rábeszél, magyaráz, küzd, lemond és újra remél, röviden: üzletet köt az utazó. Rosszindulatú túlzással sem mondható ez kényelmes hivatásnak, még kevésbé hivatalnak.

Sokszor elgondolkoztam, hogy e fárasztó robot talajában hogyan nyílnak, tenyésznek benne a jókedv állandó virágai. Mert megfigyeltem, örökké jókedvűek, a legtöbb viccet mindig ők tudják, diákos huncutsággal a legtöbb tréfa is ott születik meg sokszor már deresedő homlokuk mögött. Lehet, talán a figyelmes Gondviselés adta melléjük a derűnek ezt a kifogyhatatlan ízét feledtető utitársul, hogy ne fájjon elviselhetetlenül, amiért le kell mondaniok az élet legszebb asilumáról, a családi otthonról.

Amiért ezen a pályán hétfőtől szombatig csak a zsebtárcában őrzött fénykép közvetítésével beszélgethet a feleséggel, csak ilyen fényképen örvendezhet a növekvő kisgyereknek. A családi élettel is úgy van az utazó, mint az árakkal a kollekcióban. Pontosán meg van határozva, hogy szombattól hétfőig negyvennyolc órán át melegedhet családi tűzhelyénél. Szemeivel még alig símogatta végig a családot, a meghitt polgári otthon falait és bútorait, a vasárnap pihentető álomrövidsége

után hétfőn reggel újra útrakel nehéz szívével és megszokott útitársával, a kollekcióval.

Nem túlzok, ha azt mondom, hogy sorsa alig különbözik az ágyrajáróétól. Egész héten át napról-napra más városban és szállodában tér pihenőre, esténként pedig a kényszerű kávéházjáró életét éli, mielőtt elfáradt feje a vánkosra hanyatlik.

Amint mondtam, mostanában sokat és aláhúzott részvétellel gondolok a kereskedelmi utazókra, amióta a korszerű reformok mélyen belednyultak az utazó életébe is. A nehéz kofferek és kollekcziók mellé — akik utazhatnak még — az úgynevezett arányszám szegődött melléjük gondnövesztő útitársnak. Amitől súlyos figyelmeztetést kapnak, hogy milyen atavisztikusan rögs pálya a kereskedelmi utazóké. Amíg akadálytalanul utazhattak a vidéki szállodák e hangyaszorgalmú ágyrajárói, a meleg családi otthonnak csak röpke hétvégi vizitre lehettek vendégei. Amit dolgos belenyugvással, hősies jókedvvel mint a sors rendelését vettek tudomásul.

Most végre otthon maradhatnak. Egyre többen, sok százan közülük megváltak már húséges kísérőjüktől, a kollekcziótól. Ezek a napok, amelyeket újabban most már állandóan családjuk körében tölthetnek, nem az öröm vetését érelik. Lemaradt mellőlük a jókedvük is, egyedül maradtak az állástalanság fekete felhőjével a fárasztó, de hasznos munkának ezek a hajótöröttei. Új árucikkük egyelőre a kétségbeesés. Dolgos életük gazdag praxisában vajjon szereztek-e annyi rutint és leleményességet, hogy ezen a nehéz árucikken is túladhassanak?

Saját erejükből aligha sikerülhet, bár eddig mindent a maguk erejéből teremtettek elő, amire családjukkal együtt szükségük volt. Amit a megpróbáltatás óráján egyedül megtehetnek: a Mindenható rendelkezésére bízzák az erőket, amelyek most így parlagra kerültek.

ELMÚLIK MINDEN

Amit e könyv lapjain a végtelen idő négy évtizednyi mezején csokorba kötöttem: házak, utcák, emberek. az öröm nagy rakétái és a szenvedés égő fájásai mind mind azt tanítják, hogy egyszer elmúlik minden.

Kis életek apró erecskéi, izmos karriérek nagy folyamai, de a meteorszerű sorsok robajos zuhatagai is mind a nagy tengermély ölére kerülnek, ahol elmúlik minden.

Különös, hogy az emberek soha, vagy csak nagyon ritkán gondolnak arra, hogy egyszer elmúlik minden. Pedig a szenvedőnek, a reményét vesztett megpróbáltatottnak vigasztalás, a szerencse, vagy a hatalom vágtában iramodóinak egyensúlyozó fék lehetne, ha minél gyakrabban gondolna arra, hogy egyszer elmúlik minden. De nem gondol rá senki. Pedig e tragikus feledékenység okozza eltorzult világunk szerencsétlenségét. Rövidlátás, önzés, félelem, az erő önteltsége azok a gátlások, amelyek miatt az ember hetykén hátat fordít a múlás gondolatának. És földi élete horizontjára ez rajzolja a tévhit délibábját, hogy eredményesen futhat versenyt az örökkévalósággal.

Noha elmúlik minden. Ami eddig történt s ami a jövő méhében még születendő esemény. Elmúlik az ember is. Halála óráján rajta is teljesedik ez az ítélet. Földi élete és minden, ami hozzá tartozik, kulissza csak az örökkévalóság színén, de a kulissza mögé oda van már készítve a koporsója is. Megszökni előle nem tudott még senki. Ha száz életre elegendő kincse, öröme, vagy hatalma volt is.

Amikor az ember vagyont, dicsőséget, hatalmat gyűjt, új és nagy eszmék számára indul győzelmet hódítani, nem rontja el öröme egyetlen

óráját sem, hogy szóba álljon a múlás gondolatával. Az örökkévalóság pereméhez illeszti tévHITE délibábját, hisz így élete néhány évtizede helyett a csábos végtelent markolja. Ezért él, küzd és ágál abban a fölényes tévedésben, hogy amit tesz, csak úgy érdemes, mert így léssen mindig, idők nem látható végtelen távoláig.

Pedig nincs menekvés, elmúlik minden! Az idő malmai mindent megőrölnek, évezredek váltak porrá kövei alatt. Bármily nagyok és lenyűgözők sokszor az új eszmék, amelyekkel új világrendet akar berendezni. A cél mindig ugyanaz. Keresni a jobb, a tökéletesebb életformát, a boldogabb, a tökéletesebb élet-élés lehetőségeit. Ugyanezt a célt — napjaink viharzó sodrában látjuk — népek és országok az ellentétes végletek módszereivel akarják elérni. Közben emiatt gyülölik egymást. A gyűlölet pedig nem lehet jó lámpás, szakadékok felé tévesztenek fényei. És a nagy vajadások, a jobb, a szebb, az igazabb keresése közben elromlik az élet. Szenvedés zudul emberek tömegeire. Ez érlelhette azt a bölcseséget, hogy a világot és eszméket a szenvedők viszik előre, akiké a kísérletek minden kockázata.

Az egyik győz, a másik elbukik s ez is csak a küzdelem végén szokott kiderülni. E dicsőséges bizonytalansággal szemben csak az a bizonyos, hogy emúlik minden. Talán a Fáraókkal nem így volt? Mumia arcukon merev már minden hatalom és dicsőség. Porlepte kezük is ugyanilyen merev már, melynek egyetlen intésére szenvedésben elmúlt rabszolgákat véresre korbácsoltak. Csak holt köveik, a piramisok élték túl őket. Milyen más lenne minden, ha gyakrabban jutna eszünkbe, hogy egyszer elmúlik minden. Ha eszméinket, akarásainkat nagyok és kicsik egyaránt erre a keskeny mesgyére tempiroznók, mert akkor betartaná mindenki a nagy parancsot: ne akarjon és ne tegyen semmi olyant, ami a másik helyében neki is szenvedést okozna. Így lehetne csak a jót-

cselekvés tetteivel kitölteni földi életünk kurta évtizedeit.

De nem így történik. Az idő és térmértékét vesztett emberiség átlendül a valóságon és örökös kísérletek jármában görnyed. Nyugodtabb, sí mább periodusok után vigasztalanul elrontja életét. A békesség mozdulatlanságában szeleket vet és viharokat arat. Ez a vihar négy évig rázta az élet és a kultúra fáját, de azóta sem tud elcsendesedni. Pedig ami azóta történt, is elmúlt minden. A győzelem is, a vereség is elmúlt. Csak a gyűlölség mocsarai nem száradtak ki a világ tájain.

A belőlük erjedő mocsárláz tépázza azóta is életünket. Új eszmék, új hatalmi csoportok és világnézetek telítik a világot a nyugtalanság áramával. Még ma sem tudtunk földet érni a háború ejtőernyőjével. Kiugrottunk veszedelmes léghajójából, de az ejtőernyő nem hoz szilárd talajok felé. Valami kegyetlen csoda a magasságok és ürök közé dermesztett vele bennünket és fölülről a zuhanás néma ijedtsége, alulról ásító ürök sötétsége borzong felénk.

Gondolni kellene rá, most már nagyon sürgősen, hogy egyszer elmúlik minden, amítől azután még sok minden rendbejöhethetne. Érdemes lenne megkérdezni embereket, nagyokat és kicsiket, gondolnak-e arra, hogy elmúlik minden? Megkérdezni a bányászt a fekete tárnában, amely sohasem látott napfényt. Országok urait, hadvezéreket és diplomataikat. Megkérdezni egy dijnokot is, akin a szegénység cérnája tartja össze az elnyűtt ruhát és akinek komisz számtani tréfa a havi fizetése. A hadiözvegyet is megkérdezném, akinek szeme a könnyek kiszáradt kútja és a kiscselédet is, ki az élet fényes tükrét a mosogató dézsa szürke-szennyes vizében látja és élete első nagy elhatározása nem egyszer a marólóg, vagy Margit-híd. Megkérdezném a rendőrt, aki téli zimankóban, nyári forróságban oly rendületlenül

áll a poszton. Az orvost, aki sebekben vájkál, a mérnököt, aki palotákat épít, az ügyvédet, aki értünk, vagy ellenünk perlekedik. Őket is bárkit ha megkérdeznénk, mind megmondanák: nem gondolnak rá, hogy elmúlik minden.

Persze ez nem segít azon, hogy közben csak utazunk a mulás vonatán, elrontott életünkkel is a sír végállomásához érkezünk. És átadjuk utódainknak örökségül a tűnődést, hogy miért kevertük mérgekkel az élet ízes fűszerét, hogy mire jutott nekünk időnk, amikor mindig a gyűlölködéssel voltunk elfoglalva. Mert ezek az utódok egyszer így néznek reánk. Akik — ez bizonyos — eljutnak egyszer újra az öröm partjaira és tiszta, kék vizet nevetnek alattuk a part medrében.

Ez az a part, amelyet mi nem tudtunk már elérni, mert a magunk által felidézett szenvedések és könnyek hullámain nem győztük megmaradt lelkiismeretünk kis szalmaszálával. Utódaink lesznek az új Robinsonok, akik a mi hajótörésünk mulásán a boldog partokat újra megtalálják. Ha nem követik példánkat, hanem csak tanulnak belőle.

Akik majd megtanulják és nem felejtik, amikor rajtunk már be is teljesedett, hogy elmúlik minden!

9364

Felelős kiadó: Déri Gyula.

A nyomdáért felelős: Krausz Adolf.

RÉSZVÉNYNYOMDA PÉCS

◆ 1939 ◆

